

DR. MILICA KAČ
(1953–2014)

SPOMINSKI ZBORNIK

Knjižna zbirka
Collectanea

kud
Logos

06

DR. MILICA KAČ
(1953–2014)

SPOMINSKI ZBORNIK

Ljubljana
2015

Knjižna zbirka
Collectanea

Urednik *Gorazd Kocijančič*

DR. MILICA KAČ
(1953–2014)
Spominski zbornik

Uvod *Gorazd Kocijančič*
Fotografije in oblikovanje *Lucijan Bratuš*

Izdajatelj

Za izdajatelja *Mateja Komel Snoj*

Naklada 200 izvodov

Tisk Cicero, Begunje, d.o.o.

Ljubljana 2015

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Kač M.
27–584
821.163.6–94

DR. Milica Kač : (1953–2014) : spominski zbornik /
[uvod Gorazd Kocijančič ; fotografije Lucijan Bratuš].
– Ljubljana : KUD Logos, 2015. – (Knjižna zbirka Col-
lectanea ; 06)

ISBN 978-961-6519-89-2

281544960

Vsebina

7	Gorazd Kocijančič, Uvod
	Izbrana besedila Milice Kač
15	Eckhartov vpliv ali <i>Suum cuique</i>
39	Mehthilda Magdeburška
45	<i>Relation spirituelle de Marie de l' Incarnation</i>
49	So trnovsko cerkev vzeli iz cerkvene rabe?
57	V kakšno Cerkev (ne) verujem
65	Nam <i>utile</i> je zrno, <i>dulce</i> pleva? Nekateri pomisleki in premisleki o naši šoli
77	Med Bogom in bogovi
85	Šestov
87	Ob simpoziju <i>Breztalnosti</i>
89	Uvod v pogovor o knjigi Romana Guardinija <i>Gospod</i>
99	Duh uboštva v življenju in delu matere Terezije
	Prijatelji Milici Kač
115	Milan Knep
118	Emerik Bernard
120	Lucijan Bratuš
122	Miljana Cunta
124	Marijan Simčič
132	Vid Snoj
134	Jožef Muhovič
136	Jasna Hrovat
139	Mateja Komel Snoj
141	Pavle Rak

Gorazd Kocijančič

UVOD

Člani in sodelavci KUD Logos se želimo z zbornikom pokloniti spominu dr. Milice Kač, Ljube, kakor smo jo imenovali, dolgoletne predsednice našega društva. KUD Logos ni samo društvo, ampak prej skupina prijateljev. Zato bom – kot uvod v zbornik, ki v prvem delu prinaša njena besedila iz izbora, ki ga je naredila sama in v knjižni obliki podarila bratu leto pred svojo smrtjo,¹ v drugem pa naše zapise – nekaj spominov o Ljubi napisal predvsem kot prijatelj. Mišlim, da me je imel rada, saj sem jo imel oziroma jo imam rad. Rad bi torej govoril iz tega prijateljstva o osebi, ki jo občudujem, in skušal sebi pojasniti, zakaj (čeprav vem, da se nam zadnji »zakaj« v takih zadevah neizprosno izmika).

Spoznala sva se pred več kot dvajsetimi leti. Skupaj sva obiskovala jutranje maše ob delovnikih v trnovski cerkvi. V tistem času sem za založbo Mohorjeva družba pripravljajl prevod spisov nemškega mistika Mojstra Eckharta in sem se oziral za prevajalci, ki bi se bili sposobni lotiti tako zahtevne naloge. Pri tem sem naletel na izvrsten prevod knjige nemškega teologa Romana Guardinija *Svet in oseba*, ki ga je Ljuba pripravila v sodelovanju z dr. Antonom Strletom in objavila leta 1991, torej leto zatem, ko je doktorirala na Biotehniški fakulteti. Na moje povabilo k sodelovanju se je Ljuba z veseljem odzvala in tako se je začelo najino druženje, ki je kmalu preraslo v pravo prijateljstvo. Obiskovala sva se in se pogovarjala. V teh druženjih sem jo počasi začel spoznavati kot izjemno zanimivo osebo. A bolj ko se mi je Ljuba odpirala, bolj sem videl, da je v središču njenega

---

1 Besedila si sledijo v kronološkem zaporedju objav; iz izbora smo izločili intervjuje, tujejezične prispevke in priložnostne zapise.

življenja, mišljenja in duhovnosti leži tudi neka rana. Ta rana je bila bolezen, ki ji je napovedovala kratko življenje in jo spodjedala v njeni najbolj intimni identiteti. Pred mano je bila jobovska trpinka.

Ljuba je že zelo zgodaj izvedela, da je neozdravljivo bolna. Navsezadnje je po vseh mogočih zapletih in mukah njeno stanje – na srečo precej pozneje, kot je pričakovala večina zdravnikov – tudi privedlo do njene smrti. In vendar je bil njen spoprijem z lastno usodo vreden vsega občudovanja. Videl sem, da je sama v položaju, ko bi se marsikdo preprosto ulegel in se smilil samemu sebi, bila sposobna nečesa neverjetnega. S silovitim naporom volje, s titanskim hotenjem, z osupljivo odločenostjo se je lotila oblikovanja lastne eksistence. V njej je bil žar, duhovni ogenj. Spominjam se, da je na mrzlo jesensko jutro, ko sva se srečala, bila oblečena poletno, v majico s kratkimi rokavi, obuta v natikače (in taka se je vozila na kolesu). V njej je bil plamen, presežna ljubezen, s katero se je odločila zoperstaviti svoji biološki danosti oziroma izkoristiti svoje življenje, kolikor je mogoče. Ta ljubezen, hrepeneča energija, je oblikovala mnogostranskost njenega življenja.

Naj samo na kratko evociram, kaj vse je Ljuba v življenju počela ali, bolje rečeno, kaj vse je imela rada. Najprej je treba poudariti njeno veliko ljubezen do narave. Dejstvo, da je postala znanstvenica, doktorica kemije, profesorica na Biotehniški fakulteti, je samo zadnji nasledek njenega temeljnega odnosa do vsega, kar živi (študirala je tudi biologijo), in narave v njeni celovitosti. Pozornost do naravnega sveta se je kazala že v njenem poznavanju vseh mogočih rastlin in živali. Če nisem vedel, kam uvrstiti kakšno rožo ali ptico, sem samo telefoniral Ljubi in sem to izvedel. Nadvse rada je imela je tudi svoje posestvo s trto in sadovnjakom v Lovrečici. Nikoli ne bom pozabil njenega prijaznega odnosa do psičke Kare, potepuške mešanke, ki je pri njej našla dom. Toda ljubezen do narave, ki se je odrazila v njeni znanstveni

karieri, je bila samo ena izmed dimenzij njene bogate osebnosti. Poleg odnosa do narave je imela velik smisel za humanistiko. Veliko je potovala. Tekoče je govorila več jezikov; ni prevajala le številnih strokovnih del s področja biologije in kemije, temveč tudi temeljno filozofsko in teološko literaturo. Izjemno veliko je brala dela klasične in moderne književnosti. Imela je veliko ljubezen do vseh umetnosti. Dobro je igrala klavir (med drugim je končala srednjo glasbeno šolo). Neumorno je obiskovala koncerte klasične glasbe in razstave. Izjemno dobro je poznala sodobno likovno umetnost. Zbirala je slike in prijateljevala z nekaterimi najvidnejšimi slovenskimi ustvarjalci.

Toda njenega globinskega hrepenenja niso mogle potešiti ne znanost ne ljubezen do narave, tudi ne humanistika in ljubezen do umetnosti. Središče njene osebe je bilo duhovno, religiozno. Ljuba je bila v najplemenitejšem pomenu besede cerkven človek. Čutila je s Katoliško Cerkvijo, univerzalno Kristusovo skupnostjo. Svoje življenje je v celoti podvrgla njeni disciplini in njenim praksam. Redno je obiskovala liturgijo, prejemale obhajilo tudi med tednom. Neumorno se je izobraževala. Opravila je pastoralno-teološki tečaj na Teološki fakulteti, da bi lahko pomagala pri verouku. Molila je brevir. Prebiral je vso duhovno in teološko literaturo, do katere je prišla. Sodelovala je v svetopisemskih krožkih in se redno udeleževala duhovnih vaj.

To disciplinirano, intenzivno krščansko molitveno življenje se je izrazilo tudi v njenem izjemno razvejanem karitativnem delovanju. Sama je v mladosti dalj časa pomagala sestram Matere Tereze v Indiji, v največji bedi tamkajšnjih velemest negovala otroke (te svoje izkušnje je tudi opisala v pretresljivem besedilu, ki je objavljeno v tem zborniku). Kot univerzitetna predavateljica je velik del svojih dohodkov namenila za dobrodelne dejavnosti. Financirala je dijake, ki niso mogli sami plačati svojega študija. V naravoslovnih predmetih je inštruirala otroke svojih prijateljev. Vedno je

bila pripravljena za kakršnokoli dobro delo ali uslugo, ki se ji je zdela smiselna. Nekaj let pred smrtjo je kot tolmačka francoščine pomagala skupnosti Emanuel pri duhovnih srečanjih v Paray-le-Monialu. Še leto pred smrtjo je odpotovala na Madagaskar, da bi tam v misijonih pomagala znanstveno analizirati in organizirati proizvodnjo avtohtonih zdravilnih zelišč.

KUD Logos je vodila več kot deset let, kot predsednica in *spiritus agens*. Udeleževala se je vseh simpozijev, naših skupnih potovanj, bila je zadolžena za vse uradne kontakte, vodila je administracijo, a tudi s svojo osebno karizmo prispevala, da je društvo v dobrih desetih letih izdalo več kot devetdeset knjig in organiziralo številne dogodke, ki so dali svoj pečat slovenskemu kulturnemu prostoru. Vsi bomo pogrešali njeno prijateljsko pozornost, njeno veselje do življenja, njen humor in kritično inteligenco. Pogrešali bomo njene zgodbe, anekdote, citate v vseh mogočih jezikih. Iz svoje boleznin in proti njej ji je uspelo ustvariti izjemno bogato, plodovito in polno življenje.

Da pa moji spomini ne bi bili videti preveč »hagiografski«, naj na koncu le omenim, da je bila naša Ljuba precej konfliktna oseba (čeprav sem – verjetno eden izmed redkih – imel to srečo, da se nikoli nisva sprla). Rada je polemizirala in ni se bala ostrih konfrontacij. Naj povem, da tudi to lastnost njenega značaja razumem iz osnovne napetosti njene eksistence. Prav silovit napor volje, trud oblikovati svoje življenje, intenzivno prizadevanje, ki se je izrazilo na mnogoterih področjih njene dejavnosti, je za seboj potegnil neko nezmožnost razumeti ljudi, ki ne živijo enako intenzivno. Ljuba je zato težko razumela povprečneže, ljudi, ki imajo vse možnosti, a oblikovanju svojega življenja ne namenijo velikega truda, ampak preprosto živijo – in so v tem pogosto celo srečni. Prepričan sem, da zdaj Ljuba tudi na takšne »lenuhe« gleda drugače, da jih razume in vse vidi v novi harmoniji.

Na koncu bi zato rad navedel nekaj besed iz Ljubinega prevoda (zadnjega, 23. izmed *Poučnih govorov* Mojstra Eckharta):

V Bogu si toliko, kolikor si v miru, in toliko si zunaj Boga, kolikor nisi v miru. Če je nekdo samo v Bogu, je v miru. Kolikor v Bogu, toliko v miru.

Ljuba je prek smrti gotovo že stopila v ta mir, a tudi vsakdo izmed nas (za zdaj) živih lahko vanj stopi tukaj in zdaj – in tako stopi tudi v tesnejše občestvo z njo, kot mu je bilo mogoče, dokler je bila še med nami. Naj zato sklenem z besedami, s katerimi Mojster Eckhart nadaljuje navedeno misel:

V Bogu ni ničesar, česar bi se bilo treba bati; vse, kar je v Bogu, je vredno ljubezni. Ravno tako ni v njem ničesar, kar bi bilo treba objokovati.

IZBRANA BESEDILA
MILICE KAČ

Eckhartov vpliv ali *Suum cuique**

Človek neskončno presega človeka
Pascal

... sveže in staro,
moj ljubi, sem shranila zate.
Visoka pesem 7,14

Ingeborg Degenhardt, ki na več kot tristo straneh¹ znanstveno neoporečno in vendar literarno privlačno predstavlja rezultate svojega zelo obsežnega raziskovalnega dela, uvodoma poudarja: »Brezčasna Eckhartova slika bi imela kvečjemu muzejsko vrednost, pomenila bi, da je duhovno mrtev. Vendar te še vedno žive osebnosti ne moremo duhovno pokopati tako, da bi njen pomen določili enkrat za vselej.«

Že iz zelo previdne formulacije papeške bule *In agro dominico* lahko zaslutimo najrazličnejše interpretacije in diametralno nasprotna mnenja v zvezi z Eckhartovim delom in njegovo pravovernostjo. Vprašanja in problemi modernega eckhartoslovja so pravzaprav zajeti že v vprašanjih, ki so jih postavljali na inkvizicijskem procesu: je Eckhart heretik ali je bil obsojen po nedolžnem? Je rafiniran eklektik ali ostroumen mislec, ki je hodil po svoji poti? Zvesti varuh tradicije ali duhovni revolucionar?

Naslednje pomembno vprašanje, na katerega skuša odgovoriti sodobno eckhartoslovje, se glasi: ali se je zgodovina

---

* Prvotna objava v: Mojster Eckhart: Pridige in traktati, Ljubljana, 1995, str. 467-484.

1 Ingeborg Degenhardt, *Studien zum Wandel des Eckhartbildes* (Studien zur Problemgeschichte der antiken und mittelalterlichen Philosophie 3), Leiden 1967. V tem pregledu sem se močno opirala na to obsežno razpravo.

vseskozi zanimala za Mojstra Eckharta? Še v prejšnjem stoletju so objokovali njegovo popolno pozabljenje v preteklih obdobjih in na dolgo opevali vnovično odkritje njegovih del. Vprašanje pa je, ali je bil Eckhart res tako pozabljen in ali ni mogoče spremljati njegovega vpliva vse od usodnega leta 1329 do t. i. »vnovičnega odkritja« v 19. stoletju.

Mojstrovega vpliva seveda ne moremo enoznačno določiti. Neoprijemljivost tega vpliva izvira že iz načina Eckhartovega mišljenja, govorenja in končno pisanja. Ta neulovljivost je po eni strani odvisna od mnogoplastnosti Eckhartove filozofske in teološke misli same po sebi, po drugi strani pa od narave misli in formulacij, ki so bile sad brezčasno-mističnega uvida. Svoje je opravila tudi neizogibna ujetost duhovnega bogastva v miselne sheme stoletij, skozi katera se je Eckhartova misel prebijala do današnjih dni. Vsak čas je hermenevtično ujet vase: ta doba je v izročilu velikega mistika osvetlila nekaj, druga spet kaj drugega, kar se je do tedaj skrivalo v temi. In vendar je bil to vsakokrat *bona fide* Mojster Eckhart, čeprav ne ves in ne celosten. Vedno le toliko, *quantum potest humana fragilitas*. Različna razumevanja in različne podobe Mojstra Eckharta v različnih zgodovinskih obdobjih so torej podobe vsakokratne zgodovinskega položaja, kot se bogati, uči – in obenem zrcali – v delih velikega Mojstra.

Josef Koch² je z natančnim iskanjem neposrednih ali »zakritih« navedkov iz del Mojstra Eckharta jasno pokazal, da so spise velikega mistika, teologa in pridigarja pridno brali, preučevali in uporabljali tudi po letu 1329, ko je izšla papeška bula *In agro dominico*. Splošna razširjenost dobesednih navedkov, predvsem pa vsebinsko in pomensko sorodnih mest iz Eckhartovih nemških in latinskih del v

---

2 Josef Koch, *Meister Eckharts Weiterwirken im deutsch-niederländischen Raum im 14. und 15. Jahrhundert*, v: *La Mystique Rhenane. Colloque de Strassbourg, 16–19 mai 1961*, Pariz 1963, str. 133–156; ponatisnjeno v: isti, *Kleine Schriften I*, Rim 1973, str. 429–455.

najrazličnejših kontekstih, tudi v zelo razširjenih in znanih pridigah (npr. pri Jordanu iz Quedlinburga), kaže, da avignonska obsodba nikakor ni preprečila širjenja Mojstrove misli in njegove duhovnosti. Trdimo lahko, da je njun vpliv mogoče jasno čutiti v celotnem nemškem duhovnem obnebjju 14. stoletja, zato je gotovo med vogelnimi kamni nemške kulture v poznem srednjem veku.

Loris Sturlese³ v nedavno objavljeni razpravi *Meister Eckharts Weiterwirken, Versuch einer Bilanz* poroča tudi o najnovejših odkritjih v zvezi s prvimi izdajami Eckhartovih del. V tem kontekstu kritično jemlje pod drobnogled različne moderne metode (predvsem kritične primerjave besedil in jezikovne analize), s katerimi se določajo povezave in vplivi med različnimi avtorji in strujami: mednje po Sturleseju sodi tudi iskanje, določanje in preštevanje »očitnih« in iz najrazličnejših razlogov »zamolčanih« oziroma »zakritih« citatov.

Zelo poučno in zanimivo je njegovo razglabljanje na podlagi nedavno odkritega in zaradi Kochove smrti z zamudo raziskanega spisja Jordana iz Quedlinburga. Jordan povzema središčna mesta Eckhartovega nauka in jih hkrati zavrača s filozofskimi in teološkimi argumenti, bule *In agro dominico* pa niti neposredno niti posredno ne omenja.

Jordan zavrača tudi nauk o *visio beatifica* Dietricha iz Freiberga, ki je nedvomno povezan z Eckhartom. Če pri tem upoštevamo, da je Dietrichov najslavnejši učenec Berthold iz Moosburga zasedel stolico v Kölnu kot Eckhartov naslednik, bi bilo pač logično, da bi v njegovih delih odmevale Mojstrove misli. Vendar pa najmodernejše literarne in jezikovne analize v Bertholdovih spisih vse do zdaj še niso odkrile niti enega samega mesta, ki bi ga bilo mogoče z

---

3 Loris Sturlese, *Meister Eckharts Weiterwirken (Versuch einer Bilanz)*, v: *Eckardus Theutonicus, homo doctus et sanctus. Nachweise und Berichte zum Prozeß gegen Meister Eckhart*, izd. H. Stirnimann in R. Imbach, Freiburg/Schweiz 1992 (Dokimion, zv. II), str. 167–183.

gotovostjo označiti kot citat iz Eckharta. Tudi Eckhartova dela, ki jih je hranila knjižnica dominikanskega samostana v Kölnu, so bila teologu Bertholdovega formata gotovo znana. Če je o njih molčal, je imel za to nedvomno tehten razlog.

Prav na primeru Bertholda iz Moosburga se jasno pokažejo meje raziskovanja literarnih virov. Navedki so gotovo zelo povedni, niso pa edino znamenje vpliva, zveze in sorodnosti. Berthold se je očitno zavestno odločil, da Eckhartovih tekstov ne bo vključeval v svoja dela, vendar zato ne smemo misliti, da je ostal zunaj območja Eckhartovega vpliva. Res je prav nasprotno, saj je v celoti in brez zadržkov prevzel nauk o *visio beatifica* Dietricha iz Freiburga. Spomnimo se tudi, da sta – kot dokazuje Jordan iz Quedlinburga – imeni Dietricha iz Freiburga in Mojstra Eckharta še v drugi polovici 15. stoletja prav v zvezi z žgočim problemom »videnja Boga« veljali za nerazdružljivo dvojico. Sklepamo torej lahko, da Bertholdovo zamolčanje Eckharta v duhovnozgodovinskem smislu izpričuje globlji »vpliv« kot triindvajset citatov Eckharta v delu *Consolatio theologiae* Johannaesa iz Dambacha. Povsem jasno in nedvoumno je dejstvo, da je Berthold poznal, upošteval in nadaljeval Eckhartovo delo – in pri tem je drugotnega pomena, ali je izrecno navajal njegove misli in se izražal z njegovimi stavki.

Za razumevanje Eckhartovega vpliva neposredno po njegovi smrti so pomembne tudi ugotovitve o redakcijah in izdajah njegovih del v tem obdobju. Leta 1985 je bil najden rokopis Bodl. Laud. misc. 222 (L)⁴. Kritična obdelava besedila in primerjave z drugimi redakcijami so pokazale, da je klasični, t. i. CT-tekst (kölnski rokopis, ki je osnova kritične

---

4 Loris Sturlese, *Un nuovo manoscritto delle opere latine di Eckhart e il suo significato per la ricostruzione del testo e della storia dell'Opus tripartitum*, v: *Albert der Grosse und die deutsche Dominikanerschule. Philosophische Perspektiven*, Freiburg im Üechtland 1985, str. 145–154.

izdaje Mojstrovih spisov), pravzaprav rezultat redakcije po Eckhartovi smrti,⁵ s čimer se končno ujema tudi dejstvo, da je ta zbirka izpričana sredi 14. stoletja. To dejstvo pa nima posledic le v filološkem smislu, ampak se nam ob njem postavlja naslednje duhovnozgodovinsko vprašanje: kdo je pripravil to izdajo Eckhartovih del in čemu se je izdajanja sploh lotil? Ne pozabimo, da je šlo za dela, ki so bila objavljena, in da je redaktor živel v okolju, kjer je bilo to gotovo vsakomur znano, saj je izdajo pripravljaval v Kölnu na podlagi spisov, ki so bili na voljo v dominikanski knjižnici. In vendar se papeževa obsodba v »CT-redakciji« nikjer ne pozna. Noben del teksta ni izpuščen, nobeno objavljeno mesto ni spremenjeno, nikjer ni opomb ob robu, ki bi bralca svarile pred nevarnimi tezami.

Delo in namen redaktorja lahko razumemo le, če ga poskušamo postaviti v širši kontekst. Več kot verjetno je, da je tedaj v Kölnu delovala skupina Eckhartovih učencev in občudovalcev, ki so ne glede na papeževo obsodbo spoštovali spomin na Mojstra in ohranjali njegovo duhovno dediščino. Prav tej skupini smemo pripisati pripravo in izdajo različnih Eckhartovih del, pa tudi spisov o njem:⁶ apologijo (*Rechtfertigungsschrift*), baselsko antologijo njegovih spisov (rkp. K), zbirko pridig *Paradisus animae intelligentis* in nemški prevod komentarjev h *Knjigi Modrosti* (t. i. *Anonymi Altenbergensis* in *Buxheimiensis*). Zelo verjetno je bilo teh del še več, a se niso ohranila. Morda jih je zadela podobna usoda kot pisanje Heinricha Seuseja, ki je zagovarjal Eckhartov nauk in je bil zato kaznovan. Pomembno pa je, da v nobenem od omenjenih del ne najdemo prav ničesar, kar bi kazalo na to,

5 Prim. Gen. I n. 200 (rec. L): »de quibus plenius *notavi* in tractatu qui inscribitur De parabolis rerum naturaliter«; v »CT-redakciji« se mesto glasi: »de quibus plenius *invenies* in secunda editione super genesim parabolice«. Prim. Loris Sturlese: *Die Kölner Eckhartisten. Das Studium generale der deutschen Dominikaner und die Verurteilung der Thesen Meister*.

6 O eckhartistih v Kölnu prim. prejšnjo opombo.

da je bil Mojster obsojen. Ti zvesti eckhartisti so se delali, kakor da bi bule *In agro dominico* sploh ne bilo. Uradno je torej dominikanski red reagiral na papeževo obsodbo, eckhartisti v Kölnu pa so pripravili novo izdajo Mojstrovih del (»CT-redakcijo«), kot da se ni nič zgodilo.

Poleg tega »tihega upora«, poleg skrbi zvestih somišljenikov, da se Eckhartove teološke misli, mistična doživetja in spoznanja ter ne nazadnje njegovi literarni dosežki ohranijo poznejšim rodovom, in poleg nevidnih silnic Eckhartovega duhovnega obnebja, v katerem se je hočeš nočeš gibal vsak razgledan teolog nemškega poznega srednjega veka, je obstajal še tretji način posrednega širjenja in prenašanja Eckhartovega zaklada: navajanje njegovih pastoralno dragocenih, splošnejših, »nenevarnih« odlomkov brez navedbe avtorja. Pri odkrivanju teh »tihih oziroma zamolčanih citatov« je odločilnega pomena delo že omenjenega Josefa Kocha, ki je z metodo iskanja literarnih virov pokazal, kako so Johannes iz Dambacha, Jordan iz Quedlinburga in Marquard iz Lindaua previdno uporabljali Eckhartova dela, se poskušali ogniti preveč nevarnim mestom, hkrati pa so v njegovem opusu marljivo iskali »zanimive in duhovne stavke, s katerimi so krasili svoje dolgočasne traktate in pridige«. ⁷ Za tako neposlušnost pri ljudeh, ki so vsekakor dobro poznali obsodbo, namreč *libros quoslibet seu opuscula eiusdem Eckarti prefatos articulos seu eorum aliquem continentes, damnamus et reprobamus expresse* (»katerekoli knjige ali dela tega istega Eckharta, ki bi vsebovala omenjene člene ali katerega od njih, izrecno obsojamo in zavračamo«), navaja Koch vsaj dva tehtna razloga. Prvič: bula je bila objavljena le v kölnski cerkveni pokrajini. ⁸ Drugič:

---

7 Josef Koch, *Meister Eckharts Weiterwirken im deutsch-niederländischen Raum im 14. und 15. Jahrhundert*, v: *La Mystique Rhénane. Colloque de Strasbourg, 16–19 mai 1961*, Pariz 1963, str. 133–156; ponatisnjeno v: isti, *Kleine Schriften I*, Rim 1973, str. 429–455.

8 Sodobne zgodovinske raziskave kažejo, da je Eckhartova obsodba

obsodba je bila jasno »pastoralno motivirana«. Učenjaki, ki so v njej lahko prebrali, da »jih zadeva le toliko, kolikor bi zagovarjali obsojene člene«, so z mirno vestjo lahko obšli prepoved branja, »ker pač niso sodili med preprosteže (*simplices*), ki jih je papež hotel zaščititi«.

Tudi dela učenih in priljubljenih pridigarjev iz najrazličnejših redov kažejo, da so bila Eckhartova dela v Nemčiji dostopna ter da so jih s pridom brali in uporabljali, vendar so »izrezovali« metafizična mesta in se bolj poglobljali v moralne nauke in izpeljave. Koch izrecno poudarja, da je Eckhart sam razumel svoje delo kot metafizično-teološki sistem in da se je Mojstru samemu zdelo, da lahko njegovi nauki brez ontoloških temeljev prinesejo le malo sadov. Eckhartovi »literarni epigoni« pa so ta vidik pretežno zanemarili, bodisi da so se ustavljali pri različnih nraavnih razlagah [*morales expositiones*] ali pa so iskali lepo zveneče in literarno dragocene citate. Iz neizmerno bogatega vira, iz preobilice, od katere je Eckhartova zapuščina kar prekipovala, so speljali le tu in tam kak dobro uravnan in pravi nič hudourniško nevaren potoček.

Eckhartov zgodnji vpliv se torej kaže na tri načine. Najprej in predvsem se razodeva prek celotnega duhovnega obnebjja nemškega srednjega veka, ki ga je ta veliki mojster teologije in mistik tako odločilno oblikoval. Ta vpliv se morda najbolj izmika »znanosti«, vendar je vsekakor najbolj pristen. Kakor velja, da je Cerkev manj sveta zaradi vsakega – četudi povsem skrivnega – greha, tako je tudi res, da sta teološka misel in še posebno mistično življenje poznega srednjega veka neizbrisno zaznamovana z Moj-

---

pravzaprav *veljala* le za kölnsko cerkveno območje in da zato danes sploh ni potrebna Mojstrova uradna cerkvena rehabilitacija; prim. Winfried Trusen, *Der Prozeß gegen Meister Eckhart. Vorgeschichte, Verlauf und Folgen*, Paderborn, München, Dunaj in Zürich 1988 (Rechts- und Staatswissenschaftliche Veröffentlichungen der Görres-Gesellschaft, Neue Folge, zv. 54).

strom Eckhartom. Na drugem mestu je mogoče izpričati vpliv skrbno recenziranih Eckhartovih del, ki so jih kljub izrecni prepovedi spoštljivo varovali, študirali in navajali redovni in drugi duhovni bratje. In na koncu ne moremo mimo vpliva tistih citatov, ki so jih pridigarji navajali bolj kot govorniške figure in okras sicer presuhoparnih moralnih pridig, s tem pa poslušalcem in bralcem ponudili prenekateri Mojstrov biser.

Po tem splošnejšem razmišljanju o načinih »vplivanja« naj poskusim na kratko opozoriti še na nekatere najpomembnejše like duhovne zgodovine, ki jih je mnogoteri Eckhartov vpliv tako ali drugače določal.⁹

Njegovo izročilo je bilo odločilno za *nemško in nizozemsko (flamsko) mistiko*. Zelo zanimiv je gotovo Eckhartov (neposredni) vpliv pri tistih učencih, ki so bili z Mojstrom še osebno povezani. Najbolj znana sta Mojstrova dominikanska sobrata Johannes Tauler (ok. 1300–1361) in Heinrich Seuse (ok. 1295–1366): njuni imeni sta z Mojstrovim tako neločljivo povezani, da je bil odnos med učiteljem in učencem pri teh treh mistikih dolgo časa skoraj zabrisan. Tako Tauler kot Seuse sta razumljivejša od Eckharta in zato seveda širokemu krogu bralcev bližja – od tod tudi njuna večja priljubljenost. Tauler je bil pravi prevajalec in interpret Eckhartovih del. Omilil je »pretiravanja«, ki bi bila lahko heretična, in spretno obšel oziroma naredil sprejemljivo vse,

---

9 Med krajšimi enciklopedičnimi pregledi prim. tudi: Udo Kern, *Meister Eckhart (1. Leben, 2. Werk, 3. Nachwirkung)*, v: *Theologische Realenzyklopaedie*, ur. Gerhard Krause in Gerhard Mueller, zv. ix, Berlin 1982, str. 258–264; Willehad Paul Eckert, *Meister Eckhart*, v: *Praktisches Lexikon der Spiritualität*, ur. Christian Schuetz, Freiburg im Breisgau 1988, str. 248–251, in Raphael-Louis, *Maitre Eckhart (1. Vie, 2. Oeuvres, 3. Doctrine, 4. Evolution de la doctrine. 5. Sources et influence. 6. Orthodoxie.)*, v: *Dictionnaire de Spiritualité*, zv. iv, Beauchesne 1960, str. 94–116. Vsi ti enciklopedični povzetki so seveda opremljeni tudi z bogatimi bibliografijami, ki nas usmerijo v nepregledno množico publikacij o Eckhartu.

kar bi lahko dišalo po panteizmu. Eckhartove težko razumljive spekulacije so postale v Taulerjevi preobleki sodobnikom nenadoma jasnejše in sprejemljivejše – ne da bi se pri tem izgubila apofatična, mistično-nihilistična drznost nauka o »odmaknjenosti« in Božji drugačnosti. Gabriel Théry Taulerja spoštljivo imenuje najzvestejšega Eckhartovega dediča, ki je iz Mojstrovega duhovnega sveta prevzel tisto najboljše in najplemenitejše.¹⁰ Za dela Božjega trubadurja Seuseja, ki se mu še najbolj poda vzdevek mistični »Minnesänger«, pa velja, da so najprijetnejša in najprivlačnejša izmed vseh spisov nemške mistike.¹¹ Njegova mistika občutja [*Mystik des Gefühls*] prežarja in čustveno na novo osvetljuje ter bogati Eckhartovo mistiko misli [*Gedankenmystik*].

Posebno močan je vpliv Eckhartove duhovnosti, kakor se je izrazila v drobnem spisu *Theologia deutsch* (*Theologia Germanica*),¹² ki ga je v drugi polovici 14. stoletja napisal danes neznan menih nemškega viteškega reda. *Nemška teologija* razodeva vpliv praktične duhovnosti Eckhartovih del, najverjetneje po posredovanju Taulerjeve intepretacije. Naslov je to delo dobilo po Luthrovi drugi izdaji (1518). Ima izrazito praktično-duhovni značaj in je zbirka duhovnih nagovorov. Podobno kot tudi pri nas zelo priljubljena *Hoja za Kristusom* Tomaža Kempčana (ok. 1380–1471) je *Nemška teologija* nezaupljiva do pretirane učenosti: »Nihče naj ne misli, da lahko pride do te prave svetlobe in popolnega zna-

10 Prim. Gabel Théry, *Equisse d'une vie de Tauler*, v: *La vie spirituelle* 15 (1927), str. 135.

11 Heinrich Seuse als »liebenwürdigste und anziehendste unter den deutschen Mystikern«, prim. Karl Bihlmeyer, *Einleitung zu Heinrich Seuse, Deutsche Schriften*, Stuttgart 1907, str. 141.

12 Prim. Oliver Davies, *Theologia deutsch*, v: *The Study of Spirituality*, ur. Cheslyn Jones, Geoffrey Wainwright in Edward Yarnold, D.J., University Press, Cambridge 1992 (2. izdaja), str. 323–324, in Alois Maria Haas, *Theologia Deutsch (or Germanica)*, v: *Christian Spirituality (High Middle Ages and Reformation)*; 16. knjiga enciklopedične izdaje: *World spirituality: An Encyclopedic History of Religious Quest*, New York 1988.

nja in do Kristusovega življenja z mnogim spraševanjem, ali ob pomoči mnovega govoričenja, ali (pa) z branjem in učenjem ...»¹³ Včasih delcu sicer manjka poglobljene teologije in je videti, kot da nima prave teoretske osnove, vendar mu morda prav to zagotavlja dve drugi, zelo pomembni odliki: neposrednost izraza in nagovora ter slogovno preprostost. Zato je kljub občasnim prepovedim tako s protestantske kot s katoliške strani ostalo priljubljeno in zelo razširjeno duhovno branje.

Značilno stališče o Eckartovem delu, ki se je v najrazličnejših oblikah vedno znova pojavljalo v stoletjih po njegovi smrti, je tisto, ki ga razvija in utemeljuje veliki filozof in teolog, kardinal Nikolaj Kuzanski (1401–1464). Kuzanski, ki je Mojstru duhovno zelo blizu, saj vso svojo filozofijo utemeljuje na patrističnem bogoslovju, hvali Eckhartovo »izvirnost« [ingenium] in »prizadevnost« [studium], poudarja njegovo pravovernost in priznava, da je preučevanje njegovih del lahko zelo rodovitno,¹⁴ vendar takoj dodaja, da to velja predvsem za tiste, ki so dovolj poučeni. Hkrati budno svari pred splošnim branjem Eckhartovih del, češ da ta vsebujejo tudi misli, ki se na videz ne skladajo s tem, kar učijo priznane avtoritete, in lahko nepoučenega bralca zavedejo. Četudi je Kuzanski zajemal pri Eckhartu, mnogih njegovih formulacij ni prevzel dobesedno,¹⁵ saj ima

13 ML ch. 17, FP ch. 19.

14 Ohranjeni so latinski rokopisi Eckhartovih del s številnimi Kuzančevimi zapiski, opombami in tekstnimi izboljšavami. Za njegovo sodbo o Eckhartu velja: *expertus loquitur* (govori nekdo, ki ima izkušnjo). Te marginalije pogosto izpričujejo nezakrito občudovanje: »menjava izrazov razkriva mnogo temačnega, in v tem je ta učitelj [magister] v vseh svojih spisih edinstven [singularis]«. Nav. po Rudolf Haubst, *Nikolaus von Kues als Interpret und Verteidiger Meister Eckharts, v: Freiheit und Gelassenheit. Meister Eckhart heute*, izd. U. Kern, München in Mainz 1980, str. 96.

15 Čeprav podrobne analize odkrivajo, da se je včasih nanj oprl tudi terminološko. Prim. Rudolf Haubst, *Nikolaus von Kues als Interpret und Verteidiger Meister Eckharts, v: Freiheit und Gelassenheit. Meister*

takšno prevzemanje »za filozofskega avtorja le omejeno vrednost«;¹⁶ Mojstrove miselne in duhovne spodbude se pri Kuzanskem pojavljajo v bolj nevezani obliki, delno tudi v drugačnih miselnih povezavah.¹⁷

Neposrednega Eckhartovega vpliva na Luthra (1483–1546) ni mogoče dokazati, več kot verjetno pa je, da so Eckhartov nauk o pravičnosti, njegova kristološko usmerjena teologija Besede, ustvarjalno obvladovanje jezika in izrazito teocentrično naravnano mišljenje našli odmev tudi v Luthrovi teologiji.¹⁸ Gotovo je izrazit in pomemben Eckhartov posredni vpliv na Luthra prek del, ki so sad Eckhartove duhovnosti, a Mojster v njih ni neposredno citiran. Predvsem je Luthra prevzela omenjena *Theologia deutsch*, ki jo je navdušeno prebiral in dvakrat izdal (delno leta 1516 in v celoti leta 1518). Iz nje je zajel marsikaj, kar odmeva v njegovem nauku o opravičenju po veri.¹⁹

V času baroka je bil eden od najpomembnejših zbiralcev in ohranjevalcev Eckhartovih del Daniel Sudermann (1550–1631). Zanimivo je, da ni bil niti filozof niti teolog, tudi ne cerkveni zgodovinar ali humanist, ampak pesnik, ki ga je

Eckhart heute, izd. U. Kern, München in Mainz 1980, str. 75–96.

- 16 Alois M. Haas, *Deum mystica videre ... in caligine coincidentie. Zum Verhältnis Nikolaus' von Kues zur Mystik*, Basel in Frankfurt na Majni 1989 (Vorträge der Aeneas-Silvius-Stiftung an der Universität Basel, zv. 24). Le na dveh mestih v svojih spisih je Kuzanski neposredno z imenom navedel Eckharta: v *Apologiji učenega nevédenja* in v pridigi »Ubi est qui natus est rex Juadaeorum«.
- 17 Prim. Herbert Wackerzapp, *Der Einfluß Meister Eckharts auf die ersten philosophischen Schriften des Nikolaus von Kues*, Münster 1962 (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, zv. 39/3).
- 18 Prim. Heiko A. Oberman, *Die Bedeutung der Mystik von Meister Eckhart bis Martin Luther*, v: *Von Eckhart bis Luther. Über mystischen Glauben*, izd. W. Böhme, Karlsruhe 1981 (Herrenalber Texte, zv. 31), str. 9–10; Steven E. Ozment, *Eckhart and Luther. German Mysticism and Protestantism*, v: *The Thomist* 42 (1978), str. 259–280
- 19 Oliver Davies, *Theologia deutsch*, v: *The Study of Spirituality*, str. 323–324

zelo zanimala verska literatura preteklih obdobij. Čeprav je bil zagovornik protestantskih reformističnih gibanj, je zelo cenil katoliške duhovne voditelje, predvsem mistike poznega srednjega veka. Njegov najljubši avtor iz tega obdobja je bil Johannes Tauler, o Eckhartu pa pravi, da je »Taulerjev predhodnik, izmed vseh starih učenjakov od Boga najbolj razsvetljen«. ²⁰ Sudermannovo zanimanje za dela velikih mistikov je bilo bolj praktično religiozno kot filozofsko. Pisal je duhovne pesmi (po lastnih besedah jih je zložil več kot tisoč), vendar gre le za poskuse, da bi v verze preli duhovna dela drugih. V marsičem se je imel le za tolmača starih tekstov, ki jih je zelo zavzeto iskal in zbiral. Zavestno se je hotel opreti na mistiko, njenega pravega zaklada pa mu v epigonske pesnitve ni uspelo zajeti. Pisal je bolj spodbudna dela za široko občinstvo in se tako nujno oddaljil od zahtevnosti mistične spekulacije; poleg tega je zelo poudarjal etično sporočilo, ki je v pravi mistiki sicer *conditio sine qua non*, a glede na »edino pomembno«, zedinjenje z Bogom, vendarle drugotnega pomena. Tako je pogosto zašel v poplitveno moraliziranje. ²¹ Epigoni mistikov so se v tistem času trudili posnemati pravo mistiko, toda mistično doživetje je v njihovih delih praviloma precej zvođenelo.

Pravi dediči Eckharta, Taulerja, Seuseja in Ruysbroeka so se rodili v Španiji: pomembna duhovna pisca, Francisco de Osuna in Bernardino de Laredo, sta ob latinskih in deloma španskih prevodih spisov rensko-flamske mistikov oblikovala duhovni sintezi, iz katerih sta se učila sveta Tereza Avilska in sveti Janez od Križa. ²²

20 »Magister Eckhardus ist dess Tauleri vorfahr und fast der aller erleuechteste von Gott unter den alten lehrern gewesen.« Prim. prepis nepoznanega mistika, ki ga je prvi izdal Greith in se zato imenuje Greithov traktat. Nav. po J. Seitz, *Der Traktat des »unbekanntenen deutschen Mystikers«*, Leipzig 1936, str. 12.

21 Prim. H. Hornung, *Daniel Sudermann als Handschriftensammler*, Tübingen 1957, str. 94 isl.

22 Prim. Jean Orcibal, *Saint-Jean de la Croix et les mystiques rhéno-fla-*

V času nastajajočega in razcvetelega razsvetljenstva je bil Eckhartov vpliv čedalje manjši in manjši, dokler ni prišlo do značilnega preobrata. Srednjeveška mistika je postala naravnost magično privlačna in hkrati tudi predmet znanstvenega raziskovanja. Čas romantike je bil gotovo zelo primeren za oživljanje vsega, kar je – večinoma kar po nekem splošnem občutku – veljalo za mistično. Pri tem se romantiki mnogokrat niso izognili nevarnosti, da se v obliki »vrnitve svetega« vrne kaj drugega: navduševanje za mistiko, mistično in mistike se je rado prelevilo v razčustvovano sanjarjenje s psevdoreligiozno vsebino. Prav v zvezi s temi in podobnimi pojavi se je besede »mističen« prijel tudi slabšalen pomen.²³

Učenjaki so »romantično« navdušenje za mistiko najprej odklanjali: časi celovitega srednjeveškega pogleda na svet so se zdeli že dolgo mimo in ena od temeljnih »pripodobitev« novega veka je bila strogo razlikovanje med vero in védenjem, med filozofijo in religijo: razlikovanje, ki ga je seveda dobro poznal tudi visoki srednji vek, ki pa se je zdaj čedalje bolj vpisovalo v izključujoče, totalizirajoče, v absolutizirano obzorje razlikujočega (raz)uma. Misel, ki je hotela odpraviti Božjo in človeško radikalno drugačnost, je bila zmožna sprejeti le tanek segment mističnega izkustva. Proti takšnim zastranitvam je odločno nastopil Franz von Baader (1765–1841), katoliški filozof, zdravnik, alkimist, socialni politik, industrialec, iznajditelj in ekumenski vizionar, ki so ga občudovali Goethe, Novalis, Schelling, Hegel, Alexander von Humboldt, Kierkegaard in drugi. Baader, ta »najbolj verodostojni in najbolj razsvetljeni ezoterik svojega stoletja«,²⁴ je s posebnim poudarkom govoril o »potrebi

---

mands, Pariz 1966; *Spanish Spiritual Writers*, v: *The Study of Spirituality*, str. 377.

23 Prim. G. Fischer, *Die Wiederentdeckung der Mystiker im 19. Jahrhundert*, Freiburg 1931.

24 G.-K. Kaltennbrunner, v: F. von Baader, *Erotische Philosophie*, Fran-

našega časa, da bi tesno povezala verovanje in védenje«. ²⁵ Spoznal je Eckhartov pomen in se zavzel za resne raziskave nemške mistike, predvsem vseh dostopnih virov. Tako je Eckhart, prej le legendarna pojava na mističnem horizontu, stopil iz romantične megle mitičnega navdušenja in se čedalje jasneje pojavljal v pogledu zgodovinopiscev. Baader tudi s ponosom omenja, da je za Eckharta navdušil Hegla (1770–1831), ²⁶ ki je mišljenje Mojstra Eckharta nato postavljajal za zgled filozofskega prežetja religiozne vsebine. Pomembno je Mojster vplival tudi na Schellinga; ²⁷ in prenetljive so vzporednice njegove misli z »vedoslovjem« pozne faze J. G. Fichteja. ²⁸

Mojster Eckhart je bil v 18. in 19. stoletju – v času vnovičnega odkritja njegovih del – deležen najrazličnejših laskavih vzdevkov: imenovali so ga »oče nemške spekulacije« (J. Bach), ²⁹ in oče izvirne nemške filozofije ter ugotavljali, da je z Eckhartom »v zgodovini duha napočil nov dan« [*er fuehre einen euen Tag in der Geschichte des Geistes*] (W. Preger) ³⁰ in odločilen prelom nemškega protestantskega

---

kfurt na Majni in Leipzig 1991, str. 1.

25 Prim. naslov sestavka, ki ga je Baader objavil leta 1824: *Ueber das durch unsere Zeit herbeigefuehrte Beduerfnis nach einer innigen Vereinigung von Glauben und Wissen*.

26 Prim. F. von Baader, *Sämmtliche Werke*, zv. 15, str. 159.

27 Prim. E. Benz, *Die Mystik in der Philosophie des deutschen Idealismus*, v: *Euphorion* 46 (1952), str. 280–300.

28 Prim. Ernst von Bracken, *Meister Eckhart und Fichte*, Würzburg 1943.

29 Prim. Hegel, *Werke*, zv. 15, str. 228, ki navaja isti Eckhartov citat kot Baader leta 1824 v *Bemerkungen über einige antireligiöse Philosopheme unserer Zeit* (*Sämmtliche Werke* 2, str. 455).

30 Vprašanje odnosa med Mojstrom (oziroma celotnim filozofskim izročilom, katerega predstavnik je) in novoveško filozofijo je še vedno odprto. Prim. K. Flasch, *Zum Ursprung der neuzeitlichen Philosophie im späten Mittelalter. Neue Texte und Perspektiven*, v: *Philosophisches Jahrbuch* 85 (1978), str. 1–18; B. Mojsisch, *Mittelalterliche Grundlagen der neuzeitlichen Erkenntnistheorie*, v: *Renovatio et Reformatio. Wider das Bild vom »finsternen« Mittelalter. Festschrift für Ludwig Hödl zum 60. Geburtstag*, izd. Gerwing in G. Ruppert, Münster 1985, str. 155–169.

duha z latinsko katoliško sholastiko. Za Heglovega učenca Karla Rosenkranza (1805–1879) je bil Mojster Eckhart glava nemške mistike in začetnik nemškega duha, ki se je do popolnosti razvil pri Heglu.

Eckhartov vpliv na Arthurja Schopenhauerja (1788–1860) spet kaže na nekatera najznačilnejša enostranska razumevanja velikega Mojstra. Najjasneje ga predstavi citat iz Schopenhauerjeve zapuščine: »Spoznanje Mojstra Eckharta je čudovito globoko in pravilno. Posredovanje tega spoznanja pa je – kot posledica njegove vzgoje – skvarjeno, saj je krščanska mitologija pri njem postala prava fiksna ideja. Ko hoče svoje spoznanje povezati s to mitologijo in se trudi vsaj govoriti v njenem jeziku, razsipa z izrazi: Bog, osebe Svete Trojice, sveta Devica Marija ... Ne more priti do jasnega izraza, vedno znova začenja in se neskončno ponavlja.«³¹ Schopenhauer je Eckharta oropal krščanske substance, »saj je pri njem krščanska mitologija skoraj samo še govorica v podobah ... skoraj tako kot pri novoplatonikih helenizem.«³² Razume ga povsem alegorično in povzame takole: »Buda, Eckhart in jaz v bistvu učimo eno in isto. Eckhart v sponah krščanske mitologije. V budizmu so te misli nezastrite s tako mitologijo in zato preproste in jasne, kolikor je pač lahko religija jasna. Pri meni gre za popolno jasnost.«³³

Nekatere nacionalno zaznamovane interpretacije Eckhartovih besedil se vlečejo še v prva desetletja našega stoletja. Njihov absurdni vrhunec je Rosenbergova predstavitev Eckharta kot elitnega apostola nemštva in inkarnacije »prerujenega« germanskega človeka.³⁴ Eckhart je postal nekakšen nacionalsocialistični ideolog. Na srečo pa je ta interpretacija, ki se iz njegovih besedil ni več učila, ampak je

---

31 Prim. Bach, *Meister Eckhart, der Vater der deutschen Spekulation*, Dunaj 1864.

32 A. Schopenhauer, *Nachlass*, str. 342.

33 A. Schopenhauer, *Nachlass*, str. 432.

34 A. Rosenberg, *Der Mythos des 20. Jahrhunderts*, München 1930.

vanje zrcalila le svoje želje, imela koristno posledico: reakcija nanjo je bila kritična izdaja Eckhartovih del. Josef Koch je prevzel izdajo Eckhartovih latinskih del,³⁵ Josef Quint pa izdajo nemškega spisja.³⁶ Podjetje je bilo zastavljeno za natančnostjo in se je uresničevalo pod drobnogledom za Nemce značilne marljivosti in akribije. Od začetka izdaje leta 1936 je izšlo šest zaključenih zvezkov in deli štirih nadaljnjih zvezkov; v končni izdaji je bilo predvidenih trinajst ali štirinajst zvezkov, »ne prav malo za avtorja, ki je doživel fiasko«.³⁷

V 20. stoletju se je preučevanja del Mojstra Eckharta nesluteno razmahnilo: množili so se razprave, raziskave in prevodi v vse svetovne jezike. O Mojstru so pisali in v njegovih spisih iskali miselne spodbude vidni sodobni filozofi (npr. K. Jaspers, J. Derrida, B. Welte, M. Henry) in teologi (V. Loski, J. Moltmann, H. U. von Balthasar), preučevali so ga psihoanalitiki (E. Fromm, C. G. Jung), njegovo delo pa je navzoče tudi v pisanju številnih književnikov.³⁸

Duhovnozgodovinsko je – še posebno v slovenskem kulturnem prostoru – zanimiva povezava med Mojstrom Eckhartom in Martinom Heideggrom (1889–1976). Heidegger

---

35 Meister Eckhart, *Die deutschen und lateinischen Werke*, hg. im Auftrag der Deutschen Forschungsgemeinschaft, odd. II: *Die lateinischen Werke*, izd. J. Koch, H. Fischer, K. Weiss, K. Christ B. Decker, A. Zimmermann, B. Geyer, E. Benz, E. Seeberg in L. Sturlese, Stuttgart 1936 isl.

36 Meister Eckhart, *Die deutschen und lateinischen Werke*, hg. im Auftrag der Deutschen Forschungsgemeinschaft, odd. I: *Die deutschen Werke*, izd. J. Quint, Stuttgart 1936 isl.

37 H. Stirnimann, v: *Homo doctus et sanctus*, op. sup. cit, str. 270. O težavah, s katerimi so se srečevali izdajatelji, prim. poročilo T. Schallerja *Die Meister-Eckhart-Forschung von der Jahrhundertwende bis zur Gegenwart*, v: *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie* 15 (1968); str. 262–316 in 403–426.

38 Prim. npr. Willehad P. Eckert, *Eckhart-Rezeption und Umdeutung in der neueren deutschen Literatur*, v: *Freiheit und Gelassenheit. Meister Eckhart heute*, izd. U. Kern, München in Mainz 1980, str. 183–197.

je Eckharta bral in mu priznaval »skrajno ostrino in globino mišljenja«. ³⁹ John Caputo, avtor pomembne knjige o mističnih prvinah Heideggrove misli, ⁴⁰ je odnos med mislecema lepo ponazoril z analizo njunega pojmovanja »uboštva mi-sli« [poverty of thought]. ⁴¹ Refleksija o medsebojni bližini teh dveh velikih nemških mislecev tu razkriva marsikakšen zanimiv vidik, vendar se na koncu spet pokaže, da vsak izsledek sproži kopico novih možnosti ter odpre nova vprašanja in slutnje o novih oddaljenostih. Govoriti o uboštvu mi-sli, pravi Caputo, pomeni odkrivati Heideggrovo zagonetno povezanost z mistično in versko tradicijo. Mojster Eckhart uči, ⁴² da mora biti človek, ki je ubog v duhu, prost vsega ustvarjenega, da je lahko poln Boga. Govoriti o uboštvu

39 M. Heidegger, *Der Satz vom Grund*, Pfullingen 1957, str. 71. Prim. tudi *Feldweg*, Frankfurt 1963, str. 4. Reiner Schürmann v svojem delu *Maître Eckhart ou la joie errante. Sermons allemands traduits et commentés*, Pariz 1972, str. 341, op. 93, poroča, kako mu je Heidegger leta 1966 zaupal, da je veliko bral nemške pridige, ko je razmišljal o biti kot *Anwesen*. Tudi B. Welte pripoveduje, da se je 14. januarja 1976, nekaj mesecev pred Heideggrovo smrtjo, z njim dolgo časa pogovarjal »predvsem in intenzivno [eindringlich] o stvari [Sache] Mojstra Eckharta« (Bernhard Welte, *Meister Eckhart. Gedanken zu seinen Gedanken*, Freiburg, Basel in Dunaj 1979, str. 5).

40 John D. Caputo, *The Mystical Element in Heidegger's Thought*, New York 1986.

41 John D. Caputo, *The Poverty of Thought: A Reflection on Heidegger and Eckhart*, v: *Heidegger, the Man and the Thinker*, ur. Thomas Sheedan, Chicago 1981, str. 209–216. V tem delu sta navedeni tudi dve zgodnejši Caputovi deli: *Meister Eckhart and the Later Heidegger*, članek v dveh delih: *The Journal of the History of Philosophy* XII, 4 (oktober 1974), str. 479–494, in XIII, 1 (januar 1975), str. 61–80; in *Phenomenology, Mysticism and the Grammatica Speculativa: A Study of Heidegger's Habilitationsschrift*, *The Journal of the British Society for Phenomenology* V, 2 (maj 1974), str. 101–117.

42 V tej razpravi se je Caputo opiral predvsem na Eckhartovo pridigo »Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum coelorum« (*Mt* 5,3) – v Quintovem prevodu in v slovenski izdaji je to 32. pridiga – in na Heideggrovi deli: *Was ist Metaphysik?* (9. izdaja, Frankfurt 1965, str. 47–51) in *Zur Sache des Denkens* (Tübingen 1969, str. 61 isl.).

misli zato pomeni načeti vprašanje o povezavi med *mislijo* in *mistiko* kot izkušanjem Boga. Kako bi lahko povezali ta dva mogočna stebra na enem in drugem koncu nemške tradicije? Kaj imata skupnega mistik in mislec? Caputo se ustavi pri Eckhartovi trditvi iz omenjene pridige: »Ubog je tisti človek, ki ničesar *noče*, ničesar ne *ve* in ničesar *nima*,« in poskuša razložiti, kaj te trditve pomenijo pri Eckhartu in kako jih lahko povežemo s Heideggrom.

Kdor je ubog v duhu, ničesar noče. »Brezvoljnost«, ki jo ima v mislih Eckhart, ni anemična trpnost, ampak pomeni dejavno predanost Bogu, v kateri si človek ne želi kakšne posebne vrline niti si izrecno ne želi, da bi izpolnjeval Božjo voljo. Vsi, ki imajo voljo in željo po čem takem, so po Eckhartu sicer dobri ljudje, niso pa resnično ubogi v duhu, ker niso ubogi zastran volje (niso »brez volje«). Bistvo tega nauka Eckhart povzame tedaj, ko pravi, da je brez volje tista duša, ki živi, »ne da bi se spraševala zakaj«. Ljubezen do Boga zaradi Boga (in ne zaradi Božjih darov, celo ne za dar Božje prisotnosti, ki sovpada z njegovo »božanskostjo« kot odnosnim pojmom) je za Eckharta kot življenje: živim ker živim, ljubim Boga, ker ljubim Boga. Taka duša se torej popolnoma prepusti Bogu, ki teče skozi njo. V tej predanosti/prepuščenosti [*Gelassenheit*] si duša ne prizadeva za Boga z najrazličnejšimi duhovnimi vajami in moralnimi napori, ampak se Bogu preprosto odpre in Bog jo napolni s svojim življenjem.

Pri Heideggro je *uboštvo misli* prav tako »brez volje«. Misel ne želi rezultatov, njeno merilo ni učinkovitost. Ne glede na vso svojo dejavnost misel ne naredi ničesar. Uboštvo misli pomeni, da je misel manj kot tehnološka ali politična akcija; njeno dostojanstvo je v tem, da je v tej nemoči sprejemljiva za drugost biti v njeni razliki od bivajočega, da je dovzetna za *skrivnost*: »Če se v nas zbudita *Gelassenheit* do stvari in odprtost za skrivnost, bi lahko prispeli na pot, ki vodi do novega temelja [*Grund*]

in novih tal.«⁴³ Mislec se ob pomoči »neprestano srčnega mišljenja« pripravlja na možnost novega prihoda/uzrtja izmikajoče se skrivnosti biti. Oba – tako Eckhart kot Heidegger – sta sprevidela, da je »brezvoljnost«/predanost/sproščenost (stanje brez volje, *Gelassenheit*) tisto, kar pripravlja pot za resnico človeka, ki je visoko nad vsemi človeškimi dejanji in mogočimi dosežki.

Kdor je ubog v duhu, ničesar ne ve, saj je za Eckharta človeška modrost nespamet pred Bogom (prim. 1 Kor 1,18–26). Najvišje védenje je ničesar ne vedeti, biti čist in prost znanja. To nevédenje je sveto nevédenje, ki ga Nikolaj Kuzanski imenuje *docta ignorantia* (učeno nevédenje). Ubogi v duhu vedo, da Boga ne more zajeti noben pojem, saj je pojem človeško delo, nekaj ustvarjenega, malik. Ne smemo iskati Boga, do katerega smo (ali bomo) prišli s takim ali drugačnim konstruktom, ampak se moramo odpirati Bogu v njegovi apofatični drugačnosti. Ta nevednost pa seveda ni samo pomanjkanje razumevanja, saj duša, ki se je odpovedala svojemu znanju, naredi prostor Bogu: vstopi v dinamizem notranjega Božjega življenja, zedinjajočega zaslišanja in porajanja večne Besede.

Uboštvo misli pri Heideggru pa pomeni preprosto biti prost vseh predstav [*Vorstellungen*] oziroma pred-stavljajočega mišljenja. Pristno mišljenje, dovtetno za skrivnost nebivajoče biti, ne sili več niti biti niti bivajočega v pojme, medtem ko pred-stavno mišljenje, ki je v svojih premenah značilno za filozofsko in teološko metafiziko in znanost, po-stavlja bivajoče v človeško obzorje, tako da iz bivajočega, ki se razpira v skrivnost niča, biti brez bivanja, naredi predmet [*Gegen-stand*]. V uboštvu misli ni ne subjektov ne objektov, zato je »mišljenje« manj kot filozofija in manj kot znanost. Misel nima ne dokazov ne aksiomov, ne napoveduje rezultatov, je brez kriterijev in brez metodologije. Prav v tem uboštvu pa se misel odpira višjemu na-govoru.

43 M. Heidegger, *Gelassenheit*, Pfullingen 1959, str. 27.

V mišljenju postane slišen glas, ki ni le človeški glas, ampak se zasliši glas biti same. Oba – tako Eckhart kot Heidegger – sta torej sprevidela, da je uboštvo misli, v katerem se odpovemo znanosti, mesto, kjer prejmemo dar povsem druge vednosti in povsem drugačnega mišljenja. Obema skupen uvid je torej prostor po eni strani radikalne drugačnosti teocentrične misli in po drugi strani misli, ki se vnaprej omejuje na svojo končnost.

Kdor je ubog, ničesar nima: po Mojstrovemu nauku se moramo odreči ne le znanju in volji, ne le temu, kar imamo, ampak celo temu, kar kot ustvarjena bitja smo. Za Eckharta je ustvarjeno bitje samo po sebi nič, kolikor je – ker je ustvarjeno – nekaj drugega kot Bog, ki je apofatično mišljena in simbolno izrečena *edina* bit (*esse*). Bit, kolikor jo ima, si je vsako ustvarjeno bitje »sposodilo od Boga«. Kolikor vse ustvarjeno je, je po-in-v Biti: samo Bog JE. To za Mojstra ni prispodoba, ampak osnovno (meta)ontološko spoznanje. Ubogi v duhu so spoznali svojo ničevost, kolikor so se podali v *exitus* (izhod, izstop) iz Biti same (iz Boga se namreč izliva ves ustvarjeni svet) in v uboštvu duše nastopili *reditus*, tj. pot nazaj, »preboj« (pot osvobajanja od vsega ustvarjenega, ki vodi nazaj v Bit, se pravi v Boga), ki je višji kot *exitus*, saj se ne konča v nič, tj. pri ustvarjenih bitjih. *Uboštvo misli* je v tem, da misel ne more misliti same sebe, ni nekaj, česar bi se človek lahko lotil, ni sad njegovih naporov. Je človekov odgovor na obiskanje Biti: vendar Bit/Bog kot edina resnica in edino Bivajoče radikalno »obiskuje« in »stalno nagovarja« slehernika. Misel se podaja v *exitus* (v stvari) in le Bit sama – kot njena bit – jo lahko milostno obrne v *reditus*. Misel ni človeški »proizvod«, ampak je tisto, kar Bit počne s človekom in v njem.

Podobne misli beremo tudi pri Heideggru: »Predanost/sproščenost [*Gelassenheit*] za stvari in odprtost za skrivnost nam nikoli ne pripadata [*fallen... zu*] po sebi [*von selber*]. Nista nič pri-padkovnega oziroma naključnega

[*Zu-fälliges*] ... » Oba – tako Eckhart kot Heidegger – sta vsak po svoje sprevidela nezadostnost človekovih lastnih moči. Kaj pa človek sploh ima, česar ne bi prejel? Kaj bi brez milosti daru ali brez daru milosti? Uboštvo človeka je v tem, da iz sebe nima prav ničesar. Plemenitost tega uboštva pa je dar, ki so ga deležni le zares ubogi. Vendar Eckhart v nasprotju s Heideggrom bistveno izpostavlja človekovo odgovornost in nefatalistično »nujnost« izlivanja milosti: Bog hoče, da bi vsi prišli do spoznanja resnice, in napolnjuje vsakogar, ki se izprazni. Bit/Bog je za Eckharta – za razliko od Heideggrove biti – *Dobro* onkraj bitnosti: *Agápe*, ki je brez in onkraj vsake zgodivinske epohalnosti vselej brezdanje samopodarjevanje, *diffusivum sui*.

Caputo na koncu opozori še na povezavo misli s poezijo in mistiko. Poudarja, da Heidegger ni mistik in da njegova Bit ni kriptogram za Boga. Pri Eckhartu je Bit Bog (*esse est deus*), pri Heideggru pa je mišljenje biti meditacija o nebivajoči, nični smiselnosti pri-sotnosti, kot se izkuša v zgodovini, ki je zgodovina biti same. Bit – ali v kasnejši Heideggrovi misli dogodje/pri-lastje [*Er-eignis*] onkraj biti – je (kljub zelo antropomorfneemu jeziku, ki ga denotira) povsem de-etiziran onstran-zgodovinski vir, iz katerega izhajajo zgodovinska »poslanstva biti« [*Seinsgeschicke*], slepo razigrana igra bivajočega. Bit v tem smislu ni Eckhartovo apofatično Božanstvo, edina bit in edino bivajoče, ki v infinitezimalno izginjajočem intervalu med to bitjo in tem bivajočim ljubeče shranjuje vse stvarstvo in udejanja odrešensko zgodovino;⁴⁴ prav tako Heideggrovo mišljenje kljub prvinam molitvenosti ni molitev.⁴⁵ Ta trditev pa seveda ne

---

44 Prim. F. Brunner, *Compatibilité chez Maître Eckhart de la thèse »esse est deus« et de l'affirmation de l' »esse rerum«*, v: *Von Meister Dietrich zu Meister Eckhart*, izd. K. Flasch, Hamburg 1984 (Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi, Beiheft 2), str. 138–146.

45 Prim. T. Hribar, *Odprtost za odprtost*, v: *Fenomenologija in teologija*, *Phainomena*, 1994, III/9–10, str. 191–198.

pomeni, da za nekakšne »bogove« in »Boga« pri Heideggro ni prostora. Mišljenje pripravlja prostor, da bi »Bog« spet nagovoril smrtnike, pripravlja nov »Božji« prihod. Takšno razumevanje naloge mišljenja je lahko pomembna spodbuda za krščansko vračanje k lastnim izvirom,⁴⁶ čeprav je Heideggrovo pojmovanje »prihajajočega Boga« – to je po eni strani odločno preveč katafatično, kot je to spremljivo za apofatično teološko misel od najzgodnejših očetov do danes⁴⁷ in s tem seveda tudi za Mojstra Eckharta, po drugi strani pa je s poudarjanjem radikalne zareze med sedanjo-stjo in eshatologijo gnostično izneverjeno obljubi »Glejte, jaz sem z vami vse dni do konca sveta« – v bistvu globoko nekrščansko in ni izraz misli kot misli, temveč predfilozofske odločenosti in vnaprej zamejenega obzorja izkušnje.⁴⁸

Vsekakor pa je Heideggrovo približevanje Eckharu plodovito in vredno občudovanja prav kot *približevanje*. Že od vsega začetka namreč razlagalci Eckharta o njem vse prehitro govorijo in pišejo v skrajnostih. Ne da bi imeli zavest o njegovi tujosti in skritosti, ga delajo za (že razumljenega, bližnjega ali oddaljenega) Božjega oziroma hudičevega poslanca.⁴⁹ Prav posedujoče razlaganje tega velikega mistika kot anonimnega budista, hinduističnega jogija, zagovornika pravic zatiranih nižjih slojev v srednjem veku ali celo kot utelešenje marksističnega upanja in ateistične teologije tudi danes zapira resnično pot do razumevanja

---

46 Prim. A. Stres, *Človek in njegov Bog*, Celje 1994, str. 204 isl., z nadaljnjo bibliografijo.

47 Po njenem osnovnem aksiomu je »Bog« tisto, kar v radikalnem smislu *perichéi, ou perichetai* (kar zaobjema, samo pa ni z ničemer zaobjeto), in je zatorej nemisljivo v kakršnemkoli horizontu.

48 Prim. jedko kritiko Heideggrovega razumevanja »zgodovine biti« v: Wolfgang Wackernagel, *Ymagine denudari. Éthique de l'image et métaphysique de l'abstraction chez Maître Eckhart*, Pariz 1991 (*Études de philosophie médiévale*, zv. 68).

49 Prim. poglavje »Der ‚Heilige‘ oder der ‚Teufel‘« v že omenjeni knjigi Ingeborg Degenhardt *Studien zum Wandel des Eckhartbildes*.

njegove misli in oplajanja z njegovo duhovnostjo. Vse več newageovske literature, ki nerazsodno povezuje Mojstra Eckharta in vzhodnjaško filozofijo, kaže na čedalje večjo nevarnost, da se delo tega velikega mistika poplitvi in na novo diskreditira.

Eckhartov pogled na bivanje in na svet je bil brez dvoma bolj celosten kot pri njegovih naslednikih, deloma zaradi zakoreninjenosti v temeljni enovitosti in celovitosti srednjeveškega krščanskega mišljenja sploh, predvsem pa zaradi njegove mistične predanosti Enemu: kot mistik je zaljubljenec, brezpogojno predan Božji ljubezni in razodetju. Tudi kadar izreče ali zapiše kaj priložnostnega, se v tem neodtujljivo zrcali njegova mistična zazrtost. Tistim ki so deležni takega gledanja, pač ni treba biti pozoren na to, ali so vselej vse pravilno navedli, upoštevali in pojasnili. Lahko je z eno nogo skakati od ene absolutizacije k drugi, če si z drugo nogo trdno zasidran v Absolutnem. Mojster je govoril in pisal iz polnega, brez rezerve, brez cenzure. Ko je njegovo delo prišlo v »razgled«, in sicer celo v morda nedobronameren *census* kasnejših stoletij, ki so po pravilu videla neskončno manj od Mojstra samega, so bili nespo-razumi neizbežni.

Vendar je tudi ta zgodovina sporazumevanja in nespo-razumov *vitae magistra*. Uči nas, naj danes k delu Mojstra Eckharta pristopamo z velikim spoštovanjem in ne z občutkom, da ga moremo in moramo razumeti v tistem strogo logičnem smislu, ki duhu jemlje polet. Le tako se lahko zares veselimo duhovne svobode in sproščenosti, ki se iskrita iz vseh njegovih del: »... dovoli mi, da smem za trenutek sestiti k tebi; začeto delo bom že pozneje dokončal ... Zdaj je čas, da mirno sedim pri tebi ... in ti pojem posvetilo življenja v tem tihem in prekipevajočem brezdelju.«⁵⁰

---

50 Rabindranath Tagore, *Darovanjke*, Ljubljana 1973, 5. pesem, str. 15.

Mehthilda Magdeburška*

Življenje Zanj, »ki je po naravi moj Oče, po človeškosti
moj Brat, po Ljubezni moj Zaročenec in sem jaz
Njegova od začetka časov«
Svetloba iz Boga I, 44

V poznem srednjem veku, posebno v času od konca 12. do začetka 14. stoletja, se je v zgodovini Cerkve tudi formalno pojavljalo vse več žensk v presenetljivo različnih vlogah. Vse številnejše so uradno kanonizirane svetnice; tudi nekatere oblike pobožnosti – znotraj samostanskih zidov in zunaj njih – kažejo značilno »žensko roko«. Moški (tj. vladajoči) del Cerkve je te spremembe seveda opazil in se nanje odzval – največkrat vsaj s previdnostjo in z dvomom, če že ne zviška in skoraj zavistno; večkrat po pravici, saj lahko prav ta »ženska nota« kaj hitro pripelje v razčustvovano duhovnost, v tisto neobrzdano in že kar domišljavo zaupanje v človekove sposobnosti pri posnemanju Kristusa.¹

V takem okolju so se pojavljale najrazličnejše bolj ali manj formalno organizirane skupine, med njimi tudi prvo značilno žensko gibanje v krščanski zgodovini – begine (moška veja – begardi – je bila manj pomemben in manjšinjski del). Duhovno in organizacijsko so bile begine povezane z moškimi redovi, predvsem s cistercijani,

---

* Besedilo je uvod v revijalno objavo izbora besedil Mehthilde Magdeburške. Ta nemška mistikinja je bila Milici Kač posebej ljuba; pred smrtjo je prevajala *Svetlobo iz Boga*, vendar prevoda ni uspela končati (op. prev.) Objavljeno v: Tretji dan, feb. 1997, letn. 26, št. 2, str. 5-8.

1 *Christian Spirituality, High Middle Ages and Reformation*, izd. J. Raith et al., Crossroad, New York, 1988; str. 121 (C. W. Bynum, *Religious Women in the Later Middle Ages*).

frančiškani in z dominikanci. Čeprav so bili nekateri visoki cerkveni dostojanstveniki novemu gibanju naklonjeni in so poskrbeli za potrebno cerkveno zaščito, se je uradna Cerkev (in cerkev) precej bolj zavedala nevarnosti takih novosti kot pa duhovnega bogastva, ki so ga prinašale. Begine so se posvečale molitvi, askezi in karitativnemu delu, niso pa poznale večnih zaobljub. Ker niso živele za zidovi samostanov in jih niso vezale večne zaobljube, so bile v očeh cerkvene organizacije premalo »pod kontrolo«, tako da niso imele v Cerkvi nikoli uradnega statusa.

Mnogi zgodovinarji utemeljujejo nastanek številnih tretjerednih in drugih podobnih skupin v tistem času s povsem družbenimi razlogi, vendar gre še za vse kaj drugega, kot za reševanje ženskega vprašanja. Ker je namen teh vrstic le uvesti prevode odlomkov iz knjige Begine Mechtild de Magdeburške (ok. 1207–ok. 1294) *Svetloba iz Boga* (*Das Fliessende Licht der Gottheit*, db. »Luč, iztekajoča iz Božanstva«), naj omenim le še eno veliko zaslugo te skupine, ki je bila hkrati tudi velik kamen spotike. S prevodi in spisi so begine zaradi globokega duhovnega življenja, ki ga je pogosto spremljala temeljita izobrazba, bistveno prispevale k razširjanju svetih tekstov in teološkega znanja med laiki. Molitveniki in pridige niso bili več edini vir informacij v domačem jeziku. S tem so seveda posegle na področje, ki je bilo rezervirano za kler, in tu so se srečevale z interdikti in celo z obsodbami na grmado.

Vprašanje pravovernosti lahko pustimo ob strani v smislu tistega Avguštinovega *Ama et quod vis fac!* (Ljubi in delaj, kar hočeš), iz katerega so gotovo zajemale tudi begine, ko so si prizadevale za zedinjenje z Bogom brez vsakega posrednika (*sine medio*). Zato se zdijo enako ravnodušne tako do cerkvene hierarhije kot tudi do najrazličnejših zunanjih pobožnosti in kreposti. Zares svobodna duša ne potrebuje niti Boga, kolikor ta želja pomeni nekaj zunanjega in neko dvojnost; z Njim se je že zlila v eno in tako na neki način

postala »On sam«.² Za begine duša »na koncu« ne postane Bogu podobna, ampak postane »kar Bog je«. Najbolj avtentično te trditve potrjujejo ohranjeni teksti nekaterih begin, ki so v marsičem temeljni in vogelni kamni, občudovanja vredni sklepniki in nepogrešljivi stebri srednjeveške mistike, duhovne katedrale, ki bogato napaja tudi današnjo krščansko duhovnost.

Svetloba iz Boga je tako vsebinsko kakor tudi literarno in jezikovno klasično delo beginske duhovnosti in srednjeveške mistike sploh. Napisala ga je begina Mehtilda Magdeburška v 13. stoletju. Avtorica izhaja iz premožne, morda celo plemiške družine, v kateri je bila deležna temeljite izobrazbe. Dvajsetletna je družino okoli leta 1230 zapustila, se v Magdeburgu pridružila beginam in dolga leta ni z nikomer govorila o videnjih in milostih, ki jih je bila deležna. Šele leta 1250 je na prigovarjanje spovednika začela pisati svojo edino knjigo. Dvajset let pozneje je – takrat že petdesetletna – našla zatočišče v cistercijanskem samostanu v Helfti, kjer je napisala tudi zadnji del knjige. Hans Urs von Balthasar³ poudarja, da se je kot begina odločila zapustiti vse za Boga, ne da bi pri tem iskala zaščito samostana. Tako ni bila deležna niti nobene cerkvene zaščite. Kot ni prizanašala sebi, tako je tudi drugim (predvsem uradni Cerkvi) neizprosno kazala nedoslednosti in slabosti ter zahtevala popolnost brez pridržkov.

Bila je človek prepaha, ne rastlinjaka. Ko so jo, petdesetletno, sprejele redovnice v Helfti, so se njene fizične, duhovne in intelektualne moči kmalu zelo zmanjšale. Tudi zadnji del knjige, ki ga je napisala v samostanu, je samo še bled odmev začetnih poglavij. V polnosti je izkusila

---

2 H. Harph (Herp), *Theologia mystica*, (Zbirka Harpovih mističnih del), Koeln 1538; ponatis, Farnborough, 1966.

3 H. U. von Balthasar: *Mechthilds kirchlicher Auftrag*, študija v knjigi *Mechthild von Magdeburg, Das fließende Licht der Gottheit*, izd. M. Schmidt, Einsiedeln, 1955.

pojemanje telesnih in duhovnih sil, prehod iz preobilja mladosti v betežno starost. Možato (kar je v tem kontekstu samo *terminus technicus!*) in v veliki ljubezni je prenesla to spreminjanje ter odmaknjenost Boga, ko je doživljala usihanje telesnih sil in odhajanje Ljubezni same.

Obstaja samo en znan primerek rokopisa Mehthildinega dela *Svetloba iz Boga*, namreč prepis v srednjeveški nemščini iz 14. stoletja. Zanj velja, da je natančno sledil originalnemu (danes žal izgubljenemu) tekstu. Obsega celotno delo v sedmih knjigah. Obstajata dva rokopisa latinskega prevoda, ki pa imata dve bistveni slabosti: sta manj popolna in prevod je slogovno in jezikovno šibkejši od originala. O priljubljenosti dela v srednjem veku pričajo tudi številni citati v drugih tekstih iz tistega časa. Med poznavalci velja *Das Fliessende Licht der Gottheit* za jezikovno najlepše nemško mistično delo in po vsebini za najlepšo hvalnico ljubezni.⁴ Mehthilda Magdeburška se izraža v jeziku, ki mu ni para, spontano, neodvisno od literarnih zvrsti in ustaljenih retoričnih figur, bralec je povabljen v najčistejše doživljanje verskega izkustva.⁵

Po obliki je delo zbirka dolgih in kratkih pesmi, med katerimi so tudi različno dolgi odlomki mojstrske ritmične proze. V mističnih doživetjih navaja Mehthilda pogovore med Bogom in dušo, gospo dušo in gospo Ljubeznijo, nastopajo pa tudi druge alegorične figure (zvestoba, vztrajnost, bolečina ...). Osnova tu prevedenega

---

4 P. Strauch, *Margaretha Ebner und Heinrich von Noerdingen: A Contribution to the History of German Mysticism*, (Freiburg in Brisingau und Tuebingen: 1882). Pismo 43, str. 246-247. Prim. B. Gorceix, *Amis de Dieu en Allemagne au temps du Maître Eckhart* (Pariz, 1984), str. 78.

5 A. M. Haas, *Mechthild von Magdeburg, Dichtung und Mystik v: Sermo mysticus, Studien zur Theologie und Sprache der deutschen Mystik* (Freiburg, Švica, 1979), str. 71. Prim. tudi H. Stierling, *Studien zu Mechthild von Magdeburg*, Nuernberg, 1907, str. 27sl. V odlični študiji Mehthildinega jezika avtor posebno poudarja in razlaga izrazit realizem pri opisovanju mističnih doživetij.

teksta je predvsem knjiga *Femmes troubadours de Dieu* (Božje trubadurke)⁶ avtoric G. Epiney-Burgard in E. Zum Brunn in njen angleški prevod *Women Mystics in Medieval Europe*,⁷ kjer so odlomki pripravljeni večinoma po izdaji P. G. Morela,⁸ upoštevajo pa tudi nekatere druge kritične izdaje in popravke.⁹

Delo nedvomno pričuje tudi o avtoričini občudovanja vredni izobrazbi in temeljitem znanju teologije, torej ji gre po pravici naslov *Lesemeisterin* (mojstrica branja, poznavanja Svetega pisma), njegova največja vrednost pa je nedvomno tam, kjer se nam Mehthilda Magdeburška odkriva kot *Lebemeisterin* (mojstrica življenja). V globini ne gre toliko za razliko med naukom in življenjem, ampak za prepad med naukom, ki ostane samo na ravni razuma, in tistim, ki se utelesi v življenju. Kako prepletene, vseobsegajoče in neločljivo povezane so vse plasti človekove osebnosti in kako celostno bi morali stopati pred Njega, ki je vse v vsem, dajo slutiti Mehthildini verzi (I, 21):

Ljubezen brez vedenja je za modro dušo tema.
Vedenje brez izpolnitve doživlja kot peklenške muke.
Izpolnitve brez smrti ne more dovolj objokovati.

---

6 G. Epiney-Burgard, E. Zum Brunn, *Femmes Troubadours de Dieu*, S. A. Brepols, 1988.

7 E. Zum Brunn, G. Epiney-Burgard, *Women Mystics in Medieval Europe*, Paragon House, New York, 1989.

8 Manuscript E (Einsiedeln): *Offenbarungen der Schwester Mechthild von Magdeburg oder Das Fliessende Licht der Gottheit*, po edinem ohranjenem rokopisu izdal P. Gali. Morel (Regensburg, 1869, ponovno izdano: Darmstadt, 1980).

9 Glede na napake Morelove (gl. opombo 8) izdaje je pogosto pametno upoštevati tudi latinski prevod, *Revelationes Gertrudianaee et Mechthildianaee*, izd. L. Paquelin (Poitiers-Pariz, 1877). Upoštevanja vreden je tudi prevod Margot Schmidt v moderno nemščino (Mechthild von Magdeburg, *Das fliessende Licht der Gottheit*, izd. M. Schmidt, Einsiedeln, 1955). - Mesta v Mehthildinem delu so označena po tej izdaji: rimske številke pomenijo knjigo, arabske pa poglavje.

Pravi tudi (I, Uvod), da morajo tisti, ki jo hočejo razumeti, knjigo prebrati devetkrat! Torej nikar ne izgubimo poguma, saj smo še mladi!

Relation spirituelle
de Marie de l' Incarnation
(1654)*

Kakorkoli je že bil v meni, zdelo se je, da se mi odmika
in da prebiva v nedostopni svetlobi,
kjer ne morejo do Njega niti serafi.

Marija od Učlovečenja, *Relation spirituelle*

Štiristo let po rojstvu Marije od Učlovečenja bodo slovenske uršulinke izdale prevod njene avtobiografije: *Relation spirituelle de 1654 (Duhovno poročilo, 1654)*. Kot vsi veliki teksti o mističnih doživetjih tudi to delo – kljub arhaičnemu in ponekod neokretnemu jeziku, ki ga je poskus prevoda poskušal ohranjati in ne na silo gladiti – v treh stoletjih in pol ni izgubilo niti aktualnosti niti svežine.

Če bi me vprašali, kje je bilo središče mojega križa, bi Vam odgovorila, da v doživljanju vsesplošnega propada Cerkve, (v strašnem spoznanju) da bo toliko duš, ki sem jih gledala, ostalo v temi (slepoti). Ob tem sem trpela pravo notranje mučeništvo. (Pismo CLI, poleti 1653, str. 506)

Tako je bilo z Marijo od Učlovečenja na začetku leta 1653: bila je žena, ki je že čutila težo let in se ji je povrh izmikal življenjski cilj. In prav v tistem času je – po vzgibu notranjega razsvetljenja – v nekaj mesecih napisala najpopolnejšo mojstrovino francoske mistične literature: *Relation spirituelle (de 1654)*. Besedilo je nastajalo od junija do oktobra 1653 in od maja do avgusta 1654. čem se to delo razlikuje od

---

* Uvod v revijalno objavo izbranih odlomkov Marije od Učlovečenja v prevodu Milice Kač (op. ur.). Prvotna objava v: Tretji dan, dec. 1999, letn. 28, št. 11, str. 96-103.

pisanja, ki se ga je na sinovo prigovarjanje prej že dvakrat lotila? Najprej in predvsem: svojega življenja ne opisuje več na sinovo željo in iz ljubezni do svojega otroka, ampak zato, da je poslušna izrecni Božji volji in da bi bil Bog bolj čaščen. Nadalje vidi to, kar mora zapisati, povsem jasno v žarku Božje luči; njen spomin ni več edini vir za pisanje, bolje rečeno: njeni spomini so deležni nenadnega razsvetljenja, ki ji omogoča neverjetno intenzivno kontemplacijo celotnega življenja.

Po načrtu, ki sem se ga zate lotila, Ti govorim o vseh svojih doživljajih, ne samo o tistem, kar se je dogajalo v moji notranjosti, ampak tudi o zunanjih dogodkih, o stanjih, skozi katera sem šla, v svetu in v samostanu, o Božjih milostih in o tem, kako se je vedel do mene, o mojih dejanjih in službah ... Prosi Boga, da mi bo hotel nakloniti potrebna razsvetljenja, da se odvežem pokorščine, ki ji (pravzaprav) ne pripadam. Ker Bog tako hoče, bom slepo ubogala: (saj) ne poznam njegovih načrtov. (prav tam, str. 516)

Tako piše besedilo, za katero hoče, da bi ostalo skrivnost, in se hoče prisiliti, da ga ne bi razširjala, piše ga v slepi pokorščini Bogu, ne da bi vedela, kaj bo iz tega, ne da bi slutila, kako bo Bog to obrnil v svojo slavo. Čuti, da je vse na pravem mestu, zunanji dogodki in mistična doživetja, »dogodivščine njenega življenja« in njeno notranje romanje. V življenju se je naučila biti popolnoma predana Bogu in povsem poslušna Božjim vzgibom, povsem na voljo. Lastno življenje bere kot (s)poročilo, ki ga mora posredovati drugim.

Pusti se sestavljati črko za črko, besedo za besedo, vrstico za vrstico, stavek za stavkom, stran za stranjo, ne da bi razumela, kaj hoče Bog od nje. Potem je knjiga končana, sporočilo napisano in Bog jo lahko tiska v duhu tistega, za katerega sam to hoče. Nobenega strahu ni, da bi strani za bralce ostale prazne ali nepopolne.

Knjiga njenega življenja ima smisel in dušam prinaša

sporočilo, ki govori o Bogu. Marija od Učlovečenja jo lahko prepusti svetu brez strahu, da bo njeno bistvo zvozenelo. Njeno življenje se razkriva kot Božja beseda – (najprej) njenim začudenim pogledom in (pozneje) občudujočim pogledom bralcev.

So trnovsko cerkev vzeli iz cerkvene rabe?

Nova obleka trnovske cerkve skozi očala
povprečne nedeljnice*

Praznovanja ob letošnji prenovitvi trnovske cerkve – najnovejšem podvigu trnovske župnije nasploh in njenega voditelja Janeza Pogačnika posebej – so že precej daleč za nami. Mediji – cerkveni in posvetni – so namenili (in lahko bi rekli, da še namenjajo) temu dogodku in dosežkom slovenske moderne umetnosti z njim v zvezi precej prostora. Reakcije so bile z redkimi izjemami (A. Medved v *Delu*)¹ tako navdušene in pohvalne, da sem postala nezaupljiva do lastnih občutkov. Kdo neki pa je Milica Kač, da bi se kritično izrazila o likovnih delih, ki jih je celo prof. Milček Komelj označil ne samo za kvalitetna, ampak tudi za kraju in namenu primerna (M. Komelj v *Delu*)?² Poslušno sem verjela, da je moja župnijska cerkev postala tudi tempelj slovenske moderne likovne umetnosti in hodila k maši. Potem pa se mi je posvetilo, da me obhajanje evharistije v tem prostoru dela kompetentno, da povem kaj tudi na glas oziroma da napišem črno na belem, da vsi obiskovalci trnovske cerkve nad njeno novo podobo nismo samo navdušeni, da ne uporabim še kakšnega manj pohvalnega izraza.

Umetniki Janez Bernik, Andrej Jemec in Drago Tršar gotovo sodijo v *crème de la crème* slovenske moderne likovne umetnosti. Za to trditvijo je pika, ne vejica. Ne potrebuje nobenega pojasnila, ki bi ga uvajal veznik v smislu: vendar,

---

* Prvotna objava v: Tretji dan, dec. 1999, letn. 28, št. 11, str. 104–108.

1 Andrej Medved: *Nedopustna blasfemija v Trnovem*, Delo, 29. 9. 1999.

2 Milček Komelj: *Z barvami paradiža presvetljen umetniški prostor*, Delo, 15. 7. 1999.

ampak, samo, le ipd., vsekakor pa bi tak komentar ne smel priti izpod mojega peresa. O likovni vrednosti njihovega dela v okviru nove notranjščine trnovske cerkve lahko komaj kaj rečem, pa še to zgolj iz laiške perspektive.

Vse moje pripombe so pripombe nekoga, ki je vsak dan pri maši in se poskuša držati tega, kar je tako pesniško in jedrnato povzel sv. Robert Bellarmin v razpravi *o povzdigovanju duše k Bogu*: »Sreča ali nesreča, bogastvo ali uboštvo, zdravje ali bolezen, čast ali izguba časti, življenje ali smrt so za modrega človeka stvari, ki jih prvenstveno niti ne išče niti se jim ne izogiba. Kolikor pripomorejo k Božji slavi in k tvoji večni sreči, so dobre in zaželene. Kolikor pa te ovirajo pri tem, so slabe in se jim moraš izogibati.«³

Preden se razpišem, bi rada poudarila še nekaj. Vseskozi se bom po najboljših močeh poskusila držati tega, čemur sem se eksplicitno zavezala vsaj še s podpisom teksta *Dragi prijatelji, izbrali smo življenje*, tj. odprtega pisma skupine sodelavcev in bralcev revije *Tretji dan*, kjer smo nekako takole povedali, kar nam je ležalo na duši: »Zastavili smo z občutkom soodgovornosti in poskusili v celoti in v vsaki posamezni točki izhajati iz zvestobe do Kristusa in ljubezni do Njegovega svetega evangelija, v trdnem prepričanju, da Cerkev, ki ima svojo potrditev v troedinem Bogu samem, ne potrebuje manifestacije in kolektivnega samopotrjevanja, ampak mora v podarjeni identiteti in krhkosti občestva služiti Vstalemu in izpolnjevanju Njegovega nauka.«⁴

Potem ko sem bila, kolikor je mogoče, eksplicitna glede namena tega pisanja, se bom brez (oziroma vsaj z manj) slabe vesti posvetila posameznostim.

Kako to, da so pristojni organi (mislim, da nad takimi posegi bedi predvsem Zavod za varstvo naravne in kulture dediščine) odobrili in celo podprli tako korenite spremembe?

3 Nav. po Bogoslužno branje 5, 1977, str. 262.

4 *Dragi prijatelji, izbrali smo življenje*, *Tretji dan*, maj/junij, 1998, str. 156–160.

Trnovska cerkev v prejšnji izvedbi po likovnih delih ni bila ravno med najbolj prestižnimi v Ljubljani. Tudi arhitekturno ni bila nič posebnega. Če bi se v kateri od ljubljanskih baročnih cerkva (v stolnici, pri sv. Petru, pri sv. Jakobu, pri uršulinkah ali pa pri Mariji od angela pozdravljeni) spomnili česa podobno radikalnega kot v Trnovem, bi bilo z dovoljenji za posege in z drugimi uradnimi papirji verjetno precej več težav. Za cerkev sv. Janeza Krstnika pa so se umetnostni zgodovinarji precej manj menili, in sicer po pravici. Nič posebej omembe vrednega ni bilo na njej ali v njej. Nič takega, po čemer bi se zapisala med pomembnejše arhitekturne ali likovne spomenike v Ljubljani. Več občudovanja je požel most z brezami, po katerem smo mimo krakovske Matere Božje in od Rimskega zidu pripeljali obiskovalce še do župnijske cerkve, preden smo se potem ob Gradaščici in Ljubljanici odpravili do baročnih spomenikov v stari Ljubljani.

Že kar nekaj let smo se župljani veselili izvirnih idej župnika Janeza Pogačnika, ki je v obnavljanje župnijske cerkve spretno in z okusom vključeval tudi elemente moderne likovne umetnosti (če se spomnimo samo nekaterih: modernih rešitev pri oblikovanju in opremi kapele Svetega križa, nov Božji grob, nova ureditev prezbiterija, nove jaslice, nova ječa pri krašenju cerkve ob obhajanju velikonočnih praznikov). Hkrati je s strokovno pripravljenimi razstavami, predavanji kompetentnih strokovnjakov in članki v župnijskem glasilu skrbel, da smo novosti tudi bolje razumeli, jih »udomačili« in z njimi zaživel. Spominim se, kako je ob obnavljanju cerkvene zunanosti pri oznanilih poročal, da se bodo dela na žalost zavlekla, ker ne morejo najti obrtnikov, ki bi bili sposobni in pripravljeni obnoviti vse okraske v prvotni obliki. Pojasnil je, da je prav, če se potrudimo obnoviti odlična rokodelska dela v vseh podrobnostih, čeprav bo to dražje kot sodobne tehnološke rešitve. Ob vsem tem se zdi, da bi morale biti

novosti, ki smo jih doživeli letos, bolj podrejene namembnosti prostora.

In kako sem se počutila, ko sem prestopila prag obnovljene trnovske cerkve? Skozi zastekljen predprostor, ki že takoj, ko vstopite skozi vhodna vrata, odpre pogled na spremenjeno in nekako prečiščeno notranjost, sem po res lepem in barvno usklajenem novem marmornem tlaku vstopila v arhitekturno in likovno sicer neoporečen, a vsekakor zelo prazen in hladen prostor. Obvladujejo ga štiri velike Bernikove slike, ki prikazujejo prizore iz življenja sv. Janeza Krstnika. Oko se najprej ne ustavi na glavnem oltarju, saj se zdi oltarni del cerkve ob izjemni jasnosti ostalih linij prepoln in zato nepregleden, temveč na tistih dveh iz tega cikla, ki visita ena levo in ena desno od prezbiterija. Krst v Jordanu je – kljub za Bernika značilni asketski izbiri likovnih sredstev in do skrajnosti prečiščeni pripovednosti na njegovih delih – prepoznaven in nehote se vsiljuje primerjava z Metzingerjevim oltarnim delom, ki prikazuje isti prizor. Zakaj mi oltarna slika spontano priključuje svetopisemsko vrstico: »Ta je moj ljubljeni Sin, nad katerim imam veselje« (*Mt 3,17*) in zakaj se me Bernikova upodobitev istega prizora ne dotakne v tem smislu? In ob vsem tem se mi zdi baročno slikarstvo (in kiparstvo, sploh baročni izraz) v primerjavi z modernejšimi slogi praviloma manj močno in manj povedno pri upodabljanju nabožnih prizorov.

Križev pot se mi zdi likovno doživet in osebno občuten (podobno kot tisti v Dravljah). Ko sem ga molila, sem jasno čutila križ v središču dogajanja, in za prenekatero likovno rešitev bi lahko rekla, da je kar nekako podpirala mojo molitev. Potem pa pride tisti preizkusni kamen vsakega stika s križevim potom (vsake upodobitve in vsake molitve, sploh vsakega deleženja pri Kristusovem trpljenju) – dvanajsta postaja. Sama tema, sama črnina. Gotovo zelo nazorna predstavitev tistega, kar zaveje iz Jezusovih besed

na križu: »Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil?« (Ps 22,2).⁵ In križev pot, ki se ustavi tu, pri prvi vrstici 22. psalma, je o Jezusovi smrti povedal tisto in toliko, kar pač more izreči človeška šibkost (človeška, z logiko omejena pamet), *quantum potest humana fragilitas*. Jezus pa je psalm gotovo molil do konca, vse do dvaintridesete vrstice. In popolna tema traja samo prve tri verze, ko v četrti vrstici zapoje: »In vendar prebivaš ti v svetišču, slava Izraelova!« (Ps 22,4) In potem gre gor in dol, v trpljenju in upanju, v zavesti lastne nemoči in Božje vsemogočnosti, od »Kakor voda sem se razlil in vse moje kosti so se razklenile« (Ps 22,15) in »Moje grlo se je posušilo kakor črepinja« (Ps 22,16) do »Od Tebe prihaja moj hvalospev v velikem zboru ... Ubožci bodo jedli in se nasitili« (Ps 22,26–27), dokler se končno ne izlije v zadnji dve vrstici: »Moja duša bo Njemu živela, moj zarod bo Njemu služil, pripovedoval bo o Gospodu prihodnjemu rodu in oznanjal bo njegovo pravičnost ljudstvu, ki se še ni rodilo: To je storil Gospod!« (Ps 22,31–32)⁵ Na tem izpitu črnina Bernikove Kristusove smrti pade; čeprav se ob njej čustveno raznežimo, je to vendarle Jezusova zgodba za čehljanje ušes (oziroma v tem primeru oči) in ne za življenje iz vere.

In Groharjeva freska, slap luči visoko gori pod kupolo, odmaknjena od starejših in modernejših izpovedi in dekoracij. Že ob nedavni Groharjevi retrospektivni razstavi v Narodni galeriji so mi najbolj ostala v spominu prav tista dela, na katerih so bili verski motivi upodobljeni posebej »za cerkveno rabo« in po »cerkvenem naročilu«. Med današnjimi likovnimi umetniki na Slovenskem ne vem za nikogar, ki bi bil enako poznan na »cerkvenem in civilnem« področju.

Ko poskušam ubesediti občutke ob prenovljeni trnovski cerkvi, mi spet prihaja na misel tisto, kar sem februarja lani

5 V citatih iz 22. psalma navajam po ekumenski izdaji Svetega pisma, Britanska biblična družba, Ljubljana 1974.

v oddaji *Obzorja duha* povedala o cerkvi (Cerkvi) v družbi in kulturi, in zdi se mi, kot da gledam isti problem z dveh različnih zornih kotov. Tedaj sem zatrdila: v letih nove slovenske države se je na žalost več kot enkrat pokazalo, da je prisotnost Cerkve tudi na kulturnem področju še marsikje precej drugačna, kot bi želeli. Cerkvena stran je sicer res morala hitro zapolniti precej niš, do katerih v prejšnjem sistemu ni imela dostopa, in tako je vsepovsod manjkalo ljudi s potrebnimi izkušnjami in (predvsem tehničnim) znanjem. Res pa je tudi, da so se ob možnostih v novih okoliščinah jasneje pokazale tudi prenekatero napake: previdno delovanje znotraj svojega dobro poznanega kroga in včasih že kar preventivno zapiranje pred tistim delom likovne ali glasbene scene, ki je necerkven. V prenovljeni trnovski cerkvi pa me obdajajo tudi precej nasprotni občutki: obvladanje *metierja* je sicer potreben, ne pa tudi zadosten pogoj pri »konkuriranju« za opremljanje bogoslužnih prostorov. Tako kot sem v Dravljah vsa izgubljena, ko se moram po vstopu v cerkev najprej obrniti za skoraj pol kroga, preden lahko pokleknem pred tabernakelj, tako me moti tudi to, da se v trnovski cerkvi počutim najprej in predvsem kot v razstavni galeriji in šele nato v cerkvi. Pogrešam tisto, čemur smo včasih rekli, da nekatere predmete ali prostore izvzamemo iz posvetne rabe; danes je obdobje »multitaskinga« in sprejemanje askeze kot nečesa pozitivnega – tudi v smislu, da vsi predmeti in vsi prostori niso za vse namene – očitno stvar preteklosti ali vsaj nekaterih ne čisto uravnovešenih posebnosti. Umetniku, ki sam ne čuti potrebe po tem izvzemu bogoslužnega prostora iz posvetne (tudi galerijske) rabe, pri opremljanju cerkve nekaj manjka. Je ilustrator, ne ikonopisec.

Dva stranska oltarja iz trnovske cerkve (Kristus na križu in sv. Frančišek) sta v novi ureditvi odstranjena. Preostali trije so v novi ureditvi – likovno gledano – moteči. Je samo vprašanje časa, kdaj bomo v Trnovem dobili tudi nov glavni

oltar? Vsekakor je likovna rešitev cerkve, kjer moti prav glavni oltar, nekako neustrezna.

Pa še v nekem drugem oziru spominja trnovska cerkev na muzej: njena fasada pa tudi notranja stena ob vhodnih vratih se kar šibita od spominskih plošč. Če so (vsaj po mojem mnenju) Prešernov sonet o kraju nesrečnega imena in drugi pomniki pokojnim velmožem slovenske kulture (in cerkve) sicer pretirani, a smiselni, se mi zdita spominski plošči na levi strani ob izhodu že res moteči. Na takih mestih so v navadi standardni obrazci, ki se začnejo nekako: *Leta ipp, ko je bil papež* itn. Kadarkoli sem se jezila, ker v obnovljeni cerkvi v klopih toliko časa ni bilo klečalnikov (videti je bilo, da so jih kot nepotreben del opreme že skoraj odpisali), me je prešinilo, da bi lahko vsaj z vzdavanjem plošč počakali, dokler dela ne bi bila res končana. Klečalniki so in ostanejo bistven del cerkvene opreme (čeprav nekatere moderne izvedbe cerkvenih klopi načrtujejo kar brez tega »nepotrebne priveska«).

Da tole razmišljanje ne bi izzvenelo kot negotovanje o tistem, kar v Cerkvi sploh ni bistveno, sem ga začela s citatom sv. Roberta Bellarmina, in da bi končala v istem duhu, naj mi pomaga duhoviti Eckhartov traktat »O odmaknjenosti in posedovanju Boga«, kjer takole govori gorečnežem: »Za tistega, ki je z njim vse v redu, je vse prav. Za tistega pa, s katerim ni vse v redu, je slabo na kateremkoli kraju in med vsemi ljudmi.« Se jasnejši je v traktatu »O nepredanih ljudeh, ki so polni samovoljnosti«, kjer pravi: »Ko menimo, da je treba od enega bežati in iskati drugo, na primer ta mesta ali te ljudi ali take načine (življenja) ali to skupino ali prav tole delo – ni krivo to, da te ovirajo tale način ali tele stvari: (ampak) si ti sam v stvareh tisto, kar te ovira, kajti do stvari imaš neurejen odnos.«⁶

---

6 Eckhartova citata sta povzeta po *Mojster Eckhart, Pridige in traktati*, Celje 1995.

V kakšno Cerkev (ne) verujem*

I.

Na prvi pogled zelo jasno vprašanje, ki samo po sebi ponuja skoraj še jasnejši odgovor: verujem v tisto, kar teologi tako jedrnato poimenujejo skrivnostna navzočnost Kristusa med nami in po nas; po naravi in še bolj po izkušnji pa sem skeptična do tistega, kar dobiva (v dobrem ali slabem) epiteton organizacije. V mladih letih sem (posledica neizkušenosti ali mladostne navdušenosti nad jasnimi in na prvi pogled duhovitimi domislicami) rada uporabljala izraza Cerkev z veliko in cerkev z malo začetnico, danes pa sem vesela, da imam možnost napisati naslov s samimi velikimi črkami in mi ni treba že v prvi vrstici priznati, da čutim tudi to mejo kot eno izmed tistih, ki ne samo da potekajo po sredi človekovega srca, ampak so tudi tam vijugaste, nejasne, potegnjene v veri, ne v gledanju.

Kaj lahko sploh napišem o tej témi, kaj lahko izrečem, da ne bo zahtevalo osebnih pojasnil, opomb pod črto, posebnih dodatkov? Komaj kaj, če sploh kaj! Pri vsem tem pa se mi zdi, da nisem skoraj nikoli v zadregi, če mi kdo podobno vprašanje postavi v živo, in mi odgovora ni treba napisati. Pa ne da bi se bala v smislu *littera scripta manet*, izrečeno vzamem ravno tako zares kot zapisano, res pa je, da sem – najverjetneje zato, ker praviloma pišem le tekste, ki so daleč od osebne izpovedi – okužena s tistim virusom, ki me sili v nekako objektivno resničnost napisanega, karkoli že to je. Tako sem se odločila, da bom v ilustracijo naslova preprosto nanizala nekatere dogodke ali nekatera

---

* Prvotna objava v: Ekklesia, Ljubljana, KUD Logos, 2001, str. 137-144.

dejstva, ki jih večkrat opisujem in citiram v družbi prijateljev in znancev, ko bodisi v prijetnem pogovoru ob kozarčku ali pa tudi takrat, ko v žolčni debati pride-mo do vedno aktualnih vprašanj o tem, kako se počutim v cerkvi, ki ga vendar tako zelo lomi, ali kako politika krščanske skupnosti na sploh in katoliško še posebej zapostavlja (ali privilegira) ali o tem, zakaj ne bi človek raje veroval (in se duhovno razcvetal in venel) zunaj or-ganizacije ter se ne bi omejeval in si oteževal življenja, ki postaja že zaradi vpletanja vseh mogočih organizacij in v vse mogoče organizacije (in kar številnim se nikakor ne moremo izogniti) vedno bolj zapleteno.

Ko sem še hotela začeti nizati nekatere značilne do-godke in dejstva, ob katerih mi je bilo toplo pri srcu in se mi je zdelo, da posebno jasno odražajo Kristu-sovo navzočnost, in nekatere druge, ob katerih sem se spraševala, kako je mogoče, da so v (zame) tako očitnem nasprotju s tem, kar mi je še nekako mogoče – pa čeprav kvečjemu *sensu latissimo* – zaobjeti v dej-stvu, da Sveti Duh vodi Cerkev, sem se najprej spota- knila ob neprijetno dejstvo omembe imen. Brez imen glavnih oseb in drugih podatkov marsikaj izgubi velik del verodostojnosti ali vsaj berljivosti in sočnosti, na drugi strani pa je posebno pri takih osebnih zapisih zlata vredno pravilo, da se greh pove, grešnika pa ne. Pa gre sploh za greh ali za moje (pre)ozko videnje? Nekatere zadeve so splošno znane in akterji tudi, pa če jih *eksplicite* omenim ali ne. Na drugi strani pa bi rada s hvaležnostjo in z občudovanjem zapisala imena tistih, katerih življenje in posebno zadržanje v dogod-kih, ki jih opisujem, se mi zdita zelo značilna za tisto in takšno Cerkev, v katero verujem. Kakorkoli že, go-tovo so vsa ta doživetja in občutki zame vezani na zelo določene osebe, v takem zapisu pa imajo mesto le, če ostanejo – tako v dobrem kot v slabem –, kolikor je

mogoče, vezani na temo, ki jo poskušam osvetliti, in ločeni od osebe, v zvezi s katero so se pripetili meni. Če bi se torej kdo nejevoljen prepoznal, naj, prosim, pomisli, da se trudim pisati *ad rem* in ne *ad personam*, vsem tistim, ki so mi s svojim zadržanjem in ravnanjem svetel zgled, pa gre moja globoka in prisrčna zahvala.

II.

Samostan Sopoćani, sedemdeseta leta prejšnjega stoletja (obdobje druge Jugoslavije)

Izlet po srbskih *manastirih*, po vzhodni strani prek Lazarice v Kruševcu, ponosno obzidane Manasije, pa Ravanice na Kosovo (ne da bi bilo sploh mogoče opaziti mejo) v Peć in Dečane in po zahodni strani v Studenico in Sopoćane. V Sopoćanih smo prenočili (morala bi reči prenočile, štiri podjetne ženščine v oranžnem amiju smo se namreč pozno zvečer le prebile do samostana po poti, ki jo je nedavno neurje dodobra izdelalo) kar v konaku, kar je bilo že samo po sebi kot simbol srbskega gostoljubja. Zjutraj smo se udeležile jutranjic v samostanski cerkvi. *Kaluđerice* s prelepimi glasovi in ostareli *kaluđer* so si vzeli čas, kot je značilno za pravoslavno obredje. Molitve, odpevanje pod ostanki fresk. Čas se je prijetno ustavil, kmalu nisi več vedel, da je klop neudobna in trda, da že poltretjo uro poslušáš in se v duhu udeležuješ molitve majhne samostanske skupnosti, sploh nisi opazil, kdaj si začel kot po čudežu razumevati besede, ki jih pojejo.

Po obredu smo se zapletle v pogovor z menihom, najprej o freskah, cerkvi in samostanu, potem pa o marsičem; med drugim smo izvedele, da se je »zakaluđerio tek kad mu je bilo četrdeset godina«. Sonce je bilo že precej visoko na nebu (ura na tej poti pač ni bila naš gospodar), ko smo se odločile, da se moramo le podati ob Ibru na sever, naprej proti Žiči in potem

proti Sloveniji. Freske me kar nekako niso pustile oditi. Pri vratih sem se še enkrat obrnila, hotela sem si vtisniti v spomin podobo mladega pastirja, ki podpira starega pastirja in mu kaže, kje se je rodil Jezus Kristus. Ko sem se tako obrnila, sem zagledala ostanek te prelepe freske, hkrati pa starega meniha, ki me je blagoslavljal v hrbet. Pokrižala sem se, pazila na zaporedje čelo, prsi, desna rama, leva rama in odšla s čudovitim občutkom, ki ga še danes po tolikih letih rada obnavljam in pogrevam. Ta stari mož me je blagoslavljal v hrbet. Obzirnost? Moč navade? Avtomatična kretnja? Vseeno, zame je bil v tistem trenutku živo utelešenje tega, kar je hotel postati Kristus za svoje učence. Po tem vas bodo spoznali, da boste imeli Ljubezen med seboj in Ljubezen se ne napihuje ... V táko Cerkev ni težko verjeti.

III.

Nenamerno »prisluškovanje« modremu vodstvu

Imela sva pogovor o duhovnih stvareh kot že tolikokrat, na koncu (ali včasih na začetku) je vključeval tudi zakramentalno odvezo, a najbolj sem se vedno veselila tega, da sem se nekako napasla na njegovem miru. Tudi telefon, ki se je pogosto oglasil, naju ni motil, čeprav ga je vedno dvignil in se pogovoru povsem posvetil, kakor se je prej in potem povsem posvetil temu, o čemer sva govorila. Tudi tokrat je pozvonilo (verjetno ne prvič v pogovoru, ki je navadno trajal kaki dve uri) in njegov mirni, resni glas se je odzval kot že tolikokrat: »Prosim?« Kot vedno sem se hotela dvigniti iz naslanjača, da bi se umaknila in bi lahko v miru opravil pogovor, tako da se mu ne bi bilo treba ozirati na mojo prisotnost, in tudi tokrat me je ustavil s pomirjujočim gibom levice. Obsedela sem. Dolga leta

na visokih položajih so ga izmojstrila v tem, kako odgovarjati po telefonu, da drugi v sobi nismo vedeli, o čem se pogovarja. Tako je bilo tudi tokrat, obsedela sem in pustila, da so se mi misli pletle okoli tega, o čemer sva se pogovarjala – po vseh teh letih ne vem več, katere moje napake so bile takrat na vrsti, a gotovo je bil kot običajno usmiljen do grešnice in nepopustljiv do greha – do smrti pa mi bo ostalo v spominu, kako je končal pogovor: »Ste Gospoda vprašali, kaj misli?«... »Potem moramo vzeti njegove besede zares!« Nosil je veliko odgovornost in težila ga je, morda ga idealiziram, a nikoli nisem jasneje videla, kaj se pravi verjeti, da pravzaprav Sveti Duh vodi Cerkev.

IV.

Vertrauen ist gut, Kontrolle ist besser

Kot kontrast temu, kar sem pravkar napisala, vidim ravnanje tistih, ki bi imeli po mojem mnenju resne težave pisati o témi »Kaj si predstavljam, ko izgovarjam (zagovarjam) trditev, da Sveti Duh vodi Cerkev« oziroma za katere se mi zdi, da bi bili v zadregi, če bi morali odgovoriti na vprašanje »Kako se v mojem življenju, reakcijah, občutkih odraža prepričanje, da verujem, da se pustim voditi Svetemu Duhu« ali, z drugimi besedami, »Zakaj imam občutek, da so problemi vsega sveta na mojih ramah?«. Gotovo smo najbolj nepopustljivi takrat, ko svoje napake popravljamo pri drugih, tako se mi zdi, da tako stanje zavoham že na daleč in – na žalost – nanj (pre)pogosto prav alergično odreagiram. Skoraj pri vsaki spovedi imam opraviti s temi svojimi izpadi. Pa čutim, kako prav bi bilo živeti tako, kot odseva iz poročila o imenovanju Matija na apostolsko mesto, ki je po Judovem izdajstvu ostalo prazno. »V knjigi psalmov je namreč pisano: *Njegovo bivališče naj*

postane puščava, nihče naj v njem ne prebiva. In dalje: Njegovo mesto naj prevzame kdo drug. Tu so možje, ki so hodili z nami ves čas, dokler je Gospod Jezus prihajal k nam in odhajal od nas, od Janezovega krsta do dne, ko je bil vzet od nas. Eden od njih mora biti z nami priča njegovega vstajenja! Predlagali so dva, Jožefa, ki se je imenoval Barsaba, z vzdevkom Just, in Matija. Nato so takole molili: ‚Gospod, ti poznaš srca vseh, pokaži, katerega od teh dveh si izbral, naj prevzame mesto v tej službi in apostolstvo, od katerega je odpadel Juda, da je šel na svoj kraj!‘ In žrebali so, žreb pa je določil Matija, in pridružili so ga enajsterim apostolom.« (*Apd* 1,20–26)

Naredili so, kar je bilo v njihovi moči, da bi ravnali prav, poskrbeli, da imata kandidata v največji možni meri potrebne lastnosti, nato pa po molitvi verjamejo, da bo po žrebu odločil Sveti Duh. Nekje drugje v podobni situaciji so odločitev razglasili z besedami: »Odločil je Sveti Duh in mi z Njim!« Nobenega taktiziranja z imeni, nobene panike niti pri izdajanju niti pri sprejemanju dekretov, nobenega preštevanja smrek po Pokljuki, zaskrbljenosti nad usposobljenostjo, da ne rečem lojalnostjo kandidatov. Kandidati so hodili z nami ves čas, molili smo, v veri smo prisluhnili Tvoji odločitvi, zaupamo, da na koncu koncev bedi nad vsem skupaj Sveti Duh, vemo, da Gospod ne zaspi in ne zadremlje, obljubil je, da bo z nami vse dni do konca sveta, mi pa vseeno ravnamo, kot bi se trudili z lastno zavzetostjo pokazati, da smo rešili (skoraj) nerešljiv problem, in ne da smo v veri pomirjeni in veseli, da smo deležni časti orodja v Božjem načrtu (že sama beseda »načrt« mi nevarno diši po sintagmi petletni plan in naše poljedelstvo). Če bi proti takemu zadržanju priporočila malo več vzvišenosti, bi to seveda zvenelo, kot da bi laže verovala v Cerkev, ki bi si prizadevala z ošabno zavihanim nosom hoditi mimo

vsakodnevnih težav. Ne, nasveti v Jakobovem pismu niso leporečje!

Pod ta naslov, ki mi pomeni tudi pomanjkanje zaupanja cerkvene hierarhije v prisotnost Svetega Duha tudi v Božjem ljudstvu, bi rada dodala še nekaj o temi pomanjkanja duhovnikov. Če sem prav poučena, sta edini dve aktivnosti v Katoliški cerkvi, pri katerih laik ne more nadomestiti duhovnika, maševanje in podelitev odveze pri zakramentu sprave. Maša in spoved torej, povsod drugod je duhovnik gotovo Božji dar, ni pa neobhodno in vedno potreben. Jih primanjkuje? Gotovo. So praviloma preobremenjeni? Nedvomno. Bi jim lahko pri marsičem (ne le pri čiščenju cerkve, kuhinjskih opravilih in obnovitvenih delih) pomagali in jih nadomestili župljani? Lahko! Da ne bo pomote, vem za najrazličnejše skupine, ki so duhovnikom po župnijah v pomoč, a praviloma gre za preizkušen vzorec: laiki lahko pomagamo, modro vodstvo pa je in ostane modro vodstvo. No, pa se spet sliši (pardon, bere), kot da nočem biti samo govoreče orodje! Ne, rada bi samo povedala, da je prava pomoč ta, da bi lahko duhovniki nekatere dejavnosti praktično odpisali, bremena odložili, da »se jim ne bi bilo treba posvečati oskrbovanju miz, ampak predvsem tistemu delu oznanjevanja nauka, kjer so nenadomestljivi«, če nekoliko parafraziram Apostolska dela. Pomoč ni predvsem v tem, da si podaljšek (pa naj je to inteligentna metla ali hitri prsti na računalniku) šefove pameti, ampak da si v tistem delu, ki ti je zaupan, sam svoja pamet in da šef ve, da so stvari opravljene, tudi če jih ne nadzira. Ne vedno po njegovo, morda celo ne vedno najboljše, lahko pa tudi boljše, kot bi jih naredil sam. Resnična pomoč odvzame predvsem skrb, res prihrani tudi energijo pri izvedbi, a to je le najnižja oblika pomoči.

V Cerкви, o kateri bi rada – molim, da samo iz ljubezni do Kristusa in Njegovega svetega Evangelija – izrekla nekatere svoje pomisleke, očitam predvsem dve bolezni: iz njenega bitja in žitja ne odsevata dovolj dve hierarhiji, ki se mi zdita zelo pomembni: hierarhija vrednot in hierarhija resnic (morda gre za eno in isto hierarhijo, vsekakor pa sta ti dve lestvici zelo prepleteni). Vem, da skupnost (tudi skupnost bratov in sester v Kristusu) potrebuje marsikaj, da so vse te potrebe skrb vsega občestva in posebno tistih, ki to občestvo vodijo, ni pa prav, da v istem dokumentu in tako rekoč v isti sapi govorimo o skrbi za ločene in znova civilno poročene ter o prizadevanjih za krašenje oltarja. Ne gre skupaj, ni istega velikostnega reda. Razlika, ki je v prejšnjem primeru tako očitna, da zbode že skoraj kot ponesrečena karikatura, postane subtilnejša ob vprašanjih, kot sta tisti, ki sta me zadnjič doleteli v spovednici. Ko sem se spovedovala nerednosti pri molitvi, me je spovednik ozemljil, ko me je povprašal: »Gospa, saj opravljali pa niste, kajne? ... Pa tudi z nikomer niste skregani, kajne da ne?« Tu smo že pri tistem, da je ljubezen do Boga prva po redu zapovedi in ljubezen do bližnjega je prva po redu izvršitve. Pri tem pa moliti za milost in za zdravo pamet, da bi čutila in vedela, kako živeti eno in drugo. Ni vse enako res in ni vse enako pomembno. Ob temeljnih kamnih so druge resnice in resničice kot pleve ob zrnih. Sem pisala o enih ali o drugih?

Nam *utile* je zrno, *dulce* pleva? Nekateri pomisleki in premisleki o naši šoli

Smo pozabili, za kaj pravzaprav gre?

Šola je postala predvsem poligon za pridobivanje točk za naslednji vpis. Sistem izobraževanja na vseh ravneh je prvenstveno usposabljanje za naslednji nivo, generiran znotraj sistema samega. Odličnost in visoka ocena ne pomenita najprej in predvsem odličnega poznanja snovi, ampak predvsem najboljše obvladovanje sistema preverjanja znanja, ki postaja tehnično že tako zahteven, da se tistim malo manj »posvečenim« zdi že kar sam sebi namen. Aferice in aferice v zvezi z ocenjevanjem mature so samo vrh ledene gore, resda morda najbolj boleče, najbolj definirane in najbolj v nebo vpijoče pomanjkljivosti, a vseeno samo vrh in nekaj, kar je bilo treba v sistemu, katerega poglavitni namen je (deklarirano!) čim bolj (psevdo)objektivna kvantifikacija znanja (in posredno ustvarjanje beneficijev za tiste, ki so se v novem sistemu naredili za nepogrešljive), pravzaprav pričakovati.

Te pesimistične trditve so dejstvo. Naslednje žalostno dejstvo je, da vsi tisti in vse tiste, ki poskušamo otrokom, dijakom in študentom odpirati vrata in jim pomagati pri odkrivanju vedno novih, zanje še neznanih dežel, hočeš nočeš delujemo znotraj tega sistema. Ko bi jih radi navdušili nad lepoto pogleda v še neznano in ekstazo udomačevanja novega (četudi nekoristnega) sveta, jih hkrati pripravljamo tudi na preverjanje znanja, ki jih čaka na »etapnih ciljnih« (namenoma sem se izognila izrazu »na koncu«) te poti. Vedno je bilo tako in to mi je bilo jasno vseh sedemnajst let dodiplomskega in nekaj let (formalnega) podiplomskega izobraževanja. Z dejstvom, da so na koncu (še) spraševanje,

* Prvotna objava v: Tretji dan, jan. 2000, letn. 29, št. 1, str. 128–133.

test ali izpit, nisem imela niti kot učeča se niti kasneje kot učiteljica nobenih težav. Resno pa sem se zamislila nad smiselnostjo celotnega početja, ko je postalo tisto preverjanje na koncu najpomembnejši (če že ne edini) cilj prizadevanja za večje védenje.

Je prav, da pristajamo – in sicer tisti na eni in tisti na drugi strani katedra – na logiko, po kateri takšna ali drugačna ocena na koncu ni več samo stranski produkt seznanjanja z nekim predmetom (in tudi uživanja na tej poti!), ampak postane tisto najpomembnejše in edino, zaradi česar se vse skupaj dogaja?

V takem sistemu se pedagog iz tistega, ki naj bi ga »razganjal pedagoški eros«, prelevi v kramarja, ki prodaja ocene, učenec pa se sprijazni s prenašanjem (večinoma mukotrpnega) postopka, ki je pač nujno zlo, če hoče priti do potrdila (spričevala, diplome), ki mu omogoča kandidiranje za tista delovna mesta, kjer se razpisi praviloma začenjajo s stavkom: »zahteva se izobrazba x-te stopnje ustrezne smeri«.

Človek lahko (pri umskem delu) uporablja samo tisto, kar zna. »Zakaj bi se pa tole učil? Saj te neumnosti tako ali tako ne bom nikdar potreboval!« Trditev, ki je obžalovanja vredna vsaj z dveh vidikov. Prvič, človek, ki vpraša kaj takega, predpostavlja, da je mogoče odločati o potrebnosti kakega znanja, še preden vemo, za kaj pravzaprav gre, in drugič, taka trditev zanikuje splošno znano dejstvo, da lahko človek uporablja samo in edinole tisto, kar zna. Seveda se kaj lahko zgodi, da učenci, dijaki in študentje ne bodo tistega, kar so v šolah prisiljeni poslušati, nikoli praktično uporabili, saj – kot sem že omenila – človek lahko uporabi samo tisto, kar zna. V trditvi na začetku tega odstavka sta zamenjana vzrok in posledica. Ni res, da se snovi ne bom naučil, ker je ne bom potreboval, ampak je žalostno dejstvo, da stvari ne bom nikoli uporabil, ker se je nisem nikoli naučil!

Tu sem pustila ob strani še eno zelo očitno resnico: uporabno, res uporabno (torej z različnih zornih kotov in v raz-

ličnih okoliščinah) je samo tisto znanje, ki si ga pridobimo zaradi znanja in kot znanje *an sich*, ne pa kot postopek za reševanje določenega problema. In kljub vsem tem zelo jasnim in verjetno načelno nespornim ugotovitvam se učni načrti ponašajo z neposredno uporabnimi temami in na vsa usta zagovarjajo praktično uporabne predmete. Uporabnost določenega znanja bi morala ob potrebi priti sama po sebi: kot stranski produkt tega, da smo določeno snov »udomačili«, sprejeli za svojo, se z njo seznanili in smo jo zmožni na različne načine vrteti in napenjati na različna kopita. Marsikatero poglavje v sodobnih učnih načrtih pa predpostavlja, da se je treba naučiti vsega samo toliko, kot se pokaže nujno za reševanje te ali one naloge. Učitelj je dolžan podati čim natančnejši katalog znanja, ki se ga mora pri izpraševanju držati kot pijanec plotu, da po naključju ne bi bil prisiljen ugotoviti, da ni za naučenimi stavki nobenega globljega razumevanja, da tisto, kar sliši, ni samo vrh ledene gore, ampak prav vse, kar se kandidatu o vprašanju sanja. Z dokazi, da tudi pri univerzitetnem študiju od študentov slišimo stavke (celo smiselno nepovezane besede), ki jim prav nič ne pomenijo, ki jih niti približno ne znajo logično komentirati in pod katerimi si nič ne predstavljajo, bi lahko popisala precej več papirja, kot ga je urednik pripravljen nameniti temu prispevku, pa še zanimivi bi bili kvečjemu za naravoslovce (da ne rečem samo za kemike). Najznačilnejše cvetke sem si zapisala in bi jih rada kdaj uporabila pri pisanju knjige, ki bi morala imeti nekako takšen naslov: Kaj vse bi morali vedeti o kemiji, pa (se) niste nikoli vprašali.

Učbenik za manj zahtevni program bi moral biti napisan z drugega zornega kota, ne kot povzetek tistega za višjo stopnjo

Ko primerjam vsebine in stvarna kazala učbenikov za iste predmete na različnih nivojih, ugotavljam, da so si presenetljivo podobni. Poglavitna razlika je ta, da so učbe-

niki za manj zahtevne stopnje manj zajetni. Uvajajo večino osrednjih pojmov, ki jih vsebuje tudi učbenik za zahtevnejšo stopnjo, le poglavja so pisana krajše, zato pa seveda tudi bolj lapidarno (skoraj kot abstrakti tistega »ta pravega«, »ta zaresnega« učbenika, praviloma tistega za študij na univerzitetnem nivoju). Tak pripomoček (je res pripomoček?) uporablja pojme, definicije, prijeme, ki načeloma marsikje presegajo zmožnosti populacije, ki ji je namenjen. Pri naravoslovju pa zagreši še en naglavni greh: namesto da bi prehajal od posebnih primerov k splošnim zakonitostim, kot je pri pridobivanju naravoslovnega znanja naravno (iz opazovanja sveta okoli sebe prihajamo do posplošitev, ne izhajamo iz vnaprej »zabetoniranih« definicij), je pogosto zaradi obsežnega gradiva, ki ga mora obdelati, in zaradi majhnega obsega, ki je na voljo, prisiljen izhajati iz zakonitosti in jih samo ilustrirati z nekaterimi primeri. Tako dobijo učenci zmotne predstave o metodah spoznavanja narave, nekritično prenašajo pravila, ki veljajo le za nekatere posebne, vnaprej izbrane in prilagojene primere na vse, kar jim pride pod roke, in udobno zamenjajo opazovani svet okoli sebe s priročnejšimi (poenostavljnimi) predstavami in modeli, s takšnimi ali drugačnimi možganskimi protezami. Opazovanja razpenjajo na Prokrustovo posteljo: samovoljno dodajajo manjkajoče dele, zanemarijo, kar jim ne gre v sistem; miselno orodje (model) ni več pripomoček za razumevanje in razmišljanje, ampak postane merilo resničnosti.

Strokovne in tehnične šole bi morale biti vzporedne izobraževalne možnosti, ne okleščeni programi univerzitetnega nivoja

Podobno, kot sem pisala o učbenikih, velja za vse različice strokovnih, skrajšanih in drugih prilagojenih programov, ki so posledica t. i. vertikalne prehodnosti v izobraževalnem sistemu. Zasnovani so tako, da podajajo snov čim bolj zgo-

ščeno, v povzetkih in predvsem čim hitreje, saj se zdi, da je njihov osnovni namen omogočiti bližnjico do višje stopnje izobraževanja, ne pa prikazati in podati neko védenje z drugačnega zornega kota. Tehnično-aplikativni vidik te ali one snovi ni okleščen univerzitetni nivo, ampak znanje, védenje oziroma pogled na določeno področje iz neke druge perspektive, ki jo univerzitetni nivo sicer *implicite* zajema, je pa ne razvija v tej smeri. Strokovni študij ni okleščen in invaliden univerzitetni program, ampak je usposabljanje za drugače profiliran poklic. Kriteriji za odličnost visoko kvalificiranega mojstra so drugi (drugi in ne nižji!) kot za odličnost visoko izobraženega strokovnjaka. Ena ali druga stopnja pomenita seznanjanje z drugačnim načinom razmišljanja, osvajanje drugačnih znanj, poglobljanje v drugačne probleme. Obe pa sta zgrešili cilj, če se odrečeta neprestanemu poglobljanju in ostaneta pri bolj ali manj površinskem podajanju dejstev. Strokovni nivo ni zavestno odrekanje kopanju globlje, ampak je kopanje drugje in iskanje drugih zakopanih zakladov.

Nagrada v šoli pa ni zaklad, ki čaka na koncu te ali one poti, ampak kopanje, oziroma učenje kopanja samo po sebi in zaradi sebe. Vztrajno in spoštljivo kopanje in poglobljanje, prodiranje vedno globlje. Učitelj ni najprej in predvsem tisti, ki ima nagrado s konca rova že v žepu in gleda, kako si drugi prizadevajo, da bi spet prekopali rov, ki ga je on, hvala Bogu, že prehodil (prvič, zadnjič in nikoli več, kot se je oddahnil, ko je dobil diplomo!). Moral bi biti tisti, ki je z zavzetostjo in vztrajnostjo zgled pri tem kopanju. Če iz njegovega znanja, zagona in očaranosti ni videti, da verjame v to, kar počne, bo kaj težko prepričal, da se je na tej poti vredno potruditi, preznojiti, zastaviti energijo in čas, vztrajno kopati v trdnem prepričanju, da je več vreden korak, ki ga narediš sam, kot še tako dolg izlet, kamor se podaš kot kos prtljage.

Inštruktorji se vse pogosteje ne učijo z učenci, ampak za učence in namesto učencev – in vendar je dulce ne samo uživanje, ampak tudi pogoj za utile

Pri premagovanju težav pri učenju se pogosto zatečemo k uradno priporočenim ali prijateljskim inštrukcijam. Pri tem se tako starši kot učenci, na fakulteti pa celo študentje obnašajo nekako tako, kot bi prišli v trgovino ali servisno delavnico kupit pol kilograma kruha ali naročit popravilo pipe. Če sem se posebno potrudil in si vzel še eno uro časa za inštrukcije, mi je pozitivna ocena nujno zagotovljena. Spet smo pri osnovni napaki, da inštrukcija in (morebitno) dodatno učenje v tem primeru nista posledica dejstva, da določene snovi ne znam, ampak tega, da moram popraviti oceno. Vsaka metoda *ab initio*, ki se zdi inštruktorju nujno potrebna in je praviloma edina pot, ki jo lahko predlaga, je časovno prezahtevna in *a priori* odklonjena. »Tega nam ni treba znati, tega ne sprašujejo!«

In potem ostaneta načelno dve poti. Inštruktor se lahko (za ljubi kruhek ali »po liniji najmanjšega odpora«) prilagodi in bolj ali manj sistematično strpa v glavo inštruiranca (ki naj ne bi bil samo objekt vzgojno-izobraževalnega sistema!) vse potrebne podatke v vseh tistih kombinacijah, ki jih predvideva končno preverjanje znanja ali pa se odreče sodelovanju pri tem jalovem poslu. V prvem primeru seveda preverjanja znanja ne opravi inštruirani kandidat, ampak *instructor* ne glede na to, kdo na koncu pravilne odgovore napiše ali pove. Postopek se potem praviloma ponovi pri naslednjem preverjanju znanja, seveda spet od začetka, saj od takega trpanja v glavo ne more ostati nič, kar bi bilo uporabno na naslednjem nivoju.

Moralno čistejša se mi zdi drža v drugem primeru, ko inštruktor sodelovanje odkloni. V šoli vendar ne gre za to, da je test na koncu pravilno rešen, ampak za to, da ga reši kandidat, ki potem dobi potrdilo o tem, da ga je opravil!

Sama sem kar nekajkrat sodelovala pri prvem načinu in vem, kako težko je reči ne, ko te (s solzami v očeh) »masirata« kandidat in po možnosti še nekaj njegove »žlahte«. Prav neverjetno je, kaj vse so pripravljene narediti za uspešno opravljeno šolo. Tako rekoč vse, samo učiti se nočejo (ali ne morejo, pravzaprav je ta distinkcija nepomembna!).

Bolj ko razlagaš te splošne resnice in ponavljajš jasna dejstva, s katerimi se načeloma vsi strinjajo, bolj goreče ti prigovarjajo: »Saj bom delal, kar mi boš naročila, vse se bom nagulil (to je citat!), samo povej mi, kaj si je treba zapomniti!« Že vnaprej se pripravijo na kalvarijo, saj so jim nekje na tej poti že zelo zgodaj vbili v glavo (vsaj to), da gre za mukotrpen trening. Pri učenju na pamet seveda ne morejo konkurirati niti s slabšimi modeli računalnikov in tako početje ne more biti niti prijetno, še manj pa tisti Horacev (in po njem Prešernov) *dulce* iz naslova tega pisanja. In potem jim je še manj jasno, ko jim začneš razlagati, da je *dulce* ne samo *conditio sine qua non* za kakršnokoli učenje, ki je vredno tega imena, ampak da je celo prepotrebni pogoj za tisti *utile*, za katerega so se še pripravljene truditi. In svoboda, s katero se za nekaj potrudimo, ni nikoli obljubljala, da bo lahka! Ta *dulce* ni osladni natren, ki ga v (uradno!) uživaštvu zapisanem času ponujajo reklame za sladkarije, ki jih lahko uživamo, ne da bi se bali kalorij. Gre za tisti *dulce*, ki ga ima v mislih Kahlil Gibran, ko v knjigi *Prerok* pravi nekako takole: če ne morete delati z veseljem, pustite delo, stopite pred cerkev, stegnite roko, in dobili boste miloščino od tistih, ki z veseljem delajo!

Učenje je (vsakomur dostopen) privilegij, ki ga zaslužimo s tem, da se učimo

Kam izgine radovednost otrok, ki je v predšolski dobi gotovo ne manjka? S čim jo potem v šoli zatremo? Namesto da bi bilo pri učenju tako, kot je z njivo, ki je tem bolj

rodovitna, čim bolj jo obdeluješ, se mukoma prebijamo od snovi do snovi, v premlevanju in žvečenju postanega, nezanimivega, nevznemirljivega, pustega, zlikanega, usahlega ... Dolgo mi je bilo uganka, kam neki spolzi vsa energija otrok, dijakov in študentov, ko zaslišijo besedo »šola«. Potem pa so – zunaj šolskega okvira – pripravljene ure in ure z odprtimi usti poslušati in se zavzeto truditi za marsikaj. Kolikokrat sem si priklicala v spomin znano anekdoto: »Pa kaj počnete! V vaših letih je Aleksander Veliki osvojil že pol sveta!« »Ja, pa smem pripomniti, da je bil njegov učitelj Aristotel!«

Smo res učitelji tisti, ki jim dajemo slab zgled? S tem nikakor ne mislim, da bi morali delati »reklamo« za svoj predmet, gre za to, da naše pričevanje o tem, da z veseljem učimo in se učimo ni prepričljivo. Ker sami nismo zavzeti za znanje *an sich*, ker nas učenje in čudenje nad novim ne vznemirja (več), se bolj in bolj sprevrčamo v »grebce« za bibliografske točke, raziskovalni denar in za druge take znanstveno-raziskovalno-pedagoške beneficije. Smo sveto-pisemsko resnico »Ko si mlad, greš kamor hočeš, ko pa se postaraš, dvigneš roke, drug te bo opasal in šel boš, kamor prvotno nočeš!« napačno prebrali in nas – namesto da bi nas spodbujala k temu, da bi se na eni strani znali veseliti te svobode pri mladih, jim bili z veseljem in ponosom opora in odziv na tej poti in na drugi strani odgovorno sprejemali svojo opasanost ter v zaupanju, da je smer v rokah Njega, ki nas po vpogledu in ljubezni neskončno presega, v miru in z užitkom hodili po njej – vzpodbuja le k občudovanju preizkušenega, znanega in nevznemirljivega. Če iščemo čast drug od drugega, kot pravi Sveto pismo o farizejih in preiskovalcih pisem, bomo pač (v najboljšem primeru!) deležni le tistega, kar lahko dobimo drug od drugega. Človek lahko uporabi samo tisto, kar zna, in lahko da samo tisto, kar ima! Če pa si upamo odriniti na globoko, če bodo študentje na našem zgledu videli, da študijev ne delimo

na tiste bolj in tiste manj prestižne, da nam gre res za *dulce* in da pride *utile* samo po sebi in kot stranski produkt in pogosto ni takoj razpoznavno kot neposredna korist, če na svetih staršev ne bo najpomembnejše vprašanje, ali smejo dijaki pisne izdelke nositi domov na vpogled ali ne, se bo marsikaj razrešilo samo po sebi in nam bo marsikaj navrženo.

In še poskus pogleda navznoter

Da ne bo pomote: napisani pomisleki in premisleki ne veljajo za tiste izbrane učitelje in učence, ki jih globoko občudujem in spoštujem in mi pred njimi ni treba snemati klobuka, ker mi sam zleti z glave. Študentke in študentje, pri katerih lahko samo z občudovanjem podpiram razvoj, ki kaže, da bodo tudi po šolskem znanju kmalu pred mano, imajo seveda ves moj blagoslov in jim poskušam sproti ponujati oporo, da bi lažje napredovali in še bolj uživali. Pri tem se poskušam zgledovati pri mojstricah in mojstrih učiteljskega poklica, ki jim gre vse to nekako samo po sebi od rok, kot bi šlo za njihovo drugo naravo. Obojim na tem mestu moja prisrčna zahvala in globoko spoštovanje. Tele strani pa so bile napisane predvsem s toplo mislijo na vse tiste, ki se v šoli slabo počutijo, da bi morda le pomagale pri ustvarjanju prijetnejšega okolja.

V šoli je skušnjava izrabljanja in zlorabljanja hierarhije realna in grozeča prav zaradi narave dogajanja: na eni strani – z znanjem in izkušnjami bogati (oboroženi) – tisti, ki učijo in so po definiciji v premoči, ter na drugi strani tisti, ki naj bi se učili od njih (ne glede na to, da bi morali biti na tistih res pravih šolah oboji v obeh vlogah). Vablljivo in udobno je moč argumenta zamenjati z močjo argumentatorja, posebno če tolikokrat dobimo odgovor: »Ja, takole ste rekli!«, v ozadju katerega odmeva tisti (tako udobni in lenobni, gotovo pa tudi učinkoviti in zafrkljivi): »I'm just a kid!«

Kako kot učitelj pričati za tisto pri učenju neobhodno držo radovednega otroka, ki se veseli presenečenj za vsakim ovinkom, in se pri tem prav nič bati, da je s tem lastno znanje na najhujšem mogočem prepihu? Kako jasno pokazati na luknje v znanju (svojem in študentovem) in pri tem pustiti popolnoma nedotaknjeno dostojanstvo osebe, za katero gre? Kako postaviti učenje v šoli na prvo mesto in ne raniti tistih, ki so na tem področju in v tej šoli neuspešni? Kako jim dopovedati, da je šolski neuspeh nekaj, kar jih bo sicer morda prisililo spremeniti del načrtov, da pa z njim njihova oseba kot oseba niti ne stoji niti ne pade?

Moderni pedagoški in andragoški prijemi ponujajo po metodološki plati marsikaj zanimivega in na prvi pogled skoraj »odrešilnega«, a dobro orodje pokaže svoje možnosti samo v mojstrovih rokah. Če se mi kot učiteljici (asistentki, profesorici) zazdi, da imam pred seboj skupino lenih, nemotiviranih in sploh čudnih učencev (dijakov, študentov), bojujem boj brez upa zmage. Kako pa občutek, da to ni tako, narediti za stalnico, je vprašanje, na katero ne poznam odgovora. Je to nekaj, kar je dano izbrancem, in je bolje, da se navadni smrtniki v to ne vtikamo, ali ...?

Ko sem pred nekaj leti kot prostovoljka delala v hišah matere Tereze v Kalkuti sem – kot se mi zdi zdaj, ko gledam nazaj – doživljala podobne težave v drugi zvezi. Bolnice in bolniki me pravzaprav niso mogli spraviti v slabo voljo. Z veseljem in brez vsake težave sem opravila, kar je bilo pač treba, in celo ustregla prenekateri njihovi muhi, kot se mi je zdelo. Ko pa sem se poglobljala v življenje in pravila reda in v vodenje hiš za uboge in zapuščene, sem postajala kritična, kritizerska, razdražljiva, sitna, sarkastična ... In vse to v istem času, v enakih okoliščinah? V čem je bila razlika? Pri bolnikih sem se sprijaznila z njihovim stanjem, zdelo se mi je, da si sami ne morejo pomagati, da kar kličejo po pozornosti, toplini in ljubezni; večina je bila v tako slabi koži, da se pač niso ukvarjali s komentiranjem ali kritizi-

ranjem mojega dela. Če se bolnica v ustanovi za duševno bolne upre in se noče umivati, se ne znajdeš pred dilemo, ali bi bilo morda le bolj prav, če bi jo pustil ležati, kjer je pač padla, težave pripišeš njeni bolezni in problem je rešen. Pri sestrah je bilo seveda možnosti več in obletavali so me pomisleki v smislu: »Pa kako, da ne vidijo, da je takole pranje perila neustrezno? Zakaj si dajejo dela s temi stvarmi, ko pa še ran, ki bi bile nujno potrebne previjanja, nismo uredile? Ali ne spoznajo, da ...«

Če elegantno pustimo ob strani dilemo, ali je bilo treba prej omenjeno pacientko res odnesti v kopalnico, je mogoče prejšnji odstavek komentirati tudi takole: s tistimi, ki se pustijo voditi (se zaradi pomanjkanja energije ali pomanjkanja zanimanja ne upirajo), praviloma ni težav, s tistimi, ki so nad potjo, ki se jim (v šoli) odpira, navdušeni ali se z njo vsaj načeloma strinjajo, tudi ne, prav tako ne s tistimi najbolj nadarjenimi, ki iz šolskega kolača hitro in kot mimogrede poberejo rozine in hitijo naprej v nezadržnem poletu. Šola pa bi morala biti tu (po možnosti prijetna) tudi za tisto največjo skupino, ki lahko glede na okoliščine, v katerih se znajde, zacveti ali uvne. Ustvarjanje take šole – posebno znotraj sistema, ki ji ni naklonjen – pomeni vsako leto sproti in znova srečevanje s tolikimi izzivi in problemi, kolikor je izpolnjenih vpisnih listov. Nas to veseli ali se tega bojimo? Hvala Bogu, če lahko na to vprašanje iskreno odgovorimo: »Oboje!«

Med Bogom in bogovi

Ob pretipkavanju Savinškovih pesmi

Že dolgo je tega, kar sem v avtobiografiji Petra Ustinova (*Dear Me*) prebrala, da je na vzpodbujanje, kako mora nujno braniti neko svojo dramo, odvrnil nekako takole: »Če se ne more braniti sama, je ni vredno braniti, torej ni razloga, da bi jo branil!« Vsaj tedaj sem se zamislila nad prednostmi, ki jih imamo pri srečevanju z umetniškimi deli tisti, ki jih beremo, gledamo, poslušamo kar tako, iz čiste radovednosti, ne zaradi izobraževanja. Tisto, kar potem morda izrečemo o njih, je v primerjavi z mnenji profesionalcev po definiciji seveda bolj naivno, večkrat zmotno, nezanimivo, morda že stokrat povedano in potem zavrnjeno ali potrjeno, je pa hkrati iz prve roke, neprežvečeno, sveže, sicer včasih morda malo preprišno v akademskih sobanah, a zato neobremenjeno s pretiranim racionalnim aparatom in podatkovno patino.

V takem duhu sem se odločila, da vendarle ubesedim nekaj tistega, kar me je spremljalo ob pretipkavanju Savinškovih pesmi za knjigo njegove poezije.¹ Kako malo vem o Savinšku, sem se zavedla šele zdaj, ko so me prijatelji in znanci spraševali to in ono, saj je v zadnjem času pogovor večkrat nanesel nanj – ker sem pač omenjala, kaj počnem. Občudovala sem njegove kipe, ko sem pretipkavala številne različice njegovih pesmi, sem vzljubila njegovo poezijo, ko pa me doleti vprašanje: »Kdaj in ob kakšni priložnosti je že Savinšek ...?«, sem gola in bosa! Ob nastajanju knjige

---

¹ Mišljena je knjiga Jakob Savinšek, *Izbrane pesmi*, izbor in spremna beseda M. Rupert, Ljubljana: KUD Logos, 2003, str. 117–122 (op. ur.).

Savinških izbranih pesmi, ki je, kot vse kaže, v prenekaterem pogledu samo del – sicer zelo reprezentativen in poveden, pa vendar samo del njegove literarne zapuščine –, sem se večkrat zamislila nad komaj verjetno iskrenostjo, pokončnostjo, neprestanim dialogom s smrtjo in z nekompromisnim ognjem do vsakogar in vsega, s čimer je prišel v stik. Če sem pri kipih to le slutila, je bilo tu – vsaj zame, ki sem bolj človek besede kot likovnega izraza – vse črno na belem, napisano, izrečeno. Prenekateri rokopis tudi po obliki izraža avtorja – kiparja. Spoštljivo sem se poskušala držati oblike in interpunkcij.

V Savinških pesmih odmeva marsikaj, predvsem seveda njegovo trpeče bitje in žitje, ko je v vsakem svojem kipu ob vsem, kar je uresničil, videl, čutil in kar ga je gotovo še posebno gnalo in podžigalo, hkrati pa neozdravljivo mučilo, skoraj otipal tudi tisto, kar bi še hotel izklesati, oblikovati, storiti. Do krvi boleče je občutil, kako:

Edina je resničnost: hrepenenje.
Nesramna laž: življenje.

Spet drugič se zdi povsem spokojen ob morju pod razcvetelim breskovim drevesom ali v zavesti svoje pomirjenosti, ki jo občuti tako močno, da se čuti zmožnega ponuditi jo celo svojim dragim:

da reka si, bi rad bil ločje,
da v meni svoj nemir bi skrila.

Za to, kar pretresa svet okoli njega, se čuti krivega, ve, da je sam del vsega tega, čuti, z vsem bitjem čuti, da bi ne smelo biti tako, kot je, da bi moralo biti drugače in včasih se mu v slutnji zazdi, da bi celo lahko bilo drugače. Pa vendar tu in tam morda ironično, s kancem črnega humorja, a vseeno v sveti grozi odslikava, da je svet takšen, kakršen je. Živeti in trpeti v njem je sicer naše poslanstvo in ne samo usoda, velja pa naslednje:

Čemu ljubezen, svoboda brezkraina
in psalmi bratstvu, žrtvam epopeje, –
ko vsemu svetu je poznana tajna,
da vedno pajki bodo klali muhe,
da vedno mrtvih bodo polne veje, –
debeli vedno bodo žrli suhe.

Čutil je, da obstaja, da mora obstajati, tudi tu v tem politič-
no podivjanem in po maščevanju hlepečem svetu, ki se mu
prikazuje tako strašen in tako brezizhoden:

kri nam zaliva oči, ozračje pretresa tuljenje,
goltamo strašen posmeh – obešenci! Kri! Maščevanje!
Čakamo mrtvi in čakamo živi,
štejemo leta in štejemo sluzave dni.

Kljub vsemu, kar mu dopovedujejo oči in razum, tudi nekaj
drugega, nekaj tistega, kar je ugledal v verzih:

dobrota plemenita, ki krvavi zmagi
ne zida spomenikov do neba –
to je sen človeškega srca.

Grmi proti krivičnemu svetu in nazorno osmeši vse jalove
opomine in brezzobe obtožbe ter papirnata priznanja o nuj-
nosti skrbi za tiste, o katerih danes maziljeno in olepšano
pravimo, da so na socialnem robu družbe, ko zapiše:

Morilec ni hujši od gospoda, ki pretvarja kri v denar
in s tem ustvarja sebi raj in drugim tlako.

Čeprav ima petje pesmi o svobodi za Božje naročilo,

Ko sem rodil se, mi je Bog ukazal:
Hodi –
in po svetu vsem oznanjaj:
Pojmo, bratje, pesem o svobodi.

predobro ve, da tisto, za kar navijajo politiki, ni svoboda,
ki bi res zaslužila to ime. Ta brezzobi humanizem, ki ga
ponujajo v imenu ljubezni do bližnjega, ne daje svobode, v

najboljšem primeru nas lahko tu in tam vsaj malo pomiri s kakšno svoboščino.

Nič več ne maramo bogov, ne idealov,
ki z njimi ste polnili strankarska korita,
da svinja vedno je ostala sita,
prepevali ne bomo več maziljenih koralov.

Ob vsem tem se neprestano steguje za tistim resničnim On-stran, si obupno in nepopustljivo prizadeva za Resnico in Spoznanje, čeprav mu vse, s čimer bi mogel karkoli logično razumeti iz dneva v dan kaže, da bojuje boj brez upa zmage. Vseeno zapiše:

Srečen sem samo takrat, kadar vse vem in vse razumem brez normalne pameti, ki nam pomaga le pri sklepanju trgovskih računov. Kadar je v meni brezčasnost in brezprostornost. Morda je tak trenutek le sekunda v času. Ena sama sekunda. A življenje jo malokdaj dopusti; iz bojazni, da ne izgine v noč, kjer se je rodila.

Trpljenje, sovraštvo in nasilje, ki jih doživlja in gleda in proti katerim se zdi kljub ustvarjalni moči, ki jo nesporno čuti, tako brez moči, mu narekujejo verze:

Kaznuj, ubijaj in zažgi prokleti svet,
da krokar tisoč let bo štel grobove, –
usliši mojo prošnjo, o Gospod!

A njegovo vprašanje ostaja:

Če smrt je vse, kar nam bo ostalo
od smešne hoje po tem ostarelem svetu,
potem zares ne vem, kaj nam nebo v nemirno kri je dalo,
da vedno znova hočemo služiti pesmi, čopiču in dletu.

Pravi, da je »radost poljubljal in trpljenje molik«, da je »razglodan od obupa«, Boga pa roti: »Daj mi živeti, da bi klesal v razžarjeno nebo zakone tvoje nedoumljive modrosti.« Življenje doživlja kot deleženje pri ustvarjanju sveta tako

močno in tako krvavo zares, da je videti, kot da dleta, peresa, čopiča sploh ne more odložiti. O svojem sodelovanju pri klesanju Edena na tem svetu je tako zelo prepričan, da pravi:

In če še toliko mi bode muk zadalo
to potovanje k sebi, si bom rekel, hodi,
nad svojo rakev zidat katedralo!

Po drugi strani se zdi drugod potolažen, prežarjen, skoraj povsem pomirjen:

On je ki je in ne umre nikoli
Jaz sem ki sem in on sem jaz
jaz sem piščal in on mi daje glas
glas radosti in bóli

S smrtjo se pogovarja kot z ljubico, občuduje njen mir in si želi njenega objema, prepustiti pa se ji ne more.

Ti ljubica mojih upov in sanje
zdaj spet si pri meni;
pozabi, da sem te nekdaj pozabil,
z nežno me, belo haljo odeni.

Razdejanje, ki ga bo ta ljubica z očmi kot rubini v žar-kem pesku puščave naredila v vsem lepem, kar je držal in oblikoval, je preveč strašno, njegova ljubezen do vsega lepega preveč živa in hrepenenje po brezčasni lepoti in ohranjanju tega, čemur prav begotnost daje zadnji čar, preveč resnična.

Naj senca tvojega življenja ne izgine,
ime prelepo naj ostekleni,
beseda, ki jo poješ okamni,
lepota tvoja naj ne ve za razvaline.

V zavesti vrednosti Edena, kjer piše in kleše v kamen, ne v pesek in vodo, kaj šele v nekaj, kar bi bilo nič in hkrati vse, ne more zares odvreči dleta, peresa in čopiča:

in od želja
kar jih bilo je
le ena naj ostane –
da bil bi kamen
Saj črka v kamnu
stoletja preživi.

Rešuje se v včasih prav duhovite sintagme, ki pa ne prepričajo povsem:

Če vse je Bog in Bog je vse,
ne vem, zakaj ga molimo v oltarjih,
ne vem, kaj hrepenimo,
zakaj iz sebe v boljši svet želimo?
Saj izven njega, ki je vse –
nič ni,
saj v njem smo, eno z njim;
kaj o nebesih govorimo?

Kolikokrat sem se ob teh odlomkih spomnila na besede, ki jih v filmski različici knjige *Mojster in Margareta* izreče Kristus, ko opisuje prizadevanja evangelista Mateja. Nekako takole govori: »Za mano hodi neki cestninar. Ime mu je Matej. Neverjetno priden je, zapiše vse, kar rečem. Razume pa prav nič!«

Razumeti karkoli na potovanju med tem, kar je ostalo od zemeljskega Edena, in med tem, kar nas čaka v nebesih, je nemogoče. Če bi razumeli, Eden ne bi bil Eden in še manj bi bila nebesa nebesa. Ni mogoče razumeti, tudi Savinšku ne. Pri iskanju vodnjaka v tej puščavi ostane človeku le trud, le kopanje, in to je Savinšek izkusil še mnogo bolj kot marsikdo drug. Zdi se, da je v prelepem petdelnem ciklusu *Bog* najbolj eksplicitno zaslutil, kako ni na človeku, ki teče, ampak na Bogu, ki se usmili. Ko na tej poti odvrže že prav vse, kar je imel za svoje,

Roža, ki sem jo odgriznil Zate, je že davnaj ovenela.
Prgišče vode, ki sem ga nosil preko razbeljene puščave,

da bi Ti umil noge,
se je izsušilo.
List, na katerem sem imel hvalnico Zate, mi je odnesel
veter takrat, ko sem iskal
sebe po zamrzlih gorah.
Pesmi, ki sem jih iz veka v vek ponavljal, sem pozabil.
Nič nimam; bel
okostnjak stojim pred Teboj.

stopi Bog k njemu in ga ljubeče odreši:

»Preveč nosiš s seboj,« si mi dejal in pokazal na kosti,
ki so se morale v soncu
bleščati kot alabaster.
Hrbtenica je bila stolp, na katerega je razigrana
umetnikova fantazija položila kupolo.
Doumel sem in osramočen sklonil glavo.
In odvrigel sem bele kosti in stopil k Tebi.

Če v zvezi s Savinškom omenim nebesa, dobijo nekakšen prizvok svisli. Nekako si ga laže predstavljam v vlogi mojstra, ko se v romanu *Mojster in Margareta* Levi Matej in Woland pogovarjata o njegovi usodi: »Prebral je mojstrovo delo in te prosi, da vzameš mojstra s seboj in ga poplačaš z mirom. Ali pa ti je mar to pretežko, duh zla?« »Meni ni nič pretežko,« je odgovoril Woland, »in tebi je to dobro znano. Zakaj pa ga ne vzamete vi k sebi, v svetlobo?« »Zasluzil si je mir,« je z žalostnim glasom rekel Levi.

Šestov

Pozdravne besede za simpozij *Začetek stvari*¹

Tisti prvi »Zdravo, kako gre?« smo si že imeli priložnost zaželeli, zdaj pa prisrčen dober dan v imenu vseh tistih, ki danes z veseljem in navdušenjem, seveda pa tudi z nekaj – upam, da zdrave – treme gostimo četrto formalno druženje te prijateljske skupine, ki je hkrati tretje zasedanje Foruma Orient–Occident. Tokrat smo se zbrali ob temi oziroma naslovu *Začetek stvari*. Dobrodošli torej predvsem v imenu KUD Logos, ki se ob tej priložnosti zahvaljuje tudi hotelu Union za gostoljubje; posebna zahvala gospe Dubravki Štojs, s katero že dve leti organiziramo vsakomesečne »filokafeje« v kavarni tega hotela. Hvala vsem, ki ste se odzvali vabilu, posebno tistim, ki ste pripravili prispevke, pa tistim, ki ste nabrusili agrumente za debato. Slikar Matej Metlikovič in plesalka Eva Stramšek sta za uvod v primerno razpoloženje pripravila *Koreografijo začetkov*. To stvarjenje v gibu in podobi bo komentiral teolog Ivan Štuhec.

Tema *Začetek stvari*, posebno s podnaslovom *Različne razlage geneze sveta*, je splošno zanimiva, vedno aktualna, skoraj vsakomur je že bila izziv. Ko berem program srečanja in se oziram po dvorani, si upam trditi, da smo ta izziv doživljali z mnogih zelo različnih vidikov in v bogati pestrosti včasih vsakodnevnih in spet drugič bolj temeljnih vprašanj. Program obeta predstavitev in nadejajmo se, da vsaj v razpravi tudi soočenje zanimivih in zelo raznorodnih vidikov. Prepričana sem, da se nam ob prodornih mislecih in izkušenih predavateljih, ki nas bodo popeljali v vedno

---

1 Simpozij o različnih razlagah nastanka sveta je KUD Logos organiziral v okviru Foruma Orient–Occident maja leta 2003 v Ljubljani (op. ur.).

izzivalen in največkrat tudi vsaj adrenalinski, če že ne tudi srhljiv svet predstav, vživljanj, razmišljanj in sklepov o »začetku začetkov«, ni treba bati tiste sicer načelno banalne, a pogosto zelo spretno zakrite pasti na tej poti. Pasti, ki etapne zmage ali poraze prostodušno razglaša za dokončne triumfe nekaterih videnj oziroma za take poraze, od katerih si nekatera prepričanja ne bodo nikoli več opomogla. Na tej poti je tipanje razuma v smislu naravoslovnega dokazovanja najprej in predvsem ponižna hoja v zavesti, da lahko intuicija seže tudi tja, kamor razum ne more. Če končni odgovor s smislu naravoslovja ostaja po definiciji zakrit, se ne smemo vnaprej predati in odreči možnosti, da bi sploh mogli povedati kaj smiselnega. Potovanja po tej isti deželi po drugih poteh: po poteh umetnosti, intuicije, čudenja in zrenja so seveda bolj celostna, bolj čustveno pretresljiva, a manj zavezujoča, manj vsesplošno dokazljiva. Na vprašanje: »Razumeš?« tu pogosto odgovarjamo: »Ne, ampak čutim!« ali celo »Ne, ampak verjamem, verujem!« Ko pa me naravoslovec vpraša: »Razumeš?« je negativen odgovor praviloma: »Ne, razloži še enkrat!« Včasih smo bolj očarani od ene, včasih od druge strani, da smo le očarani! Dokler smo očarani, se veselimo naslednjega koraka, naslednjega pogleda.

Ob simpoziju *Breztalnosti*:
Lev Šestov med literaturo, religijo in filozofijo
12. maja 2005 v Ljubljani

Vse, kar ni iz prepričanja (iz vere) je greh (prim. Rim 14,23),
kar pa še ne pomeni, da je vse, kar je iz prepričanja (iz vere)
– krepost

Kje me je Šestov oziroma simpozij o njem najbolj nagovoril ali, iskreneje, kje me je nagovoril tako, da bi si upala o tem pokramljati in to deliti tudi z ljudmi, ki jih ne poznam, in pri tem ne bi imela občutka, da postajam tako osebna, da bi mi moralo biti nerodno?

Tisto, česar sem se ob Šestovu in ob simpoziju učila, kar mi je dragoceno, kar se mi je ob vseh pomembnih znanstvenih in strokovnih dosežkih simpozija vedno znova prikaže kot nekakšno posebno darilo prav zame, je Šestovovo vztrajno, neutrudno in nepopustljivo postavljanje osnovnih vprašanj, in sicer v breztalnosti in negotovosti uma. Veš, da so neodgovorljiva, ne delaš si utvar, da jih boš rešil, pa vendar ne umikaš pogleda; ker si se, ne po naravni nuji, ampak iz nadnaravne svobode v ponižnosti priklonil pred dejstvom neodgovorljivosti vprašanja, ne glodaš več problema, ampak objemaš skrivnost. Dejstvo, da je resnica, pa naj bo še tako ostudna, vedno nad lažjo, ti res ne da spati, dejstvo, da bi ji morala biti tako do kraja zavezana, da res ne bi spala, me spravlja ob pamet, pa vendar: Tisto, kar je v Atenah navidezno nezdržljivo z Jeruzalemom in *vice versa*, se pokaže, ko vzamemo pod lupo bodisi Atene bodisi Jeruzalem kot prestolnici, ki preveč goreče ali celo samovoljno interpretirata druga drugo. V skrbi za pravovernost oziroma v strahu, da bi bila bodisi Atenam očitana premajhna strokovnost ali pa Jeruzalemu premajhna duhovnost, smo pripravljene na glas reči oziroma zagovarjati samo tisto,

kjer racionalno čutimo stoodstotno podporo. In kje je tisti način, ki tako skoraj neverjetno celostno vključuje eno in drugo?

Kako drugače Šestov! Kako do kraja iskreno in prostodušno odkriva, živi in piše tisto, kar je na simpoziju prišlo morda najbolj do izraza v včasih komaj povezani debati, med odmori, ob kozarcu: namreč temeljno krhkost samega koncepta logiške misli. Giblje se med literaturo, filozofijo in religijo, pa ne le med njimi, hkrati živi v literaturi, filozofiji in religiji, zavezan resnici, pa ne le resnici, ampak dobremu, pa ne le Dobremu, ampak Bogu. In logika? Naj sama skrbi za čiste račune!

Rdeča nit argumentacije, pravzaprav argumentacija sama je nekaj, kar – kot je videti – Šestova samo pogojno zanima. Njegova dela se tako uspešno izmikajo analizi, najrazličnejšim kritičnim aparatom in večini modernih orodij sploh. Vztrajno, skoraj trmasto se vedno znova vrača in zavrta v peščico izbranih trditev in zajema iz njih, pri čemer se prav nič ne boji zajeti iz njih zelo različne stvari. Na eni strani odgovarja na očitke, češ da se ponavlja, zelo značilno v slogu: »Seveda, in zakaj vam s tem hodim po žuljih? Vedno znova ponavljam nekaj, česar nočete slišati!« Spet drugod pa prostodušno priznava, da ni nujno, da bo čez leto dni še enako mislil! Zdi se, da ga bolj kot enovit filozofski ali religiozni okvir zanima mišljenje iz osebnih vtisov in izkušenj, eksistencialno angažiran boj proti razumu in njegovim resnicam, ki zahtevajo pokorščino. Breztalnost in negotovost uma sta mu prej v tolažbo kot v omejitev.

In v skoraj nevidnem druženju, počasi drsimo v iskrenost, se pustimo skoraj razvajati z nečim, kar ni ne logika, ne razumevanje, ne želja po nemogočem, ne ...

in Ti skoraj molčiš.

Uvod v pogovor o knjigi Romana Guardinija *Gospod**

Naloge sem se lotila v želji, da bi povedala nekaj, »kar bi stalo«, še več, kar bi stalo, pa četudi brez pike na koncu; tako, da bi se okrog tega potem lahko spletel prijeten, a vendar polemičen pogovor, živa, pa vendar – vsaj delno – tudi »boksarska« izmenjava mnenj. Pri tem sem seveda zagrešila napako, ki jo v takšnih okoliščinah vedno znova ponavljam, ne da bi me izučilo. Hotela sem zajeti preveč – in kup knjig, ki sem si jih nabrala, je bil neobvladljivo velik.

Knjiga *Gospod*, ki je bila izbrana za nocojšnji pogovor, obsega nekaj več kot petsto velikih in razmeroma gosto potiskanih strani. Poleg tega se te strani nikakor ne berejo tekoče, kot da bi imeli opravka z besedilom, pri katerem je samo treba odpreti usta (pa še srce in pamet), se udobno namestiti – in že teče vate kot iz dobro vodnatega izvira. Vsaka posebej – in na koncu še vse skupaj – na vsakem koraku zahteva pozorno, kritično misel in zavestno sodelovanje. Teh petsto strani je razdeljenih v sedem razdelkov, od katerih ima vsak vsaj deset podrazdelkov, miselni tok pa je pogosto speljan prek številnih svetopisemskih citatov, ki jih je skoraj nemogoče samo mimogrede vzeti na znanje.

Podlegla sem skušnjavi in sem to osrednje Guardinijevo delo poskusila vsaj približno uvrstiti v njegov celotni opus. Že od srečanja s knjigo *Svet in oseba* sem namreč iz svoje izkušnje vedela, kako bogato se zna Guardini navezovati na literarne in filozofske tekste. Tako so se na moji mizi poleg prevoda *Gospoda* nabrale številne knjige. Najprej seveda nemška izdaja *Gospoda* iz leta 1937. Ko sem jo odprla, sem postala pozorna na posvetilo, predvsem na datum – 28. 9. 1938. Bila je letnica 1938, tako da ne bi imel kdo občutka, da

* Prvotna objava v: *Philologos* 3, Ljubljana, 2009, str. 278–286.

capljamo za časom. Potem pravkar omenjena knjiga *Svet in oseba*, ki je izšla pri Mohorjevi družbi leta 1991. Nadejala sem se namreč, da mi bo prav spremna beseda profesorja Antona Strleta v njej rabila kot vir vsega dobrega. Nadalje so se pred mano znašla še druga Guardinijeva dela: *Uvajanje v molitev, Spreobrnitev Avrelija Avgušтина, Gottes Werke. Briefe über Selbstbildung* (spet prva izdaja iz leta 1935, v kateri je podpisan gospod Čepon, ki se ga gotovo mnogi tukaj spominjamo) in *Zu Rainer Maria Rilkes Deutung des Daseins*. Od knjig o Guardiniju sem segla po Trstenjakovi knjigi *Pet velikih* o petih velikih filozofih in knjigi *Glaube und Kultur bei Romano Guardini* Alfonsa Knolla, profesorja z univerze v Regensburgu, ki je bil pred nekaj leti na obisku v Ljubljani in je imel enodnevni seminar, posvečen prav Guardiniju. Od stopetdesetih zadetkov v COBISS-u, ki kažejo Guardinijeve knjige in knjige o njem v Sloveniji, me je zamikala knjiga tudi Reinharda Haubenthalerja *Askese und Freiheit bei Romano Guardini*. Vse te knjige so tamle zadaj postavljene na ogled. Ker so mi bile zelo všeč, sem jih polistala in notri našla tudi podpis gospoda Čepona, in ker se mi je milo storilo, sem potem seveda kar hitro odnehala.

Zdaj se bom poskusila omejiti na nekaj krajših pripomb, ki bodo neposredno povezane z odlomkoma, natisnjenima v vabilu, in naj bi predvsem podmazale kolesje za pogovor. V zvezi s tekstom, ki ga imamo pred sabo – s tem mislim na oba odlomka v vabilu –, se mi zdi povsem temeljno tole vprašanje: kako se je temu tekstu mogoče v dialogu približati na način, ki ne bi bil nujno, vse do življenjskih sokov, odvisen od katoliškega prepričanja? Je kaj takega sploh realno pričakovati? Ali se ta tekst katoličanom ne razpira povsem drugače kakor nekatoličanom?

Ob tem temeljnem vprašanju se poskusimo zdaj sproščeno sprehoditi v čim več smereh. Kljub pravkar izraženim pomislekom se je treba spomniti, da so bili Guardinijev zaščitni znak navdušujoči nagovori, in sicer od njego-

vih kaplanskih začetkov in vodenja mladinskega gibanja Quickborn na gradu Rothenfels pa vse do dolgoletne profesure v Berlinu in Münchnu (in še po upokojitvi). Trstenjak pravi o njem takole:

Vse do konca je imel še vedno cerkvene nagovore, ki so bili zelo obiskani. Poslušali so ga predvsem možje, verni in zlasti številni neverujoči. Vse do konca je bil privlačen zlasti za agnostike in iščoče. Večerne nagovore v cerkvi je imel pogosto brez liturgičnih oblačil, zgolj črno oblečen, kar je pri cerkvenih krogih izzvalo pomisleke.

Ne pozabimo, da je to bilo v petdesetih letih preteklega stoletja, kar nekaj let pred Drugim vatikanskim koncilom in s tem pred navadami, ki se nam danes zdijo same po sebi umevne, ter da se je zgodba za nameček godila na katoliškem Bavarskem. Guardini sam je na pomisleke odgovarjal, češ da hoče meščanom in študentom v premislek in spodbudo posredovati prosto dopolnilo akademskih predavanj. Prisluhnil mu je tudi protestantski in agnostični Berlin. Tam je bil, kot smo že slišali, vse od leta 1923 profesor za katoliški svetovni nazor. Stolico, ki je bila ustanovljena posebej zanj, je sprejel potem, ko je zavrnil stolico za sistematično dogmatiko v Bonnu, na kateri je bil habilitiran. Za njim je v Münchnu, kot smo tudi že slišali, predaval Karl Rahner, vendar samo štiri semestre, saj je, kot pravi Trstenjak, vse skupaj preveč speljeval v dogmatiko, potem pa je predavanja prevzel Hans Urs von Balthasar. Mimogrede še tale pomenljiv podatek: Guardini se v Berlinu ni hotel včlaniti v *Akademikerverband* in je zavestno ohranjal gibanje v nasprotju z društvom (ali organizacijo, šolo, strujo).

Prepustimo se zdaj Guardinijevemu načinu mišljenja in – z obema rokama, hkrati pa z vsemi možnostmi uvida – objemimo njegov priljubljeni *Gegensatz*, njegovo »nasprotje«. Pustimo torej, da nam jadra napolni veter, ki diha iz polarnosti. Ta vedno in povsod ostaja to, kar pove njeno ime – polarnost, stanje med dvema koncema, med katerima je ve-

dno samo preskok brez zveznega prelivanja. Vendar moram tu omeniti tudi zelo pomemben sestavni del Guardinijevega pristopa k vsaki témi, to, čemur sam pravi *Anschauung* – ali *Weltanschauung* – in kar slovenimo z besedo »nazor« oziroma »nazornost«. Gre za vpogled, uvid, spoznanje, ki izhaja iz prepričanja, da sta tako racionalizem, ki izhaja iz pojmovnosti, kot intuicionizem, ki mu prišepetava intuicija, enako zmotna, enako parcialna. Celostno podobo, ki je nujna za življenjsko soočanje s čimerkoli, omogoča samo nazor. Kakor hitro smo pri nečem takem, kot je nazor, smo že v položaju, v katerem *Gegensatz*, »nasprotje«, še preden se prav zavemo, lahko postane *Widerspruch*, »protislovje« – in kaj hitro smo na nasprotnih bregovih. Pri tem smo tako odločilno nazorsko opredeljeni, da pogovor postane pogovor gluhih – če že ne gluhih, pa vsaj tistih, ki se sklicujejo na »naravni zakon« ali »zdravo pamet«, če že ne tudi na preganjanje takega ali drugačnega »pranja možganov« in kar je še podobnih sintagem. V tistih Guardinijevih delih, ki so bolj prepletena s kulturo na splošno in z literaturo posebej, ter v onih drugih, v katerih kramlja s pisci, ki prihajajo iz različnih filozofskih, teoloških in celo naravoslovnih disciplin, obstaja precej veliko področje, na katerem se nazoru lahko spretno izmikamo. Pri delu, kot je *Gospod*, pa ni tako.

Kako naj brez nazorskega okvira začnemo in kam sploh lahko pripeljemo debato o vprašanju, kaj pomeni Cerkev v Jezusovem smislu? Na to vprašanje ni preprostega odgovora, vendar se ne smemo prestrašiti. Vedno znova moramo zavračati tisto napačno »preprostost«, ki ni nič drugega kot navidezna razumljivost predstav, katerih smo vajeni od zdavnaj. Le tako bomo lahko našli novost vere, ki pride takrat, ko človek spozna, da je Kristus novost za vse čase. Naj poskušam Guardinijeve besede obnoviti po svoje: vsi smo že čutili (ne)moč, ko smo se zaletavali v kak eksistenčialni ali pa tudi le etični, morda celo moralni problem z »očiščeno«, vsakega nazora osvobojeno racionalnostjo.

Kratko smo potegnili še zlasti, če smo se pri tem omejili na svojo lastno pamet. V razpletanju takšnih stanj je Guardini povsem doma, da ne rečem prav domače gotov. Kot da bi z materinim mlekom popil stavek iz *Apostolskih del*: »Odločil je Sveti duh in mi z njim« (15,28). Nočem poenostavljati. Tudi Guardini sam sprva na široko govori o resnosti in potem o pogumu ter notranji svobodi, ki so temelji takšne gotovosti. Te kreposti, kot jih imenuje, dobimo z askezo, vendar je zaradi zadržanosti, s katero govori o njih, jasno – to ni na človeku, ki teče, ampak na Bogu, ki se usmili. Odločanje, kot je opisano v prvi Cerkvi, je za vernega človeka najvišja stopnja modrosti. Oglejmo si postopek: pred sprejemanjem odločitve so se sprva postili in molili – za zdravo pamet, za jasno spoznanje, za Božjo pomoč, kakorkoli že to formuliramo –, potem so naredili, kar se je narediti dalo, na primer imenovali dva kandidata za Judežvo mesto, in nazadnje vrgli žreb: »Gospod, pokaži, koga si izbral!« Žreb je zadel Matija, in bil je prištet enajsterim. Skrbno so opravili vse, kar so lahko, v zadnji instanci pa so odločitev prepustili Bogu, in sicer na način, ki se zdi našemu z načrti in poročili zastrupljenemu času skoraj praznoveren. Katerega šefa, katerega škofa bi vzeli resno, če bi se njegovo pismo začelo s stavkom: »Odločil je Sveti Duh in škofovska konferenca z njim«?

Morda je čas, da se vprašamo, kaj nam kristjanom sploh pomeni to, da Cerkev vodi Sveti Duh. Je dialog z neverujočimi morda zato, ker tako slabo zaupamo vodstvu Svetega Duha in se bojimo, kam bi nas pravzaprav pripeljal diskurz o srčiki stvari, omejen na teme, ki praviloma zadevajo drugotna, od krščanske identitete vsaj na prvi pogled neodvisna območja? Guardini v zvezi s tem gotovo ni imel pomislekov, še manj pa bi lahko rekli, da ga je bilo strah. Nasprotno, popolnoma naravno je živel to, kar je Karl Rahner zajel v večkrat citirani misli: »Pobožni človek jutrišnjega dne bo mistik – ali pa ga sploh več ne bo.« To je

Guardini živel v pastoralnem, akademskem in, drznem si trditi, tudi v vsakdanjem osebnem življenju. Ko je zapisoval svoje misli – namenoma ne pravim, da je »pisal razprave« ali kaj podobnega –, je besedilo med pikama pogosto pustil brez glagola, bolj kot vzklik, kot skico tega, kar je videl, ne kot formulacijo tistega, kar je domislil. Vendar celota zato ni nič manj logična, vse potrebne razsežnosti ji daje *Anschaung*. Nasprotje ne postane protislovje. Vsekakor pa ostaja vsesplošen problem konfesionalnega pisanja in govorjenja. Takšno pisanje in govorjenje je vedno lepo harmonizirano, saj praviloma – posebno takrat, ko je vsaj delno namenjeno tudi široki, nestrokovni javnosti – odseva lepo prečiščeno in v dolgoletnih bojih z resničnimi in namišljenimi »neverniki« zlikano vsebino. Vsi potencialni ugovori so pedagoško pregledno in pastoralno vzgojno naštetni in odgovori zakoličeni, kot se za dobrega vernika spodobi. Marsikateremu nasprotju je vnaprej vzeto želo, da se otroci ne bi ranili, če bi bili preveč zvedavi. Če se bojimo, da bi kdo kaj napačno razumel, je bolje poskrbeti, da se v sporno smer sploh ne ozre. Po drugi strani naj poudarim, da Trstenjak v že omenjenem tekstu kar dvakrat eksplicitno izrazi željo, da bi bile povezave med nekaterimi Guardinijevimi trditvami trdnejše in preglednejše. Tudi ob knjigi *Gospod* sem kar nekajkrat imela občutek, da je tu in tam kaj pometeno pod preprogo. Tam, kjer bi človek pričakovali vsaj jasen namig na okvir, v katerem se pisec giblje, se mi je včasih zazdelo, da se kot v *glissandu* zapeljem prek nekaj vzklikov in dobim vpogled v nekaj skic, ki jih ne povezuje niti glagol, potem pa se spet varno otreseš vode, ne da bi se ena sama kaplja prijela mojega dobro naoljenega perja. Eno je govoriti, pisati, gibati se v jasno postavljenem okviru – in to povedati jasno, po možnosti vnaprej –, nekaj povsem drugega pa je ta okvir zamolčati ali ga celo skriti. In ko sem tekst resneje primerjala z izvirnikom, se mi je zazdelo, da tudi prevod včasih Guardiniju vzame nekaj globine.

Zdaj prihajam k temu, o čemer mi je res težko govoriti. Ko sem pred več kot petnajstimi leti začela prevajati Guardinijevo knjigo *Svet in oseba*, sem bila v hudem precepu. Vedela sem, da besedilu nisem kos niti po filozofski niti po teološki plati, vendar sem se ga na prigovarjanje in – kot danes gledam nazaj – v nemajhni nečimrnosti kljub temu lotila, pri tem pa si izgovorila pomoč. Izprosila sem si, da bo prevod za mano od stavka do stavka prebral teolog. Kdo drug bi se bil pripravljen lotiti tega nehvaležnega dela kot gospod Strle? Res ni varčeval z močmi, ko je besedo za besedo, stavek za stavkom prečesaval moj prevod. Na rob nekega posebno zabeljenega odstavka sem pripisala: »Prosim, bodite posebno pozorni, tu sem prosto prevajala!« Ko sem tipkopol dobila nazaj, odstavka seveda skoraj nisem prepoznala, ob njem pa je bil zgrožen Strletov pripis: »Ne smete prosto prevajati tako odlične avtorje!« Ozdravljena! Mislim, da sem takrat dobila prvi pouk o tem, kako prevajati mistične tekste. Ko narediš vse, da bi podobo dojel, da bi jo dojel tudi kot misel na pojmovni ravni, pa ne gre in ne gre, se moraš zateči k dobosednemu prevodu. Avtor slika sliko, ki jo gleda, ne piše sentence, ki jo je pravkar domislil. Za vse prevajalčeve »izboljševalne« ideje, pa naj se zdijo še tako dobre, je prostor – kvečjemu! – v opombi pod črto. Ne gre za to, kaj je Guardini povedal meni ali tebi, ampak za to, kaj pravi. Bojim se, da prevod Zmage Kumer, ki ga imamo pred sabo, ni dovolj zvest izvorniku. Osebno imam pomisleke že pri navedkih iz Svetega pisma, ki se ne skladajo niti s slovenskim standardnim prevodom niti z ekumensko izdajo, čeprav moram po drugi strani opozoriti, da se tudi v izvorniku ne skladajo z veljavnim nemškimi prevodom. Guardini namreč v zadnjem odstavku predgovora k prvi izdaji pravi, da je »navedke iz Svetega pisma v teh premišljevanjih na novo prevedel v nemščino Wolfgang Rüttenauer«. Poleg tega v slovenskem prevodu zaman iščemo stvarno kazalo, ki bi bilo v teološko tako poglobljenem

delu gotovo dragoceno in ga izvirnik ima. Posvetilo *Peregrinantibus et iter agentibus*, »Romarjem in popotnikom«, manjka, pa tudi podnaslov je, kot smo že slišali, nevarno skrajšan. *Betrachtungen über die Person und das Leben Jesu Christi* (v francoščini *Méditations sur la personne et la vie de Jésus Christ*) v slovenščini postanejo *Življenje in oseba Jezusa Kristusa*, čeprav me je danes, pred tem srečanjem, Vid opozoril, da obstajajo nemške izdaje, v katerih je podnaslov skrajšan na enak način. Kar nekaj je površnosti, tudi takih, ki so vsebinsko sporne, zato sem izbrana odlomka od besede do besede primerjala z izvirnikom. Predvsem pa naj ponovim za gospodom Strletom: »Ne prosto prevajati tako odličnih avtorjev!« Vsega tega o prevodu ne pravim iz čistunskih nagibov. Rada bi samo poudarila, da se da besedilo – to velja še zlasti za mistična, pesniška in podobna besedila – z ustreznim ali neustreznim prevodom ne samo polepšati ali pogršati, ampak se zelo lahko tudi zgodi, da mu spremenimo ali celo vzamemo sporočilnost, globino, smisel. Za konec samo še lep odlomek iz Guardinijevega teksta, da nas avtor sam ozemlji (str. 488–489):

Resnica [*die Wahrheit*] je temelj bivanja in kruh duha, vendar v prostoru človeške zgodovine ločena od oblasti. Resnica velja, oblast sili. Resnici manjka neposredna moč, toliko bolj, kolikor plemenitejša je. Majhne resnice še imajo moč s tem, da jih potrjujeta nagon in nujnost. Mislimo na tiste, ki se tičejo naših neposrednih bivanjskih potreb. Višji ko je položaj, ki mu resnica pripada, toliko šibkejša je njena neposredna moč prisile, toliko bolj se ji mora duh odpreti v svobodi. Plemenitejša ko je resnica [*die Wahrheit*], toliko lažje jo grobe resničnosti [*Wirklichkeiten*] odrinejo vstran in jo zasmehujejo, toliko bolj je odvisna od viteštva duha. To velja za vsako, prav posebno pa za sveto resnico. [...] Brž ko ta pride na svet, odloži pred vrati vsemogočnost in pride v šibkosti »podobe hlapca«. Ne samo zato, ker je najvišja

po položaju in mora biti torej – po zakonu, o katerem smo prej govorili – zadnja po moči, ampak predvsem zato, ker prihaja iz Božje milosti in ljubezni, kliče grešnega človeka k spreobrnjenju in ga s tem draži k upor. Tako se je moglo zgoditi, kar pravi Janez v evangeliju: »V njej je bilo življenje in življenje je bilo luč ljudi; in luč sveti v temi, a tema je ni sprejela. [...] Beseda je bila na svetu in svet je po njej nastal, a svet je ni spoznal« (*Jn 1, 4–10*). Nekoč pa bosta resnica in moč postali eno. Resnica bo imela toliko moči, kolikor velja in je vredna.

Duh uboštva v življenju in delu matere Terezije

(ali: Bog me ni poklical, da bi bila uspešna,
ampak zvesta)

Mati Tereza bi bila 27. avgusta 2010 stara sto let. Je legenda krščanske karitativne dejavnosti dvajsetega stoletja, ustanoviteljica reda misijonarke ljubezni (Missionaries of Charity). Ta red ima poleg številčnejšega dela, ki se posveča predvsem dejavni pomoči najbolj ubogim, tudi kontemplativno vejo, kjer je molitveno življenje še bolj v središču, kot je to mogoče pri sestrah, ki se kar najbolj posvečajo praktičnemu karitativnemu delu; obstaja pa tudi moški red bratje ljubezni (*Brothers of Charity*). Poslanstvo tega danes že ogromnega in pogosto verjetno tudi precej nepreglednega stroja je po besedah matere Tereze: »Vsakdo, ki se sreča z nami, sestre moje, naj bo po tem srečanju vsaj malo potolažen, vsaj malo srečnejši!«

Ko poskušam predstaviti duh uboštva matere Tereze, bom pripoved naslonila na tri točke.

Prvič: na knjigo *Pridi, bodi moja luč* s podnaslovom *Zasebni spisi svetnice iz Kalkute*. V slovenskem prevodu smo jo dobili lansko poletje. Original je izšel leta 2007 ob desetletnici smrti matere Tereze, slovenski prevod pa ob stoletnici njenega rojstva.

Drugič: na spomine na bivanje s sestrami matere Tereze, ko sem tri leta zapored (leta 1991, 1992 in 1993) poleti po en mesec pomagala v njihovih hišah za uboge; prvo in tretje leto v Kalkuti, vmes pa v Zagrebu.

Tretjič: na nekatere podobnosti med doživljanjem Kristusove bližine in Njegove odmaknjenosti pri materi Terezi

in pri Mehthildi Magdeburški, nemški begini in mistikinji, ki je (skoraj do leta natančno) živila sedemsto let pred materjo Terezo in je svoja mistična izkustva opisala v izjemnem poetičnem besedilu *Svetloba, tekoča iz božanstva*.

***

Najprej sem se z duhovnostjo matere Tereze in njenega reda srečala kot prostovoljka. Stavki, ki sledijo, so dobesedno iz zapiskov, ki sem jih delala v času prostovoljnega dela, saj je bolj verjeti tistemu, kar je napisano takoj po dogodku, kot pa selektivnemu spominu po skoraj dvajsetih letih.

29. julija 1991 sem prvič prišla na delo v Prem Dan, v »dom za bolne in duševno prizadete« sredi *sluma*. Vhod oblegajo otroci, ki hočejo od prostovoljcev karkoli izvabiti. Prva sestra, do katere pridem, ošine listek, ki sem ga dobila od sestre Josme v centralni hiši (*Mother house na Lower Circular Road*). Navodila so kratka: »Pojdi noter, videla boš, kaj počno drugi prostovoljci, pomagaj!« Pri vodnjaku na notranjem dvorišču ravno umivajo oskrbovanke. Vse nikakor niso za to. Na eni strani skupine, ki čaka, leži kup umazanih oblek, sestre z maskami na obrazih drgnejo pohabljeni in garjava telesa in jih polivajo iz vedra. Moje prvo delo je bilo, da sem bolnice po umivanju brisala in oblačila v čiste obleke. Nekatere nočejo vstati, druge niso zadovoljne z obleko, tretje se brišejo same ... Nekatere je treba spremljati na zunanje dvorišče, druge si pomagajo same ... Umile in obrisale smo več kot sto žensk, z dvema brisačama! Pri čiščenju se je najbolje znašla angleška prostovoljka, ki mi je zašepetala: »Seveda, tako doma čistimo konjske hleve!« Globoko sklonjene zamahujemo po tleh z amatersko povezanimi sirkovimi metlami brez ročajev. Potresle smo nekaj razkužila, verjetno bolj za občutek kot za učinek. Pranje perila sem videla le od daleč – zakurijo pod premajhnim kotlom, bojim se, da nikoli do vrenja, mencajo z nogami ...

Nekako v stilu: delo in uboštvo sta vrednoti, ki ju bomo gojili. Nobeni stroji nas ne zanimajo, saj imamo dvojne rok in ljubeče srce, no, za mater Terezo gotovo ne v tem vrstnem redu. Minute v kapeli sredi zmešanega dopoldneva so mi v veliko pomoč. Zraven kapele je spalnica za sestre, še vrat ni na podbojih. Uboštvo pri materi Terezi res ni prazna beseda. Vse kapele so brez stolov, gole. Le tabernakelj in križ z obveznim *I thirst, Žejem sem*, in klop ob zidu za tiste neredovnice, ki se jim zdi vztrajanje na cementnih tleh le preveč špartansko. Razdeljevanje kosila je spet prizor zase. Gneča okoli posod s hrano in raznašanje obrokov na cinastih krožnikih. Bolnice jedo po indijski navadi brez pribora. Vrane jim sproti krađejo s krožnikov.

V sredo, 31. julija, je v Prem Danu vse po starem, le da imamo danes na voljo tri brisače. Med varovankami se mi zdi posebno nenavadna Muni, mlada, lepa Indijka, ki zgrbljeno sedi v kotu in je nikakor ne moremo pripraviti do tega, da bi se dvignila in naredila nekaj korakov. Še hrane se komaj dotakne. Danes popije mleko, poje, tudi hoditi zna, le prepričati jo je treba. Njeno telo ni tako izdelano kot telesa drugih bolnic, ohranilo je nekaj ženskega. Meni se zdi Muni samo preplašena, sicer pa zdrava. Prepričana sem, da bi se ob negi v nekaj mesecih pobrala ... Toda: zakaj bi ji budila upe, ki jih bo potem še z večjo žalostjo pokopavala?

V soboto, 3. avgusta, nam jo je zagodel dež. Umivanje je bilo predstavljeno v notranjost, kar pomeni še večjo gnečo in še več umazanije ... Muni je dobila preozko obleko. Hotela sem jo zamenjati, pa ni posluha. Včeraj sem že premišljevala, če bi predlagala, da plačam terapijo in kasneje priučitev zanjo. Mislila sem, da bi veljalo poskusiti. Danes, ko jo spet gledam iz oči v oči, včasih podvomim. Ta neverjetna neaktivnost, tudi z dežja se ne umakne ...

V torek, 6. avgusta, je predstojnica, s. Karolina, nekako takole govorila z menoj: »Problem je, da ne morem učiti vseh prostovoljcev. Če bi počela to, ne bi več počela tega,

za kar sem tu. Kako dolgo boš z nami? ... Popoldan spet počistimo prostore. Včeraj sem imela težave z bolnico, ki je skrila polno nočno posodo pod blazino! Samo zato, da je ne bi uporabljal še kdo drug! Ko ostro nastopim, pa si bo še kdo mislil, da ni v duhu reda!« Začela sem debato o Muni. S. Karolina nima zanjo dobre besede, prepričana je, da je Muni trmasta, da bi lahko, pa noče! Pove mi, da ima Muni otroka. Iz tega sklepam, da ima doma tudi družino. Moj načrt, da ji najdem psihiatra in delo, je torej več kot vprašljiv.

V ponedeljek, 26. avgusta, sem delala v sirotišnici Shishu Bhavan, ta je poleg Kaligata, ki je zavetišče za umirajoče, najbolj popularna ustanova matere Tereze. Predstojnica, s. Marcellina, me je ob prihodu vprašala: »Imaš kaj izkušenj v zdravstvu? Ne, torej – v tej sobi so prizadeti otroci. Saj veš, kaj potrebujejo: hranjenje, preoblačenje, razgibavanje ...« Pomignila je samo še proti plakatu na steni, kjer so bili nekateri podatki o otrocih in že je ni bilo več. Podrobneje sem si ogledala plakat in se odpravila k Manjuli, k dekletcu, ki se mi je zdela še najmanj prizadeta, le gledala je nekaj izgubljeno. Navodila na steni so zaradi krčev priporočala razgibalne vaje. Zgrozila sem se, ko sem začutila, kako zatrdle sklepe ima. Roki krčevito skrčeni ob glavi, nogi prekrizani, vsakega od drobcenih udov brez težav kjerkoli objamem s palcem in kazalcem. Telesce se mi ne zdi večje kot pri dojenčkih, le po popolnem zobovju še sklepam, da je otrok precej starejši. Previdno začnem ravnati ročice, najprej se začudeno strese, nato hoče dvigniti glavo, napeto pričakuje, kaj bo. Ko čutim, da sem nategnila vezi do zadnje mogoče meje, skremži obraz, najprej v začudeno grimaso, potem pa zajoka. Ko bi se vsaj zadržala kot zdrav otrok! Tisto neartikulirano ječanje res para srce. Ko se pri vajah ujameva, ji je igra všeč, kako lepo se zasmeji.

V soboto, 3. avgusta, sem morala Manjulo hraniti tako, da sem ji zatiskala nos in jo na ta način prisilila, da je pogoltnila grizljaj, ki ga je nevoljno pustila ležati v ustih. Drugega

načina, da bi ji kaj spravili v želodec, enostavno ni, otrok pa je že tako sama kost in koža. S tem stiskanjem nosu jo seveda strašim; vsa je v krčih in trda kot deska.

Ko potarnam angleški prostovoljki Betty, ki že nekaj let preživlja počitnice v Shishuju, mi ostro zabrusi: »Prepričana sem, da se sestre kar najbolj trudijo!« Kot da bi kdo trdil kaj drugega! Seveda garajo, zdi pa se mi, da so nekateri moji tehnični pomisleki vseeno še kaj več kot samo »evropski predsodek«. Marsikaj je posledica pomanjkanja denarja, marsikaj pa je narobe samo zato, ker organizacija šepa, ker ne porabijo vseh rok, ki so na voljo, na pravih koncih ... Saj vem, da je s prostovoljci, ki se menjavajo, težko začeti kaj resnega, da jim je težko zaupati, ampak kar nekaj je res zagnanih profesionalcev, ki se vračajo leto za letom. S. Marcellina me je mimogrede vprašala, kako mi gre. Potožila sem ji, da še vedno ne znam hraniti otrok, in dodala obvezni optimistični: »Ampak prizadevam si po najboljših močeh!« »Saj to je tisto, kar je pomembno,« mi je odgovorila in skoraj sem jo slišala dodati še: »In ne rezultati!«

V ponedeljek, 5. avgusta, mi je Manjula po hranjenju spet izhruhala vsaj pol obroka. Že tako ima krče, pa še prestraši se ob teh nasilnih načinih.

V torek, 6. avgusta, se mi je zdelo, da Manjula kar napreduje, da so roke in noge že mehkejše. Domišljam si, da me začinja prepoznavati. Težave s hranjenjem pa so nepremostljive, otrok enostavno nima refleksa za požiranje.

V petek, 9. avgusta, me spet preseneti. Nekatere vaje, ki se jih komaj upam poskusiti, prenese, ne da bi pokazala, da jo karkoli boli, pri drugih pa se neusmiljeno skremži, ko se mi zdi, da ji sploh ne bi smele biti neprijetne. Če ne prej, se mi pri večerni adoraciji vsak dan znova pojavi vprašanje: »Je prav, da Manjuline iznakažene ude vsak dan raztegujem do bolečine?« Uspeh, če sploh bo, bo minimalen, zelo malo je možnosti, da bo za mano kdo nadaljeval z razgibavanjem, Manjula pa prestaja bolečine, namesto da bi čutila

ljubezen. Trenutek je pomemben! Razgiban sklep Manjule ne bo naredil srečnejše, pestovanje pa ji morda le da nekaj lepih trenutkov.

Čez teden dni, v soboto 17. avgusta, se mi že zdi, da Manjula vse bolj uživa v vajah, le pri jedi je nemogoča. Je to spet le moja aktivistična filozofija, da je treba na vsak način nekaj delati in da morajo ta prizadevanja obrodititi tudi v svetu medicine merljive sadove, ali pa gre morda res za ljubezen do Manjule in, kot bi rekle sestre, do Jezusa v Manjuli?

Avgust leta 1993 in moje drugo bivanje v Kalkuti. Tokrat sem delala v Mestu radosti: sredi tega najhujšega kalkutskega *sluma* imajo *Brothers of Charity* bolnišnico, kjer se zdravijo predvsem tuberkulozni bolniki, deluje pa tudi kot ambulanta in center za razdeljevanje hrane za okoliške otroke. Prvi prosti dan sem izrabila za obisk v Shishu Bhavanu. Kot obiskovalka, kakršnih je v Shishuju vsak dan kar nekaj, sem vstopila v sobo s prizadetimi otroki. S postelje, kjer sva z Manjulo tolikokrat razgibavali skoraj ohromele roke in noge, me je gledal neznan obraz. Pregledala sem ves oddelek, prepoznala večino otrok, Manjule ni bilo. Je umrla? So jo preselili?

Povprašala sem, pobrskali so po kartotečnih listkih in izvedela sem, da je v sirotišnici oziroma umobolnici Dum Dum na drugem koncu mesta. Za obisk je potrebno dovoljenje osrednje hiše. Glede na to, da sem vsak dan začela z mašo v Mother House, sem bila prepričana, da bom v treh tednih, ki so mi preostali, že nekako dobila dovoljenje in obiskala Manjulo. Nikakor se ni izšlo. Sestri, ki je poskušala urediti srečanje, sem naravnost povedala: »Se vam zdi ta obisk za otroka neprimeren? Zagotavljam vam, da me ne bo spoznala! Ne prinašam nobenih daril, saj ubožica niti ne ve, kaj to je! Ne bom vzbujala ljubosumja drugih otrok, saj ne bodo vedeli, zakaj prihajam. Če bom prinesla kako malenkost, bo za vse enako, kot predvidevajo pravila reda ...«

Ko je sestra nekaj mencala, sem se ojunačila še za zadnje vprašanje: »Se vam zdi neprimerno, da sprašujem samo po enem od desetih otrok, za katere sem skrbela?« Sestra si je vidno oddahnila: »Vidim, da začenjaš razumeti!« Pokimala sem in jo pustila v veri, »da začenjam razumeti«. Pa ne razumem, še danes ne razumem! Se moram navezati na vse otroke v skupini, da bo prav in v duhu reda? Če torej ne morem enako čutiti do vseh, morajo torej vsi – po uravnilovki – dobiti od mene le toliko kot najmanj zmorem!

Tudi Muni iz Prem Dana mi ne da miru. Avtobus številka 202 še vedno pripelje do vhoda, kravjeki se sušijo na cementni ograji, otroci obletavajo vsakega belca. Neznosno vroč popoldan, bolnice posedajo po posteljah ali v pičli senci na dvorišču. Nekatero spoznam, s pogledom iščem Muni. Nikjer je ni, čeprav posebno pozorno pogledam po kotih, kjer je navadno posedala. Ne najdem je. Pomagam deliti popoldanski obrok. Pogovarjam se z angleško sestro, s katero sva se dobro razumeli že pred dvema letoma. Vprašam po Muni. Začudi se, nikakor se ne more spomniti imena. Govoriva še kakih deset minut, ko se poslavljava, mi še enkrat zagotovi, da bolnice s tem imenom v času moje službe v Prem Danu ni bilo.

»Bog me ni poklical, da bi bila uspešna, ampak da bi bila zvesta!« Je to zvestoba Njemu in po Njem vsakemu bolniku, nad katerega se sklanjam ta trenutek? Mora ta obraz iz moje zavesti izginiti tisti hip, ko se sklonim nad nekoga drugega? Se ne smem greti ob včerajšnjih spominih? Ko sem se vrnila v Ljubljano, sem najprej poiskala Manjulino in posebno Munino ime v zapiskih izpred dveh let. Bili sta tu, nekajkrat se mi je zazdelo, da sta le v mojem srcu. Materialni dokaz moje prištevnosti mi je dobro del.

Takole sem doživljala pomoč v hišah matere Tereze v Kalkuti. Če bi opisovala še delo v Zagrebu leta 1992, bi bila verjetno še bolj kritična, saj bi bila tako rekoč na domačem terenu: razumela sem jezik beguncev iz Bosne in zadrževalo

me ne bi niti to, da bi si poskušala dopovedati, da razmere preslabo poznam. In vse, kar sem povedala, tudi vse kritično, kar sem izrekla, se mi zdi še danes upravičeno in res. A kot je povzeto v vrsticah:

Informacija še ni znanje,
znanje še ni modrost,
modrost še ni resnica,
resnica še ni lepota
in lepota še ni ljubezen.

***

Lani konec avgusta sem prebrala knjigo *Pridi, bodi moja luč* s podnaslovom *Zasebni spisi svetnice iz Kalkute*. Že pred tem so mi prijatelji pošiljali zapise o knjigi z interneta, eden je imel naslov *Kriza vere pri materi Terezi* in drugi *Njena agonija*. Verjetno bi se takih in podobnih zapisov našlo veliko, saj je téma popularna, mati Tereza pa priljubljena. Spraševali so me: »Ti, ki si jo tolikokrat videla pri delu in v kapeli, ki si govorila z njo, kaj misliš o vsem tem? Verski dvomi, pa pri taki svetnici?« Če bi verjeli zapisom (ki so verjetno hoteli čim bolj poudariti neverjetnost zgodbe), gre namreč za trditev oziroma celo za »skrivnost« ali »škandal«, da naj bi mati Tereza desetletja dolgo ne čutila prisotnosti Boga v svojem življenju. Zgodba zame ni bila nova, potem ko so me prepričevali, da se to prej (verjetno so mislili pred njeno smrtjo?) ni vedelo, sem se hotela spomniti, kje in kdaj sem jo prvič slišala. Ne vem. Jasno pa se spominjam občutka, da se mi ni zdela nič posebnega. Nasprotno, več kot logično je, da se svetniška duša čuti, da je Bog daleč, nedosegljiv, nedostopen, luč, do katere ne more. To so gotovo peklenške muke, nikakor nočem zmanjševati in – Bog ne daj – omalovaževati trpljenja in stiske teh ljudi, nikakor pa se mi to ne zdi nekaj, kar bi sodilo v kategorijo verskega dvoma oziroma tudi če bi, nikakor ni nekaj, kar bi bilo nezdržljivo

s svetniško držo matere Tereze. Pri vseh takih težavah, ko ne vem, kaj naj si mislim, se vedno držim preizkušenega recepta: »Mnenje si ustvarjam šele pri originalnem tekstu!« No, lahko gre seveda za prevod, nikakor pa ne za bolj ali manj posrečen povzetek, kjer tisti, ki povzema, praviloma ne ločuje med navedkom (pa še ta je lahko iztrgan iz konteksta) in komentarjem. In ko sem dobila slovenski prevod knjige zasebnih spisov »svetnice iz Kalkute«, sem ga lahko prebrala na dušek, saj sem bila ravno prisiljena v nekaj dni mirovanja zaradi bolezni. Gre za skoraj štiristo strani debelo knjigo dopisovanj ob ustanavljanju reda, dopisovanj s spovedniki, osebnih zapiskov, pričevanj o njenem zadržanju. Lepo duhovno branje, bogato z opombami, ki te lahko napatijo k dodatnim virom, predvsem pa je vezno besedilo urednika omejeno na dejstva in pušča ob strani razčustvovanost, prehitro sklepanje, vsiljevanje sklepov in kar je še takega pogosto škodljivega poseganja v tekst. Mati Tereza obširno in pogosto prav pretresljivo govori o odrezanosti od Boga, o praznini in suhoti v svojem duhovnem življenju, spomniti pa se moramo, da gre večinoma za pisma spovednikom, torej je logično, da predstavlja bolj svoje težave in tisto, kar vidi kot svoje napake, in manj govori o svojih radostih in krepostih. Navaja tudi pravila reda pa navodila za sestre ali novinke. Tu je seveda včasih kar suhoparna, saj gre tudi za urejanje delovanja skupnosti in odnosov v njej.

Zdaj pa prepuščam besedo kar materi Terezi, da bom zvesta svojemu receptu o originalnem tekstu, ki je najbolj verodostojen in največ pove:

Njegova pota so tako lepa. – Če pomislite, da se vsemogočni Bog sklanja tako globoko, da ljubi Vas in mene in naju uporabi – in da nam da občutek, da nas potrebuje. – Ko se staram, moje čudenje nad Njegovo ponižnostjo bolj in bolj raste in ne ljubim ga zaradi tega, kar daje, marveč zaradi tega, kar je – Kruh Življenja – Lačni. (str. 295)

Dragi Kristusov sodelavec!

Jezusu ste rekli ‚da‘ – in prijel vas je za besedo. – Božja Beseda je postala človek – ubogi. Vaša beseda Bogu je postala Jezus – in zato izkušate to strašno praznino. Bog ne more napolniti, kar je polno – On lahko napolni le praznino – globoka revščina – in Vaš ‚da‘ je začetek tega, da si ali postajaš prazen. Ne gre za to, koliko res ‚imamo‘, da da-jemo – ampak za to, kako prazni smo – tako, da v svojem življenju lahko polno prejmemo in Mu pustimo, da v nas živi svoje življenje. [...] Ni važno, kaj občutite – dokler se On v vas dobro počuti. (str. 297)

(Tu se mi je zapisalo s svinčnikom na rob v knjigi: »In kako naj to vem?«)

Moja ljubezen do Jezusa postaja vedno preprostejša in mi-slim, da tudi bolj osebna. – Kakor naši ubogi skušam tudi jaz sprejeti svojo revščino, da sem majhna, nemočna, nesposobna velike ljubezni ... (str. 296)

Bog nas je ustvaril, da bi bili ljubljene po Njegovi ljubezni in ne, da bi bili uničeni po svojem sovraštvu. (str. 341)

Eden redkih komentarjev v knjigi: »Mater Tereze za sve-tnico ni naredilo trpljenje, ki ga je prenašala, ampak lju-bezen, s katero ga je živela skozi svoje življenje. K Bogu ni prihajala kljub skrivnosti trpljenja, ki spremlja vsako človeško življenje, ampak po njej. Govorila je: ‚Ne popusti svojim občutkom. Najboljše in najhujše v življenju bo mi-nilo, v sebi je treba obnoviti upanje, ne pa se slabo odločati po svojih občutkih.‘ Ko po njenem zgledu ljubimo do bole-čin, vedno storimo malo več, kot smo pripravljene storiti.« (str 362) Ko sem ta del prvič prebrala, se mi je zdel dober, potem pa sem videla, da ne dosega glavne avtorice teksta! Vrnimo se k njej!

Ob učlovečenju je Jezus postal kakor mi v vsem razen v grehu; toda v trenutku trpljenja je postal greh. – Nase je vzel naše grehe in zaradi tega ga je Oče zavrnel. Mislim,

da je bilo to največje izmed vsega trpljenja, ki ga je moral nositi, in tisto, pred čemer je najbolj trepetal v svojem smrtnem boju v Vrtu. Te njegove besede na križu so izražale globino njegove osamljenosti in trpljenja – da ga celo Njegov lastni Oče ni priznal za svojega Sina. Da ga Oče, kljub vsemu Njegovemu trpljenju in dušnim mukam ni priznal z svojega ljubljene Sina, kakor je storil, ko ga je krstil sv. Janez Krstnik in pri spremenjenju na gori. Sprašujete: ‚Zakaj?‘ Ker Bog ne more sprejeti greha, Jezus pa je nase naložil greh – On je postal greh. Ali povezuje svoje zaobljube s tem Jezusovim trpljenjem? Ali razumete, da s tem, ko sprejemate zaobljube, sprejemate isto usodo, kakor Jezus? (str. 271)

Molite zame – kajti moje notranje življenje je vedno težje živeti. Biti zaljubljena in kljub temu ne ljubiti, živeti iz vere in kljub temu ne verovati. Izčrpati se in kljub temu biti v popolni temi. – Molite zame. (str. 268)

Božjo voljo sprejemam: ne v svojih občutkih, ampak s svojo voljo. (str. 265)

Bolečina, ki je ni nikdar zapustila, jo je še naprej spominjala na to, da je Jezus tukaj, čeprav je bilo vse, kar je mogla občutiti v tem »nezlomljivem zedinjenju«, njegov smrtni boj in njegov križ. In vendar je bistveno zajeto v stavku, ki skoraj spominja na verz iz *Visoke pesmi*:

Dala sem Mu vse, celo svoje grehe, in poročil me je s seboj v nežnosti in ljubezni. (str. 328)

Ko sem prebrala te besede, me je prešinilo, da sem to brala tudi pri Mehthildi Magdeburški!

Gospod, sedaj sem gola
In ti v Sebi samem bogato ozaljšan Bog.
Najina skupnost je
Večno življenje, ki ne pozna smrti.
Polno je blažene tišine,
Kot je obema prav.
On se podarja njej in ona Njemu.

In ona ve, kaj se z njo dogaja.
In v tem je moja tolažba.
Vendar to ne more dolgo trajati,
Kajti tam, kjer se ljubimca družita
na skrivnem sestanku,
Se morata pogosto raziti brez slovesa. (str. 87–88)

Kdor je le enkrat v življenju tako čutil, temu je seveda vse, kar je manj, komaj vredno omembe. Na to sem mislila, ko sem dejala, da je trpljenje svetniških ljudi na tem svetu veliko. Zelo trpijo zato, ker so zaradi velike ljubezni do Boga deležni velikih milosti, globokega uvida in (vsaj na trenutke) iskrenega prijateljevanja in vsakršne ljubezni z Božje strani. Zato jim ta »solzna dolina« ali kakor že pravimo temu svetu tu doli, veliko bolj preseda kot nam, ki kar radi v njej jokamo in se jo bojimo zapustiti.

Mehthilda Magdeburška je Božja nevesta, žena in ljubica v najlepšem in najbolj polnem pomenu teh besed. Na starost pa, ko čuti, kako jo zapuščajo duhovne, intelektualne in telesne moči, obupano toži, da je »mrzla za milosti«, da se njeno življenje samo še vleče in da ne more več prenašati »žareče Božje ljubezni«, ki jo je čutila v mladosti. Za Hansa Ursa von Balthasarja je Mehthilda Magdeburška drugi vrh karizmatične teologije v srednjem veku, za Hildegardo in pred Eckhartom. Tako Hildegarda kot Mehthilda sta mojstrici življenja, ne le mojstrici teologije. Če pa merimo to, kar govorita, z vatlom, ki je za opisovanje mističnih videnj splošno v uporabi vse od sv. Avgušтина do sv. Tereze Avilske in po katerem »domišljjske« vizije nikakor ne dosegajo tistih, ki so povsem »duhovne in intelektualne«, potem v temelju narobe razumemo njuna besedila (tako Balthasar in po njem E. Zum Brunn). Hans Urs von Balthasar je mnenja, da bi prav s takim intelektualističnim praznoverjem lahko delno razložili podcenjevanje teh dveh žena.

Naj znova poudarim:

Informacija še ni znanje,
znanje še ni modrost,
modrost še ni resnica,
resnica še ni lepota
in lepota še ni ljubezen.

***

Mehthildino izkustvo Boga, ki je ljubezen, a je tudi védenje, jo naredi nezaupljivo do mistike nevédenja. Čeprav v njenem besedilu neprestano srečujemo patristično témo brezna Boga in brezna duše, Mehthilda nikakor ne ceni »slepih svetnikov, ki ljubijo, pa ne vedo«. Zadnja stopnja duhovnega življenja je gotovo tudi pri njej noč, vendar gre za noč ljubezni. Takole pravi:

Ljubezen brez védenja je za modro dušo temà.
Védenje brez užitka doživlja kot peklenške muke.
Užitka brez smrti ne more dovolj objokovati.

Končno z neprizivno gotovostjo spozna specifičnost svoje ljubezenske izkušnje, spozna tudi, da je Božja volja, da jo zapiše, pogumno preloži na Boga odgovornost za to, kar piše, in v jeziku, ki mu ni para, lahko beremo:

Neizbežno sem morala zapustiti vse,
da sem vstopila v Boga,
ki je po naravi moj Oče,
po Ljubezni moj Zaročenec
in sem jaz Njegova od začetka časov.

Mislite, da vsega tega ne izkušam?
Oboje lahko stori; žge s (samo)
Njemu lastno močjo in osveži s (samo)
Njemu lastno tolažbo.
Vendar ne bodite preveč zaskrbljeni;
Spet me boste lahko poučili, ko se vrnem;
Takrat bom gotovo potrebovala vaše nasvete,
Saj je zemeljsko kraljestvo polno pasti.

Potem se nadvse ljubljena odpravi k Najlepšemu v skrite prostore nevidnega Božanstva. Tam najde posteljo in veselje Ljubezni in Boga, ki jo pričakuje na nadčloveški način. In tako govori naš Gospod. – Duša ostani! – Kaj zapovedujete, Gospod? – Da si gola. – Gospod, kako bi se moglo zgoditi kaj takega? – Duša z Menoj si tako ‚ene narave‘, da ne more biti prav ničesar med menoj in teboj. Nikoli ni bila nobenemu angelu niti za eno uro dodeljena čast, ki je tebi podarjena za vso večnost. Zato moraš odvreči (ti) dve stvari: strah in sram, prav tako vse zunanje kreposti. Želeti si moraš, da bi večno občutila le tisto, kar po naravi nosiš v sebi: to pa sta tvoje plemenito hrepenenje in tvoja nepotešljiva žeja, ki jo bom večno tešil iz svojega neskončnega preobilja. (str. 87)

Za mnoge svetniške ljudi, tudi za mater Terezo, lahko z Mehthildo Magdeburško rečemo, da so molili tudi takole: »Moj Gospod, kako zdaj molčiš! Zahvaljujem se ti, da se tako dolgo ne pokažeš.«

---

* Prvotna objava v: el. revija Kud Logos, 2. 10. 2011, <http://kud-logos.si/2011/10/21/duh-ubostva-v-zivljenju-in-delu-matere-terezije/>.

PRIJATELJI
MILICI KAČ

Milan Knep

V veliki avli teološke fakultete sem jo videl, obkroženo s prijatelji, ki so sredi sedemdesetih let, meseca novembra, prihajali na Teološki tečaj. Ogrevale in navduševale so jih besede dr. Stresa, dr. Perka, dr. Steinerja in drugih. Nisem vedel, kako ji je ime ne kaj študira, vedel pa sem, da bo zagotovo prišla. Kakih dvajset let pozneje sem na srečanjih uredništva *Tretjega dne* na Jurčičevem trgu 2 ujel na uho, da jo prijatelji kličejo Ljuba. Po enem takih srečanj sva z njenim prijateljem Francem prišla na Langusovo, na njen dom. Veliko nama je pripovedovala o svoji mami, o Lovrečici in naju vodila od slike do slike. Domača galerija, ki jo je ustvarila mama, je v njeno dušo priklicevala skrivnostne povezave med različnimi svetovi, ki so jo napolnjevali. Nisem jih doumel naenkrat. Bili so preobsežni.

V naslednjih letih, ko je prihajala v Lovran na Forum za dialog med vero in kulturo, sem postopoma sestavljal obrise njenega notranjega kozmosa. Ta se je izmikal tudi njej, ker je segal v brezbrežna prostranstva duha. Privlačil jo je z nadzemsko močjo, segala je vanj z neutešljivim hrepenenjem, »tako da je v svojem hrepenenju razumela Modrost, ki izvira iz nebes.«¹ Ko je pred desetimi leti prevajala ta verz, ki ga je sredi 13. stoletja zapisal frančiškan Lamprecht iz Regensburga, ji je bilo, kot da se je zlila z živo izkušnjo, ki je skozi dolga stoletja neskalsena pritekla do nje. A to je bilo samo nadaljevanje njenega vseživljenjskega raziskovanja tistega, kar je bilo od vekov skrito v Bogu. Veliko tega je v mlajših letih zapisala v svoj dnevnik.

---

1 Georgette Epiney-Burgard in Emilie Zum Brunn, *Božje Trubadurke, Mistikinje srednjega veka*, prev. Milica Kač, Ljubljana: KUD Logos, 2004, str. 10, op. 4.

Milica je bila mistik narave, lepote in ljubezni. V minljivem biosu – življenju – in njegovih zapletenih strukturah je razbirala sledi nedoumljivega Stvarnika, pred katerim je Job v prelomnem trenutku svoje stiske naredil korak nazaj in v odrešujočem spoznanju mrmral: »Gospod, zdaj vem, da vse premoreš in ni ovire za noben tvoj sklep. Premajhen sem. Svojo roko si polagam na usta. Odslej te bom hvalil tudi jaz« (prim. *Job* 40–42).

S študenti v kemijskem laboratoriju je bila Milica kot »stavbenica«, ki se po besedah *Knjige pregovorov* »veseli dan na dan, se igra pred Bogom ves čas, se igra na Njegovem zemeljskem krogu, kajti njeno veselje je pri človeških otrocih. Kot bi jo imel Gospod v začetku svojih potov, davno pred svojimi deli, ko je utrjeval nebo in meril oblok nad brezdanjim vodovjem« (prim. *Prg* 8).

O tem, kakšno vero je živela pokojna Milica, nam veliko pove njen odnos do evharistije. Če je bilo le mogoče, je vsak dan prihajala k sv. maši, kjer je sproti, od dne do dne, spajala Božje in človeško, večno in minljivo, duhovno in otipljivo, kot njen Gospod, večna Beseda, ki je bival v telesu, da bi bil brez preostanka Emanuel, z nami v vsem, kar je kdaj zadelo katerega od človeških otrok. Njeni duhovnosti je bila tuja vsaka alienacija. Bolj ko je segala onstran vidnega, bolj zavzeto je bila s svojimi rokami na voljo konkretnemu človeku. Mistiko duha je preverjala in potrjevala z mistiko ljubezni. Ljubila je svoje nečake. Občutili so njeno skrb in dobroto. Nečakinjo Majo je z ljubeznivo besedo in potrpežljivostjo pripeljala do zakramentov.

Milica je posebljala *katholikótes*, univerzalnost, odprtost občemu in vsej človeški družini, zato se ni omejevala samo na dom in rod. Najdemo jo v Kalkuti in v Zagrebu pri sestrah Matere Terezije. In nato spet doma, v domači župniji, kot prostovoljka v domu starejših. Nekatere varovance doma je razveselila tako, da jih je odpeljala v Lovrečico, kjer so lahko videli morje. Prispevala je za štipendije dijakov

in imele srce za vse, ki so se čutili zavržene in izgubljene.

Poznati Milico je bilo, kot bi v živo poslušali Jezusove besede o sodbi ob koncu časov, kjer pravi: »Prejmite v posest kraljestvo, ki vam je pripravljeno od začetka sveta! Kajti lačen sem bil in ste mi dali jesti, žejen sem bil in ste mi dali piti, tujec sem bil in ste me sprejeli, nag sem bil in ste me oblekli, bolan sem bil in ste me obiskali, v ječi sem bil in ste prišli k meni. [...] Kar koli ste storili enemu teh mojih najmanjših bratov, ste meni storili« (Mt 25).

Tako kot Jezus tudi Milica ni nikoli obupala nad človekom, temveč je neutrudno povezovala, obnavljala dialog in izkazovala spoštovanje vsem. Na poseben način je to poslanstvo uresničevala tudi kot programska voditeljica Finžgarjeve galerije v župniji Ljubljana-Trnovo.

Milica je bila ljubljena od Boga; to je čutila, v to je verjela, zato ji je bilo samoumevno, da je posnemala svete žene, ki jih hvali Sveto pismo. Na svoj način se je poistovetila z beginjami, izobraženimi ženami, božjimi trubadurkami, mistikinjami srednjega veka, ki so na Flamskem in ob Renu živele molitveno in asketsko življenje ter se posvečale ubogim, bolnim in umirajočim.

Naj sklenem z verzji mistikinje Hadewijch, ki jih je Milica takole prevedla:

In če so letni časi in ptice še tako žalostne,
se plemenito srce ne sme žalostiti ...
Poznati in izkusiti mora vse:
sladkost in krutost,
veselje in bolečino,
vse, kar je, vse v službi Ljubezni.²

---

2 Prav tam, str. 140.

Emerik Bernard

Če postavim v središče spomin na srečanja z Milico Kač, znova zagledam njen smisel za umetnost, vse njene abonmaje in srečanja z umetniki. Kako nenavadni sta bili intenzivnost in tendenca, s katerima si je prizadevala za čim bolj dosledna spoznanja preteklih in novodobnih umetnostnih virov! Vse to je bilo suvereno, čeprav je bilo njeno osnovno poslanstvo pedagoška in razkrivajoča dejavnost na področju biokemije.

A ker ne poznam znanstvenoraziskovalnega dela, sem se osredinil na to, kar mi je Milica predložila s svojim razumevanjem likovne umetnosti. Ustavil sem se pri *Pogovoru meseca*, ki ga je Milica sama zasnovala in predstavila v reviji *Tretji dan* leta 1997. Predlagala mi je pogovor o specifičnih besedah oziroma besednih zvezah: »votek črt«, »votek besed«, »dva votka barve« in »trije votki o obzirnosti, spoštovanju in ljubezni«. Z nekoliko pozornosti lahko rečem, da se je Milica še kako pomembno opredelila za dvojno zrenje določenih slik, kipov in instalacij, kar je pomenilo stik med osvajanjem ločevalnih elementov znotraj materialnih struktur s prepletajočimi slogi, ki tvorijo predstavne asociacije. S tem je Milica sproščala spoštovanje in ljubezen.

Milica me torej ni v prazno spraševala: »Ko govoriš o sliki, kipu, instalaciji, imam vedno občutek, da zate materiali – pri tem mislim tako na snovi, iz katerih slika nastaja, kot na metode in rokodelske spretnosti – nikoli ne izgubijo suverenosti, ki jim gre. Zdi se mi, da v zvezi s tem ne moreva in ne smeva mimo tiste čarobne svetlobe v Istri (...)« Ja, v tem vprašanju se vidi njena misel, ki je danes pogosto spregledana ali celo zavrnjena. Prav zato me je tudi vprašala: »Zadržuje tudi tebe občutek, da ni slika nikoli končana ... da poje zase, kakor pač poje?« In ko sem nekaj časa razmišljal

o marsikateri misli, ki jo je Milica izrekla, sem dojel, da so bila njena vprašanja dokončani namigi. Vprašanja so namreč bila takšna, da niso izzivala razhajanja, četudi so obstajala umetnostna nasprotja. V Pogovoru meseca je soočila reprodukcijo Pieta Mondriana *Broadway Boogie-Woogie* s Cézannovim *Mont Sainte-Victoire*. In prav tako si je dala duška, ko je soočila centralno kompozicijo cerkve *San Apollinare in Classe* z »razmetanim« kolažem *Kot vam drago*, ki ga je »sestavil« Kurt Schwitters. Kako drugače bi dojel njeno postopno odprtje umetnosti, ki ga omogoči osvetlitev v soočenju s funkcionalnostjo? Milica je to gotovo slutila. Tudi slikarka Milena Usenik je dodala, da bi brez razloga razmišljala drugače.

Lucijan Bratuš

Hommage Milici.

Martin

Miljana Cunta

Peščena ura

Ljubi

Tako se zoži vase
še en prav majhen svet.
Hipoma,
čeprav smo bdeli s smrtjo na ramenu
vse tiste samotne noči,
sklepali dlani v molitev,
naj gre vse mimo nas,
smo zopet iznenadeni
tam vmes,
kjer skrči se peščena ura
v nerazsodno vitek glas
slovesa.
In misli ni več tu in še ne tam.
Ta nemogoče kratek utrip,
ko konec išče še besedo
za vselej nenadejani prihod –
kot s pesmijo se mi prikaže
tvoj presvetljen pogled.
Vse zmage so majhne, vse izgube neznatne,
ko stisnjena v prelomu časa
ga uzrem.

Hipoma
zadihal bo pretisnjen čas,
iz zakrčene tesnobe nekega prehoda

bo sipki tek življenja
našel svojo pot
drugam. Dnevi so že daljši,
bo rekel znan, usmiljen glas.
Tako se bo razširil onkraj sebe
še en mogočen svet.

Marijan Simčič

Milica Kač je bila izredna profesorica za področje kemije na Biotehniški fakulteti na Oddelku za živilstvo. Tam sem zaposlen že trideset let in Milico ali Ljubo, kot smo jo prijatelji imenovali, sem začel spoznavati zelo počasi. Kemiki so po naravi nekoliko odmaknjeni in vase zaprti ljudje, vendar je iz Ljube žarelo nekaj več. Bolje sem jo spoznal predvsem na redkih skupnih srečanjih ter sindikalnih zabavah in izletih, ki so bili pred desetletji nekoliko pogostejši kot zdaj. Pritegnila me je njena iskrivost, odprtost, duhovnost in široka intelektualna razgledanost. Kot mlajši član kolektiva sem se redkeje udeleževal skupnih sestankov, vendar sem kmalu opazil, da je Ljuba zelo aktivna in odkrito polemična ter da do t. i. avtoritet pogosto goji »zdravo religiozno« distanco. Zaradi njene drže jo je večina postavila v kategorijo »simpatično polemične« odpadnice (težko bi jo ukalupili v običajne sistematizirane predalčke).

Vse pogosteje sem začel zahajati v njeno sobo. Največkrat sem prosil za pomoč pri jezikovni recenziji kratkih sestavkov ali daljših člankov. Njen talent in občutek za jezik sta bila vsem znana. Ne bom pozabil njenih besed: »Marjan, obrtnik mora obvladati svojo obrt, sicer posel ne bo dobro tek! In osnovno profesorjevo orodje je jezik.« Tako sem spoznaval njeno širino in izvedel, da je poleg dodiplomskega študija in doktorata iz kemije aktivno študirala tudi biologijo in teologijo. V njeni delovni sobi na Biotehniški fakulteti, ki je bila premajhna za vse njene talente, sem se počutil kot doma. Prepolne police, kupi knjig in fasciklov, božanski nered! Stene in omare polepljene z dragocenimi izreki, karikaturami in dovtipi. Tam je vame zrl cel spekter njenega življenja. Na listkih so bile na kratko označene

pomembne stvari, ki jih mora postoriti v tekočem mesecu, verzi pesnikov, misli filozofov, skrivnosti mistikov, reprodukcije njej ljubih slikarjev, skratka, vesolje v malem. Na enem prvih obiskov v njeni sobi sem vzljubil izrek nobelovca, ki se je glasil približno takole: »Kdor kot mlad ni komunist, je brez srca. Kdor kot star ni klerikalec, je brez glave.« V tej njeni sobici je čas zelo hitro tekkel, vse pogosteje sem potrkal na njena vrata.

Na fakultetah, kjer poučujemo predvsem naravoslovno-tehnične in tehnološke predmete, redko srečamo take duhove, kakršen je bila Ljuba. Večina profesorjev je obremenjena z lastno strokovno potjo. Ta pot zelo pogosto

vodi v ozko specializacijo, ki včasih omeji obzorje in um, predvsem pa duha. Svoje sodelavce imam zelo rad, a včasih se mi zdijo nekoliko »tehnokratsko omejeni«. Pri Ljubi pa sem našel tisto širino, ki mi je pogosto polepšala dan. Priznati pa moram, da pogovori z njo niso bili vedno preprosti. Od sogovornika je zahtevala »toliko ali celo več, kot je vedela, da ta zmore«. Ko smo se pogovarjali o filozofiji, etiki, o poslednjih stvareh, je bila neizprosno čvrsta, trdna in zahtevna, tako da sem včasih skorajda ušel iz male sobice. Bolj kot sva se poznala, zahtevnejša je postajala. Opazil sem, da je v širšem kolektivu zelo pogosto nerazumljena in spregledana. Tudi jaz je pogosto nisem razumel.

Ob neki moji pustni šali pred dobrim desetletjem mi je zaupala, da je bolna. Po tem srečanju in njeni razlagi bolezni sem Ljubo in njen odnos do življenja nekoliko bolje razumel. Že prej sem opazil njeno brezkompromisnost ter hkrati nežnost in občutljivost. Razumel sem, da se v njej skriva in hkrati deluje intelekt moškega in nežna občutljivost ženske. V besedah je bila Ljuba ostra kot britev, zahtevna, nepopustljiva, hkrati pa nežna in velikokrat so ji v oči privrele solze, ko je pojasnjevala svoja stališča. Njeno telo se je neprestano »borilo samo s sabo«. Ko sem ji postal bližji, mi je velikokrat zaupala tudi te težave. Ljubo sem bolje poznal, do mene je postajala vse zahtevnejša. Neposredno mi je povedala, da na moji karierni poti prevečkrat »ližem rit« svojim predpostavljenim, jaz pa sem ji odgovarjal, da jim jo le včasih nežno poljubim. Čeprav sem včasih nekoliko osramočen in zmeden zapuščal njeno pisarno, sva se vse bolje razumela in počasi je postajala moja zaupnica.

Prek nje sem spoznal skupino občudovanja vrednih intelektualcev, ki se je združila v KUD Logos, in sem se z njimi zblížal. Spremljanje delovanja te skupine in občasno druženje z ustvarjalci mi je odprlo pogled na meni povsem tuja polja filozofije, umetnosti in religije. Ljuba je postala tudi naša družinska prijateljica.

O njenem pristopu do pedagoškega dela bi lahko napisali posebno knjigo. Njena brezkompromisnost se je kazala tudi v predavalnici. Osnovna teza njenega »pedagoškega erosa« je bila: »Kemija je znanost, ki temelji na trdnih temeljih velikih umov prejšnjih stoletij.« Kemija izhaja iz alkimije. Žal tudi mnogi doktoranti ne razumejo pomena besede laboratorij (zanjo bi to moral biti prostor, kjer se dela in tudi moli – *ora et labora*). Poučevanje kemije je jemala zelo resno, žal pa kar nekaj študentov študija kemije ni jemalo resno; do njih je bila ostra in nepopustljiva. Nekateri so ji to zamerili. Prenova univerzitetnega študija, t. i. bolonjski proces, je – kot je vsem znano – pripeljal tudi do nižanja kriterijev znanja, kar je Ljuba težko prenašala. To je brez dlake na jeziku povedala študentom in drugim kolegom na fakulteti, zato je počasi dobila poseben status, ki je bil nekoliko nenavaden in, lahko rečem, do nje celo blago žaljiv. Na take stvari se je odzvala z dobrohotnim nasmeškom in mi prišepnila: »Slabo zdravje mi onemogoča, da bi se borila tudi na tej fronti.« Menim, da je včasih res nekoliko pretiravala. Njene nepopustljivosti nisem vedno razumel. Tudi sama je namreč vedela, da ne glede na pse, ki lajajo, gre karavana vedno dalje (je pa vprašanje, kam pride). Na sestankih, kjer smo obravnavali pedagoške zadeve, je večkrat polemizirala, vendar je njena ostrina z leti popuščala.

Imel sem redko priložnost biti zraven pri nekaterih višjih njene ustvarjalnosti. Kot predavateljica na strokovnih srečanjih je bila nekaj posebnega. Osnovno znanstveno področje, s katerim se je ukvarjala, je za povprečnega slušatelja lahko nekoliko suhoparno (fizikalna kemija). Vendar je Ljuba znala s svojim pristopom in nastopom pritegniti poslušalce. Vsi se spomnimo »Živilskih dnevov« (rednega letnega srečanja diplomantov Živilske tehnologije). V okviru tega srečanja je izvedla nepozabno predavanje o antioksidantih. Medtem ko je večina predavateljev uporabljala predstavitev *Power point*, je Ljuba brez uporabe projektorja

in običajnih digitalnih slik samo z besedo in kretnjo vsem pričarala vizijo metabolnih poti in delovanja antioksidantov v našem telesu. Vsi smo zrl v nesnovne slike in srkali njeno živo energijo. »Slepi smo videli, gluhi smo slišali, hromi smo shodili.« Po tej čarovniji smo zapustili posvet, z majhno skupinico nas je odpeljala v majhno prikupno istrsko vasico Lovrečica. Tu je Ljuba poiskala kotiček miru in razvedrila ob pogledu na morsko obzorje, ki je simbol neskončnosti. Spoznal sem, da je poleg vseh stvari, ki jih počne v življenju, tudi kmetica, ki preizkuša teoretična znanja v naravnem okolju. Z bratom sta v potu lastnega obraza v bližini Lovrečice obdelovala vinograd istrske malvazije.

Imel sem veliko srečo, da sem lahko obiskal njeno družinsko stanovanje, preden so ga leta po mamini smrti prenovili in povsem spremenili. Nekega popoldneva mi je namignila, da lahko obiščem to nenavadno bivališče, preden bo za vedno izginilo. V popoldanski svetlobi sem stopil v nenavaden kulturni prostor, v svetišče likovne umetnosti. V vrstni hiši, ki je bila na zunaj preprosta in povsem običajna, se je skrival zaklad likovne umetnosti iz krajev nekdanje skupne države. Stene so bile vse do zadnjega kotička prekrite z likovnimi deli, tla so pokrivali dragocenimi tepihi. Prostor je bil nasičen s starinami in z umetninami od starega Rima do konca prejšnjega tisočletja. Med temi umetninami sem začutil duh gospe Kač, Ljubine mame. Nisem je imel priložnosti spoznati, vendar sem močno začutil njen karakter in vpliv v tem prostoru. Občutek je bil nenavaden in začutil sem nevidno, a močno povezanost med Ljubo in njeno mamo. Čutil sem tudi njeno nujo, ki je preseerala materialne okvire. Na vsak način je morala prerezati ostanke popkovine, ki jo je očitno močno obremenjevala. Nad videnim sem bil vzhičen, a hkrati zmeden. Počasi sem začutil Ljubino večplastnost in hkrati bolj razumel njeno zasidranost v kulturnem in umetniškem okolju. Čeprav je bila znanstvenica, je v umetnosti dobesedno živela. Čez dobro leto

sem znova prišel na obisk. Na zunaj hiša ni bila bistveno spremenjena, notranjost pa je bila povsem drugačna. Ljuba je v svojem delu stanovanja ohranila le nekaj njej najljubših slik in predmetov, vse ostalo pa je spravila v depo. Njena ljubezen do kulture se je kazala tudi v nenehnem živem spremljanju klasične glasbe. Bogata glasbena ustvarjalnost v naši prestolnici ji je dajala nekaj tistih estetskih užitkov, ki so ji pomagali prebroditi eksistencialno krizo zaradi bolezni in nerazumljenosti. Glasba je očitno najkrajša pot do duhovnosti.

Tako sem prišel do Ljubinega bistva, duhovnosti. Ljuba je bila globoko verna. Tudi v najtrših časih tega ni skrivala. Brezkompromisna je bila tudi glede verskih institucij in navideznih verskih avtoritet. Večkrat mi je rekla: »Moj Ženin je čudovit. Ime mu je Jezus. Ob njem sem močna.« Boga je našla v glasbi, naravi, bolezni, delu ... Zelo resno je jemala tudi služenje in pomoč bližnjemu. Znana je njena pot v Kalkuto. V zadnjem letu pred smrtjo je obiskala Madagaskar. Redno je pomagala starejšim varovancem v domu za ostarele. (Njena specialnost je bila pedikura.) Kritičnost do verskih institucij je pokazala tudi s tem, da je v Kalkuti kritizirala sistem, ki se drži starih obrazcev in ne uporablja novih preprostih pristopov pri pomoči sočloveku.

Ker je bila izredna »mojstrica jezika«, lahko v njeni bibliografiji poleg znanstvenih člankov najdemo celo paleto prevodov strokovnih del in leksikonov kemije, biologije ter teoloških spisov. Najbolj ponosna je bila na prevode del iz leposlovja in mistike. Imel sem priložnost, da sem lahko pomagal pri urejanju njene zapuščine v mali sobici na Biotehniški fakulteti. Čeprav je bila na zunaj zelo podobna sobi alkimista, ki ima vse pulte in mize nagrmadene s stotinami zapiskov, je v njenih fasciklah vladala brezkompromisna urejenost. Vsak znanstveni članek ali leposlovni prevod je bil do potankosti dokumentiran. Prvim listom načrta za pisanje članka so sledili originalni rezultati, prva verzija roko-

pisa, oddan rokopis in na koncu kopija objavljenega članka. Tudi pri pregledu njene zapuščine se mi je pojavila podoba njene dvojnosti, naravoslovka – umetnica, urejenost – anarhija, materialnost – duhovnost. Taka kompleksna osebnost, osebnost z grmado talentov, je obsojena na nerazumljenost in osamljenost. Ljuba je bila izredno bogat človek, v vseh pomenih te besede. Svoje bogastvo je nesebično razdajala. Ko je gledala okrog sebe ljudi, ki neprestano kopičijo materialne dobrine, je to težko razumela.

Prepričan sem, da je Ljuba verjela v čudeže, kajti le tako lahko razumem nekatere njene odločitve. Priznati moram, da sem se včasih načrtno izogibal srečanj z njo, saj niso bila vedno preprosta. Včasih se je nenormalno razjezila, vendar je kmalu ljubeznivo razložila, zakaj je tako ravnala, in po močnem viharju je posijalo sonce. Iz ostankov njene zapuščine sem v arhiv spravil dve veliki škatli. Vem, da je tudi v teh ostankih ostankov skrit zaklad. Pravi kemiki so nenavadni ljudje. Njihov temelj je alkimija. Poznajo bistvo snovnega sveta, elemente, ni jim tuj svet spojin, ki določajo naš materialni svet, in spojin, ki se sproščajo v naših možganih, ko se zaljubimo.

Poleg tega je imela Ljuba tudi neizmerno vero, upanje in ljubezen. Ljubezen pa je največja. Draga Ljuba, pogrešam te.

Vid Snoj

Klic

Za Ljubo –
od tod v vekomaj

Klic,
iz nezaslišanega, iz neobljudenega
doma, brez temelja v svetu,

klic zanj,
ki je tuje pašnike pred nami
razgrnil kot naše,

in gostoljubnost očaka,
ki je vzel svoje
na pot,
ki je šel
svojemu tukaj naproti.

Toda kje sem? Proti,
venomer proti – –

– – Njemu,
ki kliče žive in mrtve
kot žive,
ki se Zanj zbiram
v branju.

O da si v klicu, o da sem
steblo, ki se pne v krono,
v odzivu,

ali da bom, ko mogoče,

ko mogočen
prodre skoz tisočletna nasutja prsti
v drob zemlje,
v njenem bogastvu,
bog med bogovi.

Jožef Muhovič

Hommage Milici.

Jasna Hrovat

K mojemu delu v knjižnici (ko še nisem bila v srečno doseženem pokoju) je spadalo tudi vodenje skupin obiskovalcev, ki so si želeli ogledati pisne zaklade, ki jih je naša knjižnica hranila. To so bili res zakladi, dokumenti, priče naše zgodovine, zelo rada sem jih imela, jih cenila. Ravno zato sem imela strašno tremo ob teh vodstvih – jezik mi ne teče preveč gladko, in čim bolj sem želela predstaviti stvari, ki bi obiskovalcem res lahko nekaj pomenile in jih obogatile, tem bolj nerodno sem se izražala – bodisi nisem našla pravih besed ali pa sem zapadla v patetiko; obojega me je bilo nato sram.

Ostal je le občutek, da nisem dala tega, kar bi si stvari, ki jih tako cenim, zaslužile.

Nekaj podobnega čutim zdaj, ko obnavljam spomin na Ljubo, pa naj vseeno poskusim.

Najina srečanja so bila po navadi kratka, večinoma nakužna.

Srečanje pri prijatelju na Gorenjskem, ob obisku pravoslavnega duhovnika, uglednega patrologa iz Anglije. Prvič sva se videli, najprej mi je bilo nerodno kot vedno, ona pa je govorila z mano, kot bi se že dolgo poznali – čez deset minut sem pozabila na svojo zadržanost, saj v pogovor ni vpletala nobenih banalnosti, ampak z iskrenostjo odprla tisto pravo polje odnosa, kjer ni prežanja na to, ali bom rekla kaj napačnega in se osmešila; ko zaupaš, da ti prijatelj verjame, da ne želiš izreči ničesar hudobnega.

Srečanja v knjižnici, skupno pregledovanje prevodov duhovnih pisateljev,

Srečanje na avtobusni postaji, kmalu po smrti njene mame – težko in lepo srečanje.

Srečanje v bolnišnici – ob obisku skupnega prijatelja, pri čemer sem ugotovila (ne da bi ona ali prijatelj to omenila), da so bili njeni obiski pravzaprav vsakodnevni in lepšali in lajšali prijateljeve ‚počitnice‘ v bolnici.

Srečanje v kapeli Teološke fakultete, ob poslušanju Avguštinovih Izpovedi, nato pogovor o tem na delčku poti domov.

In še ...

Kakor koli – kadar koli sem jo srečala, nisem premišljevala, koliko časa je minilo, kar se nisva videli, ker to dejansko ni imelo pomena. Vedno sem lahko z njo vstopila v tisto območje, ki JE. Vedeli sva, kaj je pomembno. Gotovo je opazila, da še zdaleč nisem toliko doma v slikarstvu in glasbi kot ona, morda tudi, da nimam njene ustvarjalne intelektualne energije, jaz sem to vsekakor vedela; tudi to, da nimam njene predanosti Jezusovi zapovedi ljubezni do bližnjega, pa mislim, da to za najin odnos ni bilo pomembno. Dala mi je čutiti, kaj je res pomembno v odnosu do bližnjega. Kako tak odnos ni nujno pogojen s pogostimi srečanji, mnogimi besedami, pa vendar tako zaželen in dober. Da se le odvija v Jezusovem duhu in v hrepenenju po Njem.

Mateja Komel Snoj

Oči

»Kako velike, ogromne oči so imeli ... in najdrobnejše kosti,« si naenkrat rekla. Vedela sem, da misliš na otroke v hiši matere Tereze v Kalkuti, kjer si pred veliko leti dvakrat pomagala kot prostovoljka. Nisem te utegnila vprašati, od kod je tistega poletnega večera nenadoma privrel tvoj spomin, potem ko sva nekaj časa molčali, zapredeni vsaka v svoje misli. (Ti si po turško sedela na tleh, bosonoga kot navadno.) »Po odprtih ranah od ugrizov golazni so se jim pasle muhe ... Si predstavljaš, kakšna je koža, temnejša od naše, pa čisto prosojna,« si nadaljevala. Ne, takrat si v resnici nisem mogla zamisliti niti ogromnih oči tistih ubožcev niti muh, ki se jim pasejo po ranah, in pod prsti nisem čutila njihovih koščic. Moja izkušnja z otroki ni še nikoli bolela: njihova koža je bila vedno mehka in gladka, in kadar so imeli široko odprte oči, je bilo to samo zaradi čudenja, saj jih ni še nikoli oplazila bolečina, kot se tudi v njihovo življenje še ni priplazilo nič trpkega. Ti pa z dvema stavkoma vržeš predme goro, na katero se ne bom nikoli sposobna podati, kaj šele povzpeti, kot si se ti!

Že takrat sem si mislila, da si je Bog tudi po tebi izbral tisto, kar je v očeh sveta noro. Ti si si pustila vžigati znamenja. V vročini in prahu si sedala k nogam otroškega trpljenja, objemala si roke pozabljenih, morda si jim za trenutek hotela utrniti zvezdo v očeh. (Vem, za svoje početje bi poiskala drugačne besede.) Lačnim in žejnim si poslušno prinašala jesti in piti, gole si oblačila. Vendar to ni bilo dovolj. Hišo svetnice iz Kalkute si šla ponižno spreminjat v zatočišče. »Molim za sestre v hiši, da se jim ne posušijo roke,« si še rekla. Zdelo se mi je, kot da hočeš povedati, da

je tvoja molitev prošnja, naj jim v vdani skrbi za celjenje telesnih ran ne otrdi srce. Kajti ti si v kraj, *kjer sta sonce in luna otemnela*, prišla spočita in mirna. Zmogla si prisluhniti, kako je množica zapuščenih prosila – čeprav je molčala –, da bo kdo poklican po imenu. In nekaj ubožic, ki so ti bile dodeljene v skrb, si si dovolila poklicati po imenu. Morda zato, ker so imele še večje oči od drugih in si v njih razbrala, da jih bo bolj od kruha in vode nasitila in odžejala tvoja ljubezen. Odvrgla si strah, da jim boš s svojimi nevajenimi rokami polomila koščice, in pustila, da se je v tebi razraslo upanje, da vsaj katera od njih nekoč zaživi v kaki drugi hiši, kjer bo smela izreči svoje ime. Z velikim korakom si prestopila pravila hiše, v katero si prišla pomagat in otrokom kratek čas gradit zatočišče ljubezni. Kako bi lahko gledala njihove oči in rane in razgibavala otrple ude, ne da bi čutila, kako jih žeja po tvoji potrpežljivosti, dobrotljivosti in tvojem srcu?

Bog ti je dal *hrano ob pravem času*, hrano ljubezni, in hotela si jim jo dajati. *Morala* si jo deliti z njimi. Dovolj bi je bilo za vse. Ni je zmanjkalo ob deklici, katere nemoč te je posebno pretresla in si njeno ime ponavljala tudi po vrnitvi domov in ob drugem prihodu v Kalkuto, ko si jo zaman iskala v sirotišnici. Ljubezni ni bilo manj za druge, pomnožila se je. Kakor je bilo pet hlebov in dve ribi dovolj, da se jih je nasitilo pet tisoč.

Tvoja ljubezen je bila tudi na tej preizkušnji taka, ki *vse prenaša, vse veruje, vse upa, vse prestane*. Kot bi bilo vse, kar si počela v tistem vročem, prašnem in žalostnem svetu, nekaj najbolj preprostega. Kot bi bile svetopisemske besede tvoje najbolj naravno znamenje in koža, v katero si bila oblečena: *Bog je ljubezen, in tisti, ki ostaja v ljubezni, ostaja v Bogu in Bog ostaja v njem*.

Ljuba, ko zdaj spet mislim nate, te imam samo v »otroškem« spominu. Ko bo prišel čas, mi boš še enkrat povedala o velikih, ogromnih očeh.

Pavle Rak

Sneži. Moker, težek, neprijeten sneg. Ura je šest, a se je že znočilo. Svet je v tem trenutku oddaljen, neprivačen, mučen. Ni se mi treba spustiti v mraz in vlago, da bi to zaznal. Semkaj, v toplo sobo, svet prodira prek zaslona: epidemije, javna obglavljanja v nesmiselni vojni, prezadolženost, zmanjševanje plač in pokojnin, korupcija, prevare, egoizem, splošno klestenje proračunov, »varčevanje«, pohlep enih in beda drugih ... Kako živeti v takem svetu, kako verjeti, da ni vse brezupno, da je za oblaki sonce, da se ni treba zapirati vase, da nas tam zunaj ne pričakujejo samo mučne, ampak tudi zaželene izkušnje?

Velikokrat sem imel take občutke in velikokrat sem se jih potem sramoval. Kakor v psalmu: *Rekel sem v svojem nemiru: vsak človek je lažniv*. Toda Bog mi je že velikokrat pokazal, da nimam prav. *Ni vsak človek lažniv*, pravi Bog, poglej vsaj malo bolje, koliko imaš resničnih ljudi med svojimi prijatelji tukaj, v Sloveniji, in širše, povsod po svetu! Sramuj se, Pavle, ker ne vidiš tega, kar je dobro, ker obupuješ tam, kjer naj bi se veselil! Tvoja podoba sveta je napačna, ker pripisuješ prevelik pomen korupciji in pohlepu – ne vidiš pa nesebičnosti, usmiljenja, požrtvovalnosti, ljubezni do bližnjega. Ne vidiš tega – ali pa imaš vse to za nekaj tako samoumevnega, da že nima teže in ne more odtehtati tiste prvotne mučnosti. Motiš se: svet ne sloni na pohlepnežih, svet podpirajo ljudje, ki so ljubeči in usmiljeni; svet še trdno stoji, pa naj pohlepneži še tako spodkopavajo njegove temelje. Seveda bi bilo bolje, če bi bilo pogoltnih manj in požrtvovalnih več, vendar niti tako, kot je, ni preveč slabo. Še več: prihodnost nikakor ni na strani pohlepnežev. Praznost ne more zmagati. Prihodnost je na strani vere, upanja in ljubezni. In ljubezen je med njimi največja.

Seveda, našli se bodo ljudje, ki bodo rekli, da so to le besede. Beda in trpljenje sta konkretna, lepa čustva pa lahko vzbujamo sami v sebi – tudi na silo. Svet je v bistvu slab, mi pa imamo pravico, da glede tega dejstva sami sebe vlečemo za nos. Toda tokrat se ne mislim vdati. Za vero, upanje in ljubezen imam zelo konkreten, neizpodbiten dokaz. Dovolj je, če pomislim na Milico, na vse to, kar je ona delala, darovala – in jasno mi je, da svet, ki premore take ljudi, ima prihodnost.

Tisti, ki smo Milico poznali, takoj vemo, za kaj gre. Tisti, ki je niso poznali, pa naj tale zbornik da malce upanja. Recimo brez vseh pretiravanj, brez slehernega poskusa, da bi lepa čustva vzbujali na silo: Milica Kač v zgodovino Slovenije, na žalost, ni in ne bo vpisana kot dobitnica velikih državnih nagrad in podobno, kot nekakšna »pomembna osebnost«, a seznam njenih dobrih del je tako dolg, da je vsak poskus sestaviti ga za potrebe spominskega zbornika, neboljšen. Vendar ne gre za takšna dela, kakršna se izobešajo vsem na vpogled v javnih občilih. Miličina dobra dejanja so bila organski del nje same, nevsiljiva, skoraj nema. To vedo ostareli v domovih, kjer je dežurala; to vedo bolniki (pa ne samo v Sloveniji, tudi v Kalkuti), ki jim je posvečala svojo neizmerno energijo; to vedo študentje Biotehnične fakultete, ki jim je pomagala od vsega srca (tisti ambiciozni to vedo in cenijo njeno pomoč pri pridobivanju vrhunškega znanja, tisti neambiciozni vedo in so nezadovoljni, ker jim je hotela pomagati tudi v tem, kar se jim je zdelo nepomembno: na primer spodobno – slovnično in pravopisno – napisati svoje naloge); to vedo mnogi likovni umetniki, ki jih je spodbujala s svojo ljubeznijo, z znanjem, navdušenostjo nad umetnostjo; to vedo vsi, ki so hvaležno brali njene odlične prevode duhovne literature ali spremljali njene komentarje kulturnih in duhovnih dogodkov. Predvsem pa, seveda, vemo vsi, ki smo uživali njeno nesebično – ko je bilo treba povsem diskretno, sicer pa skoraj ekstatično –

prijateljstvo. In takih nas ni malo.

Gremo na sprehod v hribe. Milica se navdušuje nad travami, cveticami, redkimi primerki flore, redkimi barvami. Vse, kar je najlepšega, pokaže vsem nam, imenuje tudi take rastline, za katere prvič slišim in jih prvič vidim, naredi kak izjemen šopek. In z vsem tem pokaže, da ve in ljubi.

Pogovarjamo se o finančni krizi, o zmanjševanju plač. Milica ironizira šefe, ki se trudijo, da bi osebno zmanjševanje plač njih same kar najmanj prizadelo in bi breme padlo na druge, pa čeprav najbolj izpostavljene, ter zato kupčkarjo z nadurami in dnevnicami. Trdi, da če je treba reševati Slovenijo, tudi večja žrtev ni prevelika, pod pogojem, da res rešujemo Slovenijo in ne pokvarjence, ki so stvar zavozili. Sama je pripravljena dati več kot drugi in pomagati revnim. In s tem pokaže, da ve in ljubi.

Objavili so, da je nekje v svetu odprta pomembna razstava sodobne ali klasične umetnosti. Milica raziskuje možnosti, kako priti do cenovno ugodnega prevoza, že rezervira vstopnico in prenočišče. Potem prihaja s fotografijami, razlagami, vsa navdušena, željna, da bi tudi z drugimi delila to, kar ve in ljubi.

Kako je mogoče, da je en sam človek lahko daroval svojem okolju na tako številnih in tako različnih področjih – umetnosti, znanosti, ljubezni do bližnjega? Le tako, da je svoje številne talente pomnožil s prvinsko in z neizčrpno energijo, z ljubeznijo do življenja in Božjega stvarstva.

Gledam zapisano. Očitno, namenjeno je tistim, ki Milice niso poznali osebno. Zato je tudi nekoliko patetično. Težko je v kratek tekst strniti takšno življenje. Ko je samo življenje »pretirano« – vse besede o njem zvenijo nekoliko umetno.

A kaj bi zapisal, ne za znance, ampak za Milico samo? Kajti že slišim njen malce porogljiv komentar: Daj, Pavle, govori bolj normalno.

No, saj vem, draga moja, da javnih, gostobesednih pohval ne maraš. Da to, kar delaš, delaš v tišini. *Da levica*

ne ve, kaj dela desnica. Vem, da ti ni do hvale, ampak do resnice in poštenja. Da v tvojih besedah in tvojem obnašanju ni veliko diplomacije. Da so tvoji komentarji velikokrat žolčni in rečeni naravnost v obraz, pa naj prizadeti misli, kar hoče. Da je cel kup ljudi, ki so bili zato užaljeni in so se ti celo želeli maščevati. Lenuh ne mara, ko ga soočijo z njegovo lenobo. Razvajenec najraje ostaja tak, kakšen je, in še naprej uživa svoje privilegije. Nesposobnež ne želi, da bi drugi poznali njegovo nesposobnost. Ti včasih nisi znala prizanesti. Seveda, tvoj humor (ne le ironija, včasih tudi cinizem in sarkazem) je bil ovit v privlačno, starodavno, literarno obliko, tvoje pripombe je bilo lepo slišati – če tisti, ki jih je poslušal, ni bil osebno prizadet. A to je bil pogosto boleč humor. Tudi takrat (in to je bilo največkrat), ko si imela popolnoma prav, kaj šele takrat, ko je bil jezik nekoliko prehiter. Zato sem se malce ustrašil tvoje reakcije, nehal bom s hvalnicami in po najini stari navadi prehajam k bolj življenjskim zadevam: kam bomo med tolikimi dobrimi gostilnami v Sloveniji, ki jih poznaš, šli na še eno imenitno kosilo, ob katerem se bomo dogovorili za naslednje skupno popotovanje.

No, letošnje se nama je izmuznilo, čeprav je že bilo vplačano in sva samo še čakala, da opraviva druge obveznosti. A si prej odšla in jaz ti trenutno ne morem slediti. Tako žal mi je. Vendar vem, da bo najino naslednje potovanje lepše od vseh dosedanjih in da boš dobra vodnica v boljšem svetu.